

Vilniaus universitetas
Filosofijos fakultetas
Sociologijos katedra

Inga Urbonaitė

Sociologijos – kriminologijos studijų programa

Magistro darbas

Nedarbas kaip nusikaltimus nuosavybei determinuojantis veiksnys

Darbo vadovas: Prof. Boguslavas Gruževskis

Vilnius
2011

Santrauka	3
Summary	4
Įvadas	5
1. Nedarbo problematika Lietuvoje ir įtaka žmogaus elgsenai	9
1.1. Nedarbas ir pokyčiai darbo rinkoje	9
1.2. Tiesioginė nedarbo įtaka žmogui ir jo elgsenai	12
1.2.1. Socialinės ir ekonominės nedarbo pasekmės	12
1.2.2. Psichologinės nedarbo pasekmės	13
2. Nusikaltimų nuosavybei samprata ir kriminologinių rodiklių analizė Lietuvoje	15
2.1. Nusikaltimų nuosavybei samprata	15
2.2. Nusikaltimų nuosavybei kriminologinių rodiklių analizė	16
3. Nedarbo ir nusikaltimų tarpusavio ryšys	20
3.1. Nedarbo ir nusikaltimų ryšio teorinė aiškinimo koncepcija	20
3.2. Nedarbo ir nusikaltimų ryšio analizė	25
4. Nedarbo įtakos ir nusikaltimų nuosavybei tarpusavio ryšio tyrimas	30
4.1. Tyrimo tikslas, uždaviniai ir hipotezės	30
3.2. Tyrimo metodika	31
3.3. Tyrimo rezultatai	33
3.3.1. Socialinės – demografinės respondentų charakteristikos	33
3.3.2. Nedarbą įtakojantys veiksniai ir nedarbo pasekmės	36
3.3.3. Nusikaltimus nuosavybei skatinantys veiksniai	42
3.3.4. Nedarbo bei nusikaltimų nuosavybei tarpusavio ryšys	52
Apibendrinimai ir darbo išvados	60
Literatūra	62
Priedai	67

Santrauka

Nedarbas kaip nusikaltumus nuosavybei determinuojantis veiksnys

Ryšys tarp nedarbo ir nusikaltimų nuo senų laikų buvo kriminologų tyrimo objektas. Mokslininkai stengėsi išsiaiškinti koreliacinį ryšį tarp nedarbo ir nusikaltimų, nagrinėjo nedirbančiojo individo asmenybę bei vystymąsi, analizavo nusikaltimus sąlygojančius veiksnius, turinčius didžiausią įtaką kriminaliniam elgesiui, veiklai bei motyvui.

Šio darbo tikslas – nustatyti nusikaltimus nuosavybei skatinančius veiksnius ir ištirti nedarbo bei nusikaltimų nuosavybei tarpusavio ryšį. Šiam tikslui pasiekti išsikelti tokie uždaviniai: apžvelgti nedarbo lygį ir jo struktūrą bei nusikaltimų nuosavybei pokyčius 2006 – 2010 metais; analizuojant mokslinę literatūrą išsiaiškinti nedarbo įtaką žmogaus elgsenai, jo psichologinei, socialinei būklei bei sveikatai; apžvelgti kriminologines teorijas, aiškinančias nusikaltimų priežastis, empirinio tyrimo metu išsiaiškinti, kokie veiksniai turi didžiausią įtaką nusikaltimams nuosavybei; įvertinti nedarbo ir nusikaltimų nuosavybei tarpusavio ryšį.

Praktinėje buvo atlikta anketinė nuteistųjų apklausa (kiekybinis tyrimas), pusiau struktūruotas ekspertų interviu (kokybinis tyrimas) ir statistinė duomenų analizė.

Atlikto tyrimo rezultatai leidžia teigti, jog nedarbas ir nusikaltimai nuosavybei yra susiję, tačiau tarp jų egzistuojantis ryšys nėra stiprus. Taip pat buvo nustatyta, kad nusikaltimus nuosavybei veikia kiti kintamieji kaip gyvenamoji aplinka, šeima, draugai, gyvenimo siekiai ir asmeninės vertybės.

Summary

Unemployment as Property Crime Determining Factor

The link between unemployment and crime for many years has been the subject of the study of criminology. The researchers sought to understand the correlation between unemployment and crime, investigating individual personality and development of unemployed individuals, analysed factors influencing crime, which have the greatest influence on criminal behaviour, actions and motives.

The objective of this thesis is to determine factors influencing property crime and investigate relationship between unemployment and property crime. To achieve this objective the following steps were taken: review the level of unemployment and its structure and the property crime changes in 2006 - 2010, analyse the scientific literature to find out the unemployment effect on human behaviour, review the criminological theories explaining the causes of crime, during empirical study find out what factors have the greatest impact on property crime and assess the relationship between property crime and unemployment.

For the empirical part of this study a questionnaire survey of convicts was used (quantitative analysis), also semi-structured interviews with experts (qualitative analysis) and statistical analysis unemployment and property crime in Lithuania.

Findings of this study suggest that unemployment and property crime are related, but the link between these two variables is not very strong. It was also found that propensity to commit property crime is as well affected by other variables such as living environment of individuals, family, friends and personal values.

Ivadas

Problema ir temos aktualumas. Šiandieninė Lietuva išgyvena tikrą ekonominę ir socialinę krizę. Blogėjanti ekonominė situacija, nukritęs BVP bei žmonių pragyvenimo lygis, aukštas nedarbo lygis bei sunki kriminogeninė situacija – tai nuožmiausios problemos, su kuriomis susiduria valstybė.

Aukštas nedarbo lygis – sudėtinga ekonominė ir socialinė problema tik užsienio valstybėse, bet ir Lietuvoje. Šalyje dominuojantis nedarbas neigiamai veikia individus sukeldamas psichologinius, socialinius bei finansinio pobūdžio padarinius. Pastovių pajamų neturėjimas ir nesugebėjimas patenkinti gyvybiškai svarbių poreikių ilgainiui demoralizuoja gyventojus ir tampa asocialaus bei kriminalinio elgesio priežastimi. Nusikaltimai, kaip socialinis reiškinys yra viena didžiausių problemų, nes sukelia pavojų ne tik konkrečiam individui, bet kenkia visos visuomenės socialinei, ekonominei bei teisei raidai. „Kaip ir kitose valstybėse nusikaltimai pirmiausia byloja apie disfunkcinius procesus visuomenėje, apie pažeistą visuomenės narių solidarumą, apie vertybinių orientacijų krizę“¹. Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės atlikti skaičiavimai rodo, kad per 2010 – uosius metus užregistruoti 77 669 nusikalstamos veikos atvejai, o turiniai nusikaltimai, tokie kaip vagystės, plėšimai, turto prievartavimai ir sukčiavimai sudaro didžiausią jų dalį.

Ryšys tarp neužimtumo, o ypačiai nedarbo ir nusikaltimų nuo senų laikų buvo kriminologų tyrimo objektas. Mokslininkai stengėsi išsiaiškinti koreliacinę ryšį tarp nedarbo ir bendros nusikaltimų tendencijos, nagrinėjo nedirbančiojo individo asmenybę bei vystymąsi, analizavo nusikaltimus sąlygojančius veiksnius, turinčius didžiausią įtaką kriminaliniam elgesiui, veiklai bei motyvui. Vienas iš svarbiausių ir įvairių teisinių (civilinių, konstitucinių, administracinių) normų saugomas gėris yra nuosavybė. Nusikaltimais nuosavybei yra šiurkščiai pažeidžiama žmogaus neliečiamumo teisė bei padaroma itin didelė turtinė ir socialinė žala asmeniui. Nusikaltimai nuosavybei ir nedarbas yra viena specifinių socialinio – teisinio pobūdžio problemų, taigi, šiuo darbu siekiama išsiaiškinti, ar šiandien išaugęs nedarbo lygis skatina nusikaltimų nuosavybei didėjimą.

Mokslinis naujumas. Nusikaltimai nuosavybei ir nedarbas kriminologinių problemų fone išsiskiria savo aktualumu dėl daugelio priežasčių. Pirma, nusikaltimų nuosavybei ir nedarbo ryšio problematika Lietuvoje nėra sulaukusi tiek daug dėmesio kaip kitose užsienio valstybėse, todėl yra svarbi tiek teoriniu, tiek praktiniu aspektu. Antra, daugelis mokslininkų savo tyrimais patvirtino, jog

²Dobryninas A., Gaidys V. 2004. Ar saugi Lietuvos visuomenė? (Lietuvos gyventojų viktimizacijos patirtis ir požiūris į baudžiamąją justiciją bei visuomenės saugumą. Vilnius: LR Seimas, Jungtinių Tautų Vystymo Programa. P. 7.

pakankamos koreliacijos tarp nusikaltimų ir nedarbo nėra, todėl šiame darbe nagrinėjama nedarbo įtaka atskirai nusikaltimų rūšiai – nusikaltimų nuosavybei – yra aktuali ir gan nauja magistro baigiamojo darbo požiūriu. Aktualumą lemia ir tai, kad nusikaltimais padaroma itin didelė turtinė ir socialinė žala asmeniui, o pats nusikaltimo rūšies paplitimas yra labai aukštas: sudaro didžiausią dalį užregistruotų nusikalstamų veikų statistikos duomenų suvestinėje.

Darbo tikslas – nustatyti nusikaltimus nuosavybei skatinančius veiksnius ir ištirti nedarbo bei nusikaltimų nuosavybei tarpusavio ryšį.

Darbo uždaviniai:

1. Apžvelgti nedarbo lygį ir jo struktūrą bei nusikaltimų nuosavybei pokyčius 2006 – 2010 metais.
2. Analizuojant mokslinę literatūrą išsiaiškinti nedarbo įtaką žmogaus elgsenai, jo psichologinei, socialinei būklei bei sveikatai.
3. Apžvelgti kriminologines teorijas, aiškinančias nusikaltimų priežastis.
4. Empirinio tyrimo metu nustatyti, kokie veiksniai turi didžiausią įtaką nusikaltimams nuosavybei.
5. Įvertinti nedarbo ir nusikaltimų nuosavybei tarpusavio ryšį.

Tyrinėjimų ir literatūros apžvalga. Nagrinėdama nedarbo problematiką daugiausiai remsiuosi Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės surinktais duomenimis, kurie paskelbti internetiniame Statistikos departamento puslapyje bei Statistikos departamento išleistoje leidinių serijoje „Darbo jėga, užimtumas ir nedarbas: darbo jėgos tyrimų rezultatai“. Statistikos departamento surinktais duomenimis naudosiuosi tirdama nusikaltimų lygio pokyčius. Nagrinėdama nusikaltimų nuosavybei situaciją remsiuosi Informatikos ir ryšių departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos pateiktų duomenų statistinėmis ataskaitomis, kurios yra kaupiamos nuo 2005 m. sausio 1 d. Jose yra pateikta išsami informacija apie užregistruotas bei ištirtas nusikalstamas veikas, duomenys apie įtariamų (kaltinamų) asmenų nusikalstamumą Lietuvos Respublikoje.

Užimtumo ir nedarbo problematika domėjosi V. Motiekaitienė, B. Gruževskis. Nedarbo pasekmes žmogui, jo psichologinei, emocinei ir socialinei būsenai daugiausiai tyrė ir aprašė R. Kinderis. Taip pat jis išsamiai nagrinėjo nedarbo problematiką bei Lietuvos darbo išteklius (lietė gimstamumo, senėjimo, migracijos problemas). Apie kriminalinio elgesio priežastis (individualių

asmens savybių, socialinės aplinkos ir kt.) plačiai kalbėjo R. Žukauskienė ir G. Valickas, kuris nagrinėja asocialaus elgesio priežastis bei faktorius, lemiančius nepageidautiną asmens socializaciją, o kartu su A. Suslavičiumi tyrė elgesio motyvaciją, žmogaus poreikių bei savęs vertinimo ir asocialaus elgesio sąryšį.

Nusikaltimų nuosavybei samprata išsamiai aptariama A. Drakšienės ir E. Stauskienės. Teorijos, kurios supažindina su pagrindinėmis idėjomis bei koncepcijomis apie nusikaltimus ir jiems įtakos darančius veiksnius plačiai nagrinėjamos R. Merton, E. Sutherland, R. Cloward, L. Ohlino, C. Titte, L. Coheno, M. Felson. Lietuvoje kriminologijos teorijos išsamiai išnagrinėtos A. Dobrynino, G. Sakalausko, L. Žilinskienės. Kriminologijos žinių sistema ir kriminalinė padėtis ne tik Lietuvoje bet ir pasaulyje yra nagrinėjama J. Justickio.

Lietuvos kriminologijos moksle nusikaltimų ir nedarbo ryšio klausimas nėra sulaukęs tiek dėmesio kaip kitose Vakarų Europos šalyse arba JAV, šia problematika Lietuvoje plačiau domėjosi T. Bilevičienė ir E. Kažemikaitienė., kurios stengėsi išnagrinėti koreliacinius ryšius tarp nedarbo, užimtumo ir bendro nusikalstamumo lygio. A. Kuolaitė, tyrinėjo nusikaltimus padariusių nedirbančių ir nesimokančių asmenų kontingento paplitimą ir asmenybės bruožus. Nedarbo įtakos nusikaltimams tendencijos išryškėja Lietuvoje B. Gruževskio ir S. Biveinytės atliktame tyrime, kuris paskelbtas leidinyje „Igyvendinto kompleksinio nuteistųjų asmenų reintegracijos modelio veiksmingumas ir plėtros galimybės“. Skirtingai, užsienio valstybių mokslininkai domisi šios srities problemomis. G. Beckeris remdamasis ekonominiu požiūriu, grįžta prie racionalaus pasirinkimo metodologijos ir stengiasi paaiškinti nusikalstamą elgesį finansinės naudos pagrindu. I. Ehrlichas nusikalstamos veikos paplitimą aiškino motyvuotu išlaidų ir pelno gavimo santykiu. Įvairius tyrimus įrodančius nedarbo ir nusikaltimų ryšį atliko D. P. Farrington, D. Cantor, K. C. Land, S. D. Levittas, E. Gould, S. K. Long, A. D. Witte, R. B. Freemanas, T. Chiricos, M. Felson, L. Cohen, J. Fagan, Tauchen, S. Raphael ir R. Winter-Ebmer ir kiti.

Darbo turinio apžvalga. Magistro darbą sudaro įvadas, keturios dalys, išvados ir rekomendacijos. Kiekviena darbo dalis suskirstyta į pogrupius pagal nagrinėjamų klausimų pobūdį. Pradžioje pridedama santrauka lietuvių ir anglų kalbomis, pabaigoje – literatūros sąrašas ir priedai.

Pirmoji dalis skirta apžvelgti nedarbo problematiką Lietuvoje ir įtaką žmogaus elgsenai. Pirmame skyriuje pateikiama nedarbo samprata, nedarbo lygio, struktūros bei pokyčių 2006 – 2010 metais Lietuvoje statistiniai rodikliai. Antrame skyriuje nagrinėjama tiesioginė nedarbo įtaka žmogui ir jo elgsenai. Atskleidžiamos socialinės, ekonominės ir psichologinės pasekmės.

Antroji dalis skirta nusikaltimų nuosavybei sampratai bei kriminologinių rodiklių analizei Lietuvoje. Pirmajame skyriuje yra pateikiama nusikaltimų nuosavybei instituto samprata Lietuvos

Respublikos įstatymuose. Antrajame skyriuje nagrinėjama atskirų nusikaltimų nuosavybei rūšių statistiniai rodikliai 2006 – 2010 metais Lietuvoje bei asmenų, padariusių šiuos nusikaltimus kontingento socialiniai bruožai.

Trečioji dalis skirta nedarbo ir nusikaltimų tarpusavio ryšiui. Pirmajame skyriuje yra pateikiamos kriminologinių teorijų koncepcijos, paaiškinančios nedarbo ir nusikaltimų nuosavybei ryšį. Antrajame skyriuje aptariami įvairūs tyrimai atlikti Lietuvoje ir užsienio šalyse, įrodantys teigiamas sąsajas tarp šių socialinių problemų.

Ketvirtoji dalis yra skirta nedarbo įtakos ir nusikaltimų nuosavybei tarpusavio ryšio tyrimui. Šioje dalyje aptariamas tyrimo objektas, tikslai, uždaviniai ir hipotezės, tyrimo organizavimas ir vykdymas, pateikiami gauti tyrimo rezultatai.

Darbo pabaigoje pateikiami apibendrinimai ir išvados bei literatūros sąrašas.

1. Nedarbo problematika Lietuvoje ir įtaka žmogaus elgsenai

1.1. Nedarbas ir pokyčiai darbo rinkoje

Pats darbas kaip reiškinys dabartinėje globalizacijos veikiamoje visuomenėje yra vienas svarbiausių veiksnių, lemiančių sėkmingą žmogaus karjerą, jo socialinį statusą, gyvenimo sąlygas. Darbas sociologinės ir ekonominės literatūros šaltiniuose yra apibrėžiamas nevienodai ir turi keletą sampratų. Ekonomikos terminų ir sąvokų mokomasis žodynas darbo sąvoką apibrėžia taip – tai „žmogaus fizinių ir protinių gebėjimų naudojimas ekonominiams gėrybėms gaminti“². Kaip teigia I. Matonytė, normalus ir gerai apmokamas darbas reikalauja fizinės energijos sąnaudų, t. y. daug jėgų – darbe pavargstama; „darbas yra rutininis ir nuobodus (kūrybinis darbas nėra „tikras“ darbas), dirbama specialioje vietoje, ne namuose (namuose yra atliekama „namų ruošą“, o nedirbama), dirbama tam tikru laiku, „darbo valandomis“; dirbti yra būtina – dirbant įsigyjama išgyvenimui būtinų priemonių; dažniausiai dirbama kitiems asmenims (darbdaviams); darbu kuriamas produktas arba paslauga; darbo procesas apriboja pasirinkimus/ galimybes (darbe atliekama tai, kas liepta, numatyta), dar kalbama apie etinį (vertybinį, moralinį) darbo aspektą – dirbti yra „geras dalykas“, „teisinga“.“³ Tačiau minėta autorė išskiria dar keletą darbo savybių: darbe ne tik dirbama fiziškai ir protiškai, tačiau ir mokoma ir mokomasi, darbe sukaupta informacija perduodama ateities kartoms (taigi įprasminamas žmogaus buvimas, gyvenimas, veikla), „realizuojama žmogaus, kaip *homo sapiens* vs. *homo faber* kokybė. Šia prasme darbas yra esminis kultūros (plačiaja antropologine prasme) gyvenimo pagrindas.“⁴ Taigi matoma akivaizdi darbo svarba žmogaus socialiniame ir asmeniniame gyvenime: dirbdamas žmogus socializuojasi, įtvirtina savo statusą visuomenėje, užsidirba gyvenimui (pagrindiniams savo biologiniams ir socialiniams poreikiams tenkinti), gali bendrauti, tobulėti, siekti užsibrėžtų tikslų bei realizuoti save. Tačiau visuomenėje egzistuoja ir kitas, darbu opozityvus reiškinys, - tai nedarbas.

Nedarbas, arba nedarbo lygis – tai „bedarbių skaičius ir darbo jėgos dydžių“⁵ santykis. Su nedarbo problema susiduria daugelis posovietinių valstybių, tačiau Lietuvoje ji ypač ryški. Praėjus dvidešimtmečiui po Nepriklausomybės atgavimo, nedarbo kaitą Lietuvoje galima peržvelgti besiremiant Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos vyriausybės duomenimis. Taip pat

² Vilniaus pedagoginis universitetas ekonomikos katedra. 1999. Ekonomikos terminai ir sąvokos (mokomasis žodynas). Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas. P. 27.

³ Matonytė, I. 2004. Ekonomikos sociologija // Sociologija. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas. P. 180

⁴ Ten pat.

⁵ Gyventojų užimtumo tyrimo aprašymas ir apibrėžimai. [žiūrėta 2010 balandžio 15 d.] Prieiga per internetą <http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1308&PHPSESSID=d73ee067204364f77e9fe993f966f926>

bedarbius registruoja, vykdo įvairias įdarbinimo bei kvalifikacijos kėlimo ar perkvalifikavimo programas Lietuvos darbo birža prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. Bedarbių skaičiui nustatyti bei nedarbo lygiui įvertinti naudojami du būdai: bedarbių apskaita teritorinėse darbo biržose ir Statistikos departamento atliekami darbo jėgos tyrimai. Statistikos departamento darbo rinkos tyrimo duomenys remiasi gyventojų apklausa ir skiriasi nuo darbo biržos duomenų skirtingu bedarbių sąvokos apibrėžimu. Darbo birža prie darbo neturinčių žmonių priskiria tik tuos, kurie yra užsiregistravę teritorinėje darbo biržoje. Statistikos departamentas prie bedarbių kategorijos priskiria ne tik užsiregistravusius valstybinėje darbo biržoje, bet ir tuos, kurie kreipėsi į privačias įdarbinimo įstaigas, ieškojo darbo savarankiškai, naudojosi žiniasklaidos priemonių pagalba.

Remiantis Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos vyriausybės atliktų tyrimų rezultatais, peržvelgsiu 2006 – 2010 metų nedarbo lygio rodiklius bei pokyčius Lietuvoje. Nedarbo lygio rodikliai šiuo laikotarpiu pateikiami 1 lentelėje (priedas Nr. 1).

Nagrinėjant 1 lentelėje pateiktus 2006 – 2010 metų duomenis, matyti, kad bedarbių skaičius nuo 2007 metų kasmet tendencingai didėjo ir labai staigiai išaugo. Jei 2007 metais nedarbo lygis Lietuvoje buvo tik 4,3 proc., tai 2009 metais nedarbo lygis išaugo iki 13,7 proc. 2007 metų bedarbių buvo tik 69 tūkst., o 2009 metais šis skaičius siekė 225 tūkst., kitaip sakant net 3,3 karto daugiau. 2010 metais „bedarbių skaičius siekė 291,1 tūkst. ir, palyginti su 2009 m., išaugo 1,3 karto. 2010 m. kas devintas 15–74 metų amžiaus gyventojas buvo bedarbis, 2009 m. – kas dvyliktas“⁶ (žr. 1 grafiką, priedas Nr. 2). Tai nulėmė šalyje prasidėjęs ekonominis nuosmukis, kurio pasekoje nemažai įmonių ir darbdavių sumažino darbo vietų skaičių. Taip pat nuosmukio laikotarpiu bankrutavo daug įmonių bei verslų, žmonės prarado darbo vietas, todėl nedarbo lygis ir bedarbių skaičius sparčiai išaugo.

Statistikos departamento duomenimis aptariamu laikotarpiu mažėjo galimybės susirasti darbą jaunimui iki 24 metų, jų nedarbo lygis 2007 metais siekė 8,2 proc., 2008 metais 13,4 proc., 2009 metais 29,2 proc., o 2010 metais net 35,2 proc. Jaunuolių iki 24 metų nedarbo lygis beveik dvigubai didesnis už bendrąjį, nes apima studentus, kurie paprastai nedirba visą dieną, bet uždarbiauja atlikdami atsitiktinius darbus. (žr. grafiką, priedas Nr.3)

Nedarbo lygis 2007 – 2009 metais vyrų tarpe buvo didesnis, nuo 4,3 proc. 2007 metais ir didėjo iki 22,1 proc. 2010 metais, tuo tarpu moterų nuo 4,3 proc. iki 14,5 proc. Per metus vyrų nedarbo lygis padidėjo 4,2 proc., moterų – 4 proc. (žr. grafiką, priedas Nr.3)

Matomas ryškus nedarbo išsiskyrimas tarp miesto ir kaimo: mieste nedarbo lygis 2007 metais siekė 4,2 proc., o 2010 metais jau siekė 16,0 proc., kaime 2007 metais buvo 4,4 proc., ir

⁶ Statistikos departamentas. Nedarbo lygio pokyčiai (tyrimų duomenys) [žiūrėta 2011 kovo 9 d.] Prieiga per internetą <http://www.stat.gov.lt/lt/news/view?id=8931&PHPSESSID=>

padidėjo net iki 24,4 procento. Remiantis Statistikos departamento pateiktais duomenimis, pastebima, jog ekonominis nuosmukis stipriau paveikė kaimo gyventojus, kadangi ūkio plėtra labai sumažėjo. (žr. grafiką, priedas Nr.3)

Kaip rodo Statistikos departamento pateikti duomenys dauguma bedarbių turi vidurinį su profesine kvalifikacija, vidurinį arba pagrindinį su profesine kvalifikacija išsilavinimą ir visų bedarbių atžvilgiu sudaro 146,5 proc. 2010 metais. Bedarbiai, turintys specialųjį vidurinį, įskaitant ir vidurinį su profesine kvalifikacija išsilavinimą sudarė 61,1 proc. Tuo tarpu bedarbių su aukštesniu išsilavinimu buvo apie 44,6 proc. Aptariamuoju laikotarpiu vidurinį su specialiuoju išsilavinimu arba tik vidurinį išsilavinimą turinčių bedarbių skaičius labai išaugo, lyginant 2007 m. su 2010 m. (žr. grafiką, priedas Nr. 5). Analizuojant duomenis, matoma, kad ekonominis sunkmetis skaudžiausiai paveikė žemą kvalifikaciją turinčius žmones.

Nedarbo reikšmė ekonominiam ir socialiniam valstybės vystymuisi yra be galo reikšminga ir neatsiejama nuo visapusiškos valstybės ir žmonių gerovės. Kaip teigia V. Motiekaitienė, „Perėjimas prie kvalifikuota darbo jėga pagrįstos ekonomikos yra svarbus šiuolaikinės globalizacijos bruožas. Kitaip tariant, globalizacija sudaro prielaidas, kad kiekvienos šalies ekonominė plėtra ir ilgalaikis konkurencingumas pasaulio rinkoje priklausytų nuo tos šalies darbo jėgos išsilavinimo, galimybės nuolat ugdyti įgūdžius ir gebėjimus, palankios užimtumo bei darbo rinkos politikos.“⁷ Tokios politikos nebuvimas (arba neveiknumas) Lietuvoje vis labiau skatina darbo rinkos ir nedarbo problemas. „Nedarbą sąlygoja pernelyg lėtas ekonomikos plėtojimas, absoliutus ir reliatyvus darbo jėgos perteklius mažiau konkurencingose atskirose ekonominėse veiklose (pavyzdžiui, žemės ūkyje).“⁸ Kuo didesnis nedarbas, tuo lėtesnis šalies ekonomikos augimas ir atvirkščiai. Vienas kitą sąlygojantys šie veiksniai mažina BVP augimą, visų šalies gyventojų pragyvenimo lygį, o visa tai „vainikuoja“ Sodros bedarbiams mokamos socialinės išmokos ir augantis gyventojų skurdas. „Darbo jėgos perteklius sukuria palankias sąlygas smukti užimtumo kokybei bei atsirasti pajamų nelygybei. Pastebima, kad pokomunistinėse valstybėse naujų darbo vietų atsiradimas dažnai susijęs su užimtumo kokybės smukimu. Mažėjanti žemės ūkio sektoriaus plėtra, nepakankamos investicijos į pramonės ir paslaugų sektorius sukuria perkeltinę darbo jėgą ir taip didina gyventojų užimtumo pažeidžiamumą bei pajamų nesaugumą. Žmonės imasi atsitiktinių darbų, kurie neužtikrina ilgalaikio užimtumo, pastovių pajamų, sveikatos bei socialinio draudimo.“⁹ V. Motiekaitienės teigimu, dėl greitos prekybos liberalizacijos sumažėjo darbo vietų skaičius pramonėje ir žemės ūkyje. Dėl šių priežasčių vis auga netolygus atlyginimų

⁷ Motiekaitienė, V. 2001. Gyventojų užimtumas // Žmogaus socialinė raida. Vilnius. P. 81

⁸ Ten pat.

⁹ Motiekaitienė, V. 2001. Gyventojų užimtumas // Žmogaus socialinė raida. Vilnius. P. 82

mokumas už mažos kvalifikacijos reikalaujančius darbus, o kartu ir socialinė diferenciacija. Tokios tendencijos kelia visuomenės nepasitenkinimą, valstybės ekonominį silpnėjimą, nestabilumą, iššaukia kitą neigiamą reiškinį – migraciją.

1.2. Tiesioginė nedarbo įtaka žmogui ir jo elgsenai

1.2.1. Socialinės ir ekonominės nedarbo pasekmės

Nedarbo plitimas sukelia žmogui daug įvairių ekonominių, socialinių, psichologinių bei kriminogeninių problemų. Darbas sudaro sąlygas žmogui patenkinti savo svarbiausius biologinius ir socialinius poreikius: darbas žmogų maitina, suteikia galimybę materialiai aprūpinti save ir savo šeimą, leidžia jam bendrauti ir būti tarp žmonių, užtikrina jo statusą visuomenėje, leidžia siekti užsibrėžtų tikslų bei realizuoti save, savo kūrybines potencijas, materializuoti įvairias idėjas, taip tobulėti ir siekti dar aukštesnių tikslų.

„Darbas ir darbo objektai turi vertę. Moderniose visuomenėse vertė išreiškiama per pinigus. Kitur objekto vertė išreiškiama per kitų objektų vertę. Tačiau visur veikia prestižo ir vertės, siejamos su dovanojimu ir dovanų priėmimu, draugystę, giminystę, vedybas ir pan. palydinčius ir įtvirtinančius materialių objektų mainus (įteikimą).“¹⁰ Matome, kad priklausomai nuo visuomenės, darbas arba jo netekimas gali lemti prestižo netekimą, materialinį neužtikrintumą, o su juo – susilpnėjusį vaidmenį visuomenėje (galima netekti draugų, galimybės vesti ir t. t.).

R. Kinderis nurodo, kad pirmoji ir bene svarbiausia nedarbo pasekmė žmogui – „jo dabartinės patirties, kuri yra vertingas tautos turtas, praradimas.“¹¹ Čia R. Kinderis kalba apie tai, kad netekęs darbo žmogus ne tik praranda finansines, materialines garantijas, bet ir, jei darbo netekimas užtrunka (jis tampa ilgalaikiu bedarbiu), jis praranda ir darbo metu sukauptus įgūdžius: „Netekęs darbo, žmogus ne tik nebekaupia naujų darbo įgūdžių, metodų, bet silpnėja, atrofuojasi ir įgytieji jo sugebėjimai ir žinios. Jei darbą žmogus vėliau ir gauna, jis jau nebeturi reikiamų kvalifikacinių sugebėjimų, jam tenka iš naujo mokytis, prisitaikyti prie konkrečių darbo sąlygų. Nuo to kenčia darbo intensyvumas, kokybė, o kartu ir uždarbis.“¹² Taigi, darbo netekimas verčia žmogų susilpninti savo kvalifikaciją, o tuo pačiu (kuo ilgiau užtrunka jo bedarbystė) jam tampa vis sunkiau įsitvirtinti ir kvalifikuotai konkuruoti darbo rinkoje.

¹⁰ Matonytė, I. 2004. Ekonomikos sociologija // Sociologija. Kaunas. P. 183

¹¹ Kinderis, R. 2008. Lietuvos darbo išteklių. Vilnius: Ciklonas. P. 101

¹² Kinderis, R. 2008. Lietuvos darbo išteklių. Vilnius: Ciklonas. P. 101

Aukštas nedarbo lygis gali susilpninti bendruomenės ir sutrukdyti socialinius ryšius. Nebūdamas įprastoje darbinėje aplinkoje, nebendraudamas su bendradarbiais „žmogus netenka įprastų bendravimo galimybių, nutrūksta įprastiniai svarbūs socialiniai ryšiai.“¹³ Kaip teigia. I. Matonytė, „Pats darbo aktas yra socialumo išraiška, žmonių įsijungimo į visuomenės gyvenimą būdas.“¹⁴.

1.2.2. Psichologinės nedarbo pasekmės

R. Kinderio teigimu, nedarbo socialinių ir ekonominių pasekmių mastą sunku apibrėžti ir apskaičiuoti. Jos sąlygoja „gyventojų nepasitenkinimą, žemą gyvenimo lygį, prastą sveikatą, nusikalstamumą ir t. t.“¹⁵ Minėtas autorius mano, kad darbo netektis pirmiausia žmogų veikia psichologiškai – adekvačiai padaugėja savižudybių, auga nusikaltimų skaičius. Štai JAV atlikto tyrimo nedarbo fizinių ir protinių tarpusavio priklausomybės analizės duomenimis, aiškiai matoma nedarbo įtaka žmogaus psichikai: „Nedarbui išaugus 1 proc., savižudybių padaugėja 920 atvejų, mirties dėl širdies ligų – 21 tūkst. (tai sudaro 2 proc. bendro skaičiaus), žmogžudysčių – 648, psichinių sutrikimų – 4543, nusikaltimų – 3440 atvejų.“¹⁶ Taigi matome, kad nedarbas veikia žmogaus psichinę ir fizinę sveikatą, yra siejamas ir su nusikaltimų darymu. Čia R. Kinderis iškelia dar du nedarbo žmogui iššauktus elgesio ir mąstymo pokyčius: netekęs darbo, žmogus neturi ko prarasti, todėl gali pradėti vogti, plėšti ir kt., veikdamas psichologiškai, nedarbas demoralizuoja žmogų, todėl jis „sąlygoja netikrumą rytojumi, psichines ligas, savižudybes, nusikalstamumus, skyrybas ir panašiai“.¹⁷ Prof. T. Kolto teigia, jog nedarbas tiesiogiai atsakingas už nesantaiką šeimoje, kuris tiesiogiai siejasi su mažėjančiu natūraliu gyventojų prieaugiu, ir už tai, kad „vieni metai be darbo sutrumpina gyvenimą vidutiniškai 5 metais.“¹⁸ Taigi, matome, kad nedarbas tiesiogiai veikia žmogaus socialumą, jo psichinę būklę ir sveikatą.

Šiandieninėje, materialine gerove sėkmę grindžiančioje visuomenėje, darbas – vienas svarbiausių tą sėkmę lemiančių veiksnių, kuris tiesiogiai susijęs su teigiamu arba neigiamu savęs, kaip asmenybės vertinimu. „Kiekvienam žmogui jo „Aš“ yra tarytum socialinio pasaulio centras, kuris lemia tarpasmeninių santykių pobūdį, reakcijas į savo bei kitų žmonių sėkmes arba nesėkmes,

¹³ Ten pat.

¹⁴ Matonytė, I. 2004. Ekonomikos sociologija // Sociologija. Kaunas. P.182

¹⁵ Kinderis, R. 2008. Lietuvos darbo ištekliai. Vilnius: Ciklonas. P. 101

¹⁶ Kinderis, R. 2008. Lietuvos darbo ištekliai. Vilnius: Ciklonas. P. 101

¹⁷ Ten pat.

¹⁸ Kinderis, R. 2008. Lietuvos darbo ištekliai. Vilnius: Ciklonas. P. 101

aplinkybių kritiką, reakcijas į savo bei kitų žmonių elgesio priežasčių atribucijas ir pan.¹⁹ Taigi, žmogus išskiria save iš kitų, kaip asmenybę. Savęs arba savojo „Aš“ vertinimas labiausiai susijęs su pačio žmogaus vertybių sistema, tačiau smarkiai priklauso ir nuo visuomenės ir nuo įvairių aplinkybių, įtakojančių žmogų bei jo vertybių sistemą. Kitaip tariant, žmogus susikuria sau etaloną, kuris yra jo siekiamybė. „[vertinti save reiškia palyginti savo savybę arba poelgį su perimtais vertinimo standartais bei nustatyti, kiek ši savybė arba poelgis atitinka pasirinktą atskaitos tašką (jeigu atitikimo laipsnis yra didelis, tai sukelia pozityvų savęs vertinimą, priešingu atveju, esant dideliame neatitikimui, pasireiškia negatyvus savęs vertinimas).“²⁰ Taigi, negalėdamas pasiekti užsibrėžto tikslo (būti tokiu, kaip etalonas), žmogus išgyvena neigiamas emocijas, nusivylimą, nepasitenkinimą ir kt. Adekvatus šio teiginio pavyzdys būtų nedarbas, arba darbo praradimas: jei žmogus vienu svarbiausių sėkmingo gyvenimo veiksnių laiko darbą, karjerą, gerą uždarbį ir pan., tai natūralu, kad darbo praradimas jam sukels didelį nusivylimą, nepasitenkinimą ir neigiamą savęs vertinimą, kas skatins kitas neigiamas emocijas, depresiją ir pesimizmą: „pasikeitusios ekonominės gyvenimo sąlygos sukelia streso būklę, neigiamus psichologinius reiškinius, nes žmogus nebeturi sąlygų tenkinti savo gyvenimo poreikių, nesugeba prisitaikyti prie kitų žmonių ir gali pajusti depresiją, kuri veikia fizinę ir psichinę savijautą.“²¹

R. Kinderis ypač pabrėžia darbo netekimo (arba ilgalaikių nesėkmingų paieškų) reikšmę jaunam žmogui: „Jauniems žmonėms nedarbas kelia ypatingų problemų, ypač jei jie augo nepalankioje socialinėje aplinkoje ir negalėjo įgyti išsilavinimo. Tokiomis sąlygomis sunku pasitikėti savimi ir įgyti specialybę. Sudėtingą finansinę situaciją dar labiau sunkina atsiskyrimas nuo tėvų. Dažnai atsiranda įvairių somatinių streso požymių, padidėja kraujospūdis, padaugėja šlapimo rūgšties, tai savo ruožtu didina riziką susirgti širdies infarktu ar podagra.“²² Čia susiduria keletas aplinkybių – antisocialinė aplinka, išsilavinimo ar specialybės neturėjimas, prasta materialinė padėtis – tai ypač neigiami veiksniai, kurie dar labiau apsunkina jaunos, nesusiformavusios asmenybės kelią į savarankišką gyvenimą bei savirealizaciją per darbą. Šiandienos Lietuvoje yra begalė jaunimo ir brandaus amžiaus žmonių, kurie yra netekę darbo, arba įgiję tam tikrą išsilavinimą ar profesiją, bet taip jo ir nerandantys. Kokios tokių žmonių alternatyvos? Gyvenimas iš socialinės pašalpos? Ilgalaikis nedarbas ir nevaisingas pagalbos kreipimasis į darbo biržą? Emigracija? Nelegalus darbas ir nusikalstama veikla? Akivaizdi neigiama

¹⁹ Suslavičius, A., Valickas, G. 1999. Socialinė psichologija teisėtvarkos darbuotojams. Vilnius: Lietuvos teisės akad. Leidybos centras. P. 52

²⁰ Ten pat

²¹ Ten pat.

²² Kinderis, R. 2008. Lietuvos darbo išteklių. Vilnius: Ciklonas. P. 104

nedarbo įtaka žmogui sukelia įvairias frustracijas, kurias jau aptarėme, tačiau iškyla dar vienas klausimas, ar nedarbas (pastovių pajamų neturėjimas) gali tiesiogiai veikti nusikaltimus?

2. Nusikaltimų nuosavybei samprata ir kriminologinių rodiklių analizė Lietuvoje

2.1 Nusikaltimų nuosavybei samprata

Vienas iš svarbiausių ir įvairių teisinių (civilinių, konstitucinių, administracinių) normų saugomas gėris yra nuosavybė. Pagal Civilinio kodekso 4.37 straipsnio 1 dalį „nuosavybės teisė – tai teisė savo nuožiūra, nepažeidžiant įstatymų ir kitų asmenų teisių ir interesų, valdyti, naudoti nuosavybės teisės objektą ir juo disponuoti“²³. „Nuosavybės neliečiamumo užtikrinimas reiškia savininko, kaip subjektinių teisių į turto turėtojo, teisę reikalauti, kad kiti asmenys nepažeistų jo teisių, taip pat valstybės pareigą ginti ir saugoti nuosavybę nuo neteisėto kėsimosi į ją“²⁴. Nuosavybės neliečiamumo principas yra įtvirtintas Lietuvos Respublikos Konstitucijos 23 straipsnyje, kuriame deklaruojama – „nuosavybė neliečiama, nuosavybės teises saugo įstatymai, nuosavybė gali būti paaimama tik įstatymo nustatyta tvarka visuomenės poreikiams ir teisingai atlyginama“²⁵. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija 17 straipsnyje deklaruoja: „Kiekvienas žmogus turi teisę turėti nuosavybę tiek vienas, tiek kartu su kitais. Iš nieko negali būti atimta jo nuosavybė“²⁶. Taigi valstybė pirmiausia šiomis teisinėmis normomis gina nuosavybės teisinį institutą, o baudžiamoji teisė yra paskutinė priemonė (ultima ratio) nuosavybei apsaugoti.

Nuosavybės teisė yra viena iš pagrindinių žmogaus teisių. „Nuosavybė, kaip teisės institutas, yra istorinė kategorija. Pagal daugelį valstybės kilmės teorijų, valstybė kaip tik dėl to ir atsirado, kad apsaugotų šią pagrindinę teisę“²⁷. Jau XVII a. vienas iškiliausių politinės filosofijos klasikų Džonas Lokas išskyrė nuosavybę kaip vertybę kartu su kitomis dviem – gyvybe ir laisve: „žmonės visiškai laisvai savo nuožiūra veikia, disponuoja savo nuosavybe ir asmeniu ir pagal Prigimties įstatymą, neprašydami nieko leidimo ir nepriklausydami nuo kito žmogaus valios“²⁸. Anot teoretiko, niekas negali kėsintis į šias pagrindines vertybes, nebent tik tuo atveju, kai yra vykdomas teisingumas. Pažeidėjai nesilaikantys Prigimties įstatymo ir pasikėsinę į šias vertybes turi būti baudžiami, tam, kad būtų užkirstas kelias pažeidimams.

²³ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000. Nr. 74 -2262 prieiga per internetą

²⁴ Drakšienė A., Stauskienė E. 1988. Nusikaltimai nuosavybei Lietuvos ir kitų šalių baudžiamuosiuose įstatymuose. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. P. 5

²⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucija //Valstybės žinios. 1992. Nr. 33-1014

²⁶ 1948 m. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija//Valstybės žinios. 2006. Nr. 68-2497

²⁷ Nekrošius I., Nekrošius V., Vėlyvis S., 1996. Romėnų teisė. Kaunas, Vajusta. P. 133

²⁸ Lokas Dž. 1992. Esė apie pilietinę valdžią. Vilnius: Mintis. P. 15

Nuosavybės teisinio instituto gynimas Lietuvos įstatymuose buvo reglamentuojamas jau nuo XIV amžiaus Pamedės, Kazimiero ir visuose trijuose Lietuvos Statutuose. Naujajame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse, priimtame 2000 metų rugsėjo 26 dienos įstatymu Nr. VIII-1968, įsigaliojusiam 2003 metų gegužės 1 dieną, nusikaltimai nuosavybei sudaro atskirą XXVIII skyrių (žr. lentelę Nr. 2, priedas Nr. 6).

Lietuvos Respublikos baudžiamųjų įstatymų analizė leidžia suformuoti tokią nusikaltimų nuosavybei sampratą: „nusikaltimai nuosavybei – tai tokios baudžiamąjį įstatymu numatytos veikos, kuriomis kėsinama į savininko ar kito asmens, valdančio turtą pagal įstatymus ar sutartį, teisę valdyti, naudotis ar disponuoti turtu”²⁹. Taigi pagrindinis nusikaltimų nuosavybei dalykas yra tam tikri materialūs daiktai, nepriklausantys kaltininkui jokia nuosavybės teise, kuriuos jis stengiasi pagrobti, pasisavinti, įgyti, užvaldyti apgaulės, šantažo ar pasitikėjimo būdu.

2.2. Nusikaltimų nuosavybei kriminologinių rodiklių analizė

Lietuvoje nusikaltimai nuosavybei visais laikais sudarė didžiąją dalį visų užregistruotų nusikalstamų veikų. Remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie Vidaus reikalų ministerijos duomenimis, darbe bus analizuojamas 2006 – 2010 metų laikotarpis: nagrinėjama atskirų nusikaltimų nuosavybei rūšių statistika bei asmenų, padariusių turtinius nusikaltimus kontingento socialiniai bruožai.

Remiantis duomenimis (žr. lentelę Nr. 3, priedas Nr. 7) analizuojamu 2006 – 2010 metų laikotarpiu Lietuvoje nuo 2006 metų nusikaltimų būklė gerėjo, 2006 metais buvo užfiksuota 82155 nusikalstamų veikų ir sumažėjo 10,2 proc. lyginant su 2007 metais. Nuo 2008 metais užregistruotų nusikalstamų veikų skaičius padidėjo apie 6 – 7 proc. ir 2009 metais pasiekė – 83203, o 2010 metais nusikaltimų skaičius vėl sumažėjo iki 77669, tai yra 6,7 proc. 2009 m., „kaip ir kasmet, du trečdaliai visų užregistruotų nusikalstamų veikų buvo turtinio pobūdžio, jų užregistruota 6 proc. daugiau nei 2008 metais”³⁰ Iš nusikalstamų nuosavybei beveik tris ketvirtadalius sudaro vagystės. Nuo 2007 m. vagysčių skaičius nuolat didėjo, 2008 m. jų užregistruota 38422, tai yra 13,2 proc. daugiau. 2009 m. jų buvo užregistruota 39566, tai yra 3 proc. daugiau nei 2008 m., o 2010 metais vagysčių skaičius atitinkamai mažėjo iki 37047 – 6,4 proc. Užregistruotų plėšimų skaičius nuo 2006 iki 2010 metų nuolat mažėjo, 2006 metais sudarė 4343, 2010 metais sudarė 2727 užregistruotų

²⁹ Drakšienė A., Stauskienė E. 1988. Nusikaltimai nuosavybei Lietuvos ir kitų šalių baudžiamuosiuose įstatymuose. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. P. 16

³⁰ Statistikos departamentas prie Lietuvos respublikos vyriausybės. 2010. Nusikalstamumas ir teisėsaugos institucijų veikla 2009. Vilnius P. 11 prieiga per Internetą http://www.stat.gov.lt/lt/catalog/pages_list/?id=1345 žiūrėta 2011 m. kovas 28 d.

plėšimų skaičiaus ir sumažėjo netgi 37 proc. lyginant su 2006 metais. Analizuojant užregistruotus turto prievartavimo atvejus, matome, kad nuo 2006 metų iki 2007 metų jų skaičius mažėjo: 2006 metais jų buvo 210, o 2007 metais – 178, tačiau 2008 metais jų užregistruota 225, tai yra 26,4 proc. daugiau. 2009 ir 2010 metais turto prievartavimo atvejų vėlgi palaipsniui mažėjo. Sukčiavimo atvejų 2007 metais užregistruota 3147, tai yra 8 proc. mažiau nei 2006 metais, 2008 metais 3053 ir lyginant su 2007 metais sumažėjo 3 proc. 2009 metais užregistruotų sukčiavimo atvejų skaičius ženkliai padidėjo, buvo užregistruota 4536 ir tai sudaro 48,6 proc. daugiau nei praeitais metais, 2010 metais sukčiavimo atvejų sumažėjo 3,1 procentu lyginant su 2009 metais, tačiau užregistruotų sukčiavimo atvejų skaičius išlieka gana aukštas – 4396.

Vis dėl to įvertinti tikrąją nusikaltimų būklę remiantis statistika apie registruotas nusikalstamas veikas yra sudėtinga, nes aukos ne visada praneša apie visas nusikalstamas veikas arba tiesiog nepasitiki teisėsaugos įstaigomis ir baudžiamąja sistema. Be to registruota nusikaltimų statistika ribota todėl, kad „dalis nusikalstamų veikų teisėsaugos institucijų nėra kvalifikuojami ir registruojami kaip nusikaltimai, atitinkantys tų veikų požymius“³¹. Dėl šios priežasties, realaus nusikalstamo elgesio atvejų per metus yra keliasdešimt ar net šimtus kartų daugiau, nei užregistruojama statistikoje, tad realus nusikaltimų skaičius ir užregistruotų nusikalstamų veikų tendencijos gali labai skirtis.

Remiantis duomenimis (žr. lentelę Nr. 4; 5 priedas Nr. 8; 9) 2006 – 2010 metų laikotarpiu Lietuvoje nedirbantys ir nesimokantys asmenys sudaro daugiau kaip pusę užregistruotų įtariamųjų (kaltinamųjų) nusikalstamos veikos padarymu. Tokios tendencijos atsispindi vagysčių, plėšimų, turto prievartavimo, sugadinimo arba sunaikinimo statistiniuose rodikliuose. 2008 – 2009 metais pastebimas nedirbančiųjų ir nesimokančiųjų įtariamų (kaltinamų) asmenų skaičiaus padidėjimas lyginant su 2007 metais. 2009 metais buvo išaiškintos 4209 vagystės, kas sudaro 58,9 proc., ir lyginant su 2008 metais padidėjo 3,5 proc. Plėšimai 2009 metais sudarė 54,7 proc., nedirbančių ir nesimokančių įtariamų (kaltinamų) asmenų ir lyginant su 2008 metais padidėjo 3,3 proc. 2008 metais sukčiavimo atvejai sudarė 40,6 proc., nedirbančių ir nesimokančių įtariamų (kaltinamų) asmenų ir lyginant su 2008 metais padidėjo 5,9 proc. 2008 metais nedirbantys ir nesimokantys asmenys padarė 81 turto prievartavimą, kas sudaro 59,1 proc. ir lyginant su 2007 metais padidėjo netgi 15,6 proc. Asmenys sunaikinę arba sugadinę turtą 2008 metais sudarė 56,6 proc., 2009 metais – 58,6 proc. taigi padidėjo 2 proc. Analizuojant 4 lentelėje duomenimis apie turto pasisavinimą ir iššvaistymą, nedirbantys ir nesimokantys asmenys sudaro žymiai mažesnę dalį užregistruotų įtariamųjų (kaltinamųjų) nusikalstamos veikos padarymu asmenų, dažniausiai tai dirbantys asmenys. Nuo

³¹ Babachinaitė G., Justickis V., Kiškis A., Petkus A., Rudzkiš T., Uscila R. 2009. Latentinio nusikalstamumo kriminologinio tyrimo metodikos. Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas. P. 9.

2007 metų pastebimas nežymus šių nusikalstamų veikų augimas nedarbingųjų ir neįmokančiųjų asmenų tarpe. 2007 buvo išsiaiškinti 37 asmenys pasisavinę turtą, 2008 – 60, 2009 – 59 asmenys. 2008 metais turto išvaistymas nedarbingųjų ir nesimokančiųjų asmenų sudarė 14,3 proc., o 2009 metais padidėjo iki 30,4 proc. Šias tendencijas galima sieti su ženkliu nedarbo išaugimu ir ekonominės situacijos prastėjimu Lietuvoje prasidėjusiu ekonominiu sunkmečiu. Per 2010 metus nedarbingųjų ir nesimokančiųjų asmenų, įtariamų (kaltinamų) nusikalstamų veikų padarymu dalis sumažėjo, vagystės sumažėjo 6,1 proc., plėšimai – 4 proc., turto prievartavimai – 3,8 proc., sukčiavimai – 10,2 proc., turto pasisavinimai – 3,1 proc., turto iššvaistymai – 8,4 proc., turto sunaikinimai ir sugadinimai – 3,6 proc. lyginant su 2009 metais, tai galėjo paskatinti daugelis priežasčių. Visų pirma, pagerėjusi darbo rinkos padėtis. Antra, gyventojų migracija, Lietuvos Statistikos departamento duomenimis 2010 metais iš Lietuvos emigravo 83,2 tūkst. šalies gyventojų, tai yra 61,2 tūkst. daugiau negu 2009 metais. 2009 metais emigrantų skaičius siekė 21 970 tūkst. žmonių, todėl galima daryti prielaidą, kad tam tikra dalis nusikalsti linkusių asmenų išvyko. Trečia, padidėjus nusikalstamų veikų skaičiui, policijos pareigūnai pradėjo intensyviau dirbti, kad užkirstų kelią nusikaltimų didėjimui.

Dauguma nusikaltimus nuosavybei padariusių asmenų (žr. lentelę Nr. 6; 7 priedas Nr. 11), turi vidurinę ir pagrindinę išsilavinimą, asmenų turinčių aukštąjį išsilavinimą arba neturinčių jokio išsilavinimo yra mažuma. Taigi galima daryti išvadą, jog nusikaltimus darantys asmenys yra blogiau pasirengę darbo rinkai ir žemesnės kvalifikacijos. Visiškai priešinga situacija yra matoma nagrinėjant sukčiavimo, turto pasisavinimo ir iššvaistymo rodiklius. Asmenų padariusių šias nusikalstamas veikas bei turinčių aukštąjį išsilavinimą skaičius sparčiai didėja nuo 2006 metų. Sukčiavimo atveju 2006 metais buvo 120 asmenų turinčių aukštąjį išsilavinimą, 2008 šis skaičius padidėjo iki 195, 2010 metais jų skaičius išaugo iki 314, tai yra padidėjo netgi 61 proc. lyginant su 2008 metais ir 36 proc. lyginant su 2009 metais. Turto pasisavinimo atveju, 2006 metais 36 asmenys turėjo aukštąjį išsilavinimą, 2008 metais 64 asmenys, tai yra 77,8 proc. daugiau. 2010 metais 76,3 proc. daugiau nei 2009 metais. Turto iššvaistymo atveju 2006 metais buvo 5 asmenys, turintys aukštąjį išsilavinimą, 2008 metais šis skaičius šoktelėjo iki 21, o 2010 metais iki 24. Taigi pastebima tendencija, kad ir gerą išsilavinimą (aukštąjį, aukštesnįjį) turintys asmenys linkę daryti nusikaltimus. Išsilavinę asmenys turi reikiamą kompetenciją bei visuomenės pasitikėjimą, tad vis dažniau tuo naudojasi ir imasi nusikalstamos veiklos. Taip pat duomenys atskleidžia, kad vis dar yra asmenų, linkusių vykdyti nusikaltimus, neturinčių jokio išsilavinimo.

Remiantis duomenimis (žr. lentelę Nr. 4; 5, priedas Nr. 8; 9) 2006 – 2010 metų laikotarpiu Lietuvoje įtariamų (kaltinamų) asmenų, darančių vagystes, plėšimus ir turto prievartavimus, turto sunaikinimus arba sugadinimus matyti, kad labiausiai linkę nusikalsti yra jauni asmenys nuo 18 iki 25 metų, mažiausiai 40 – 60 metų ir vyresnio amžiaus asmenys. Nagrinėjamu laikotarpiu 18 – 24

metų amžiaus asmenys padarę vagystes sudarė maždaug 34 proc., 25 – 39 metų amžiaus apie 31,8 proc., 40 – 60 metų ir vyresni – 11,3 proc. Asmenys įtariamai (kaltinami) plėšimais 18 – 24 metų kategorijoje vidutiniškai sudarė 39,8 proc., 25 – 29 metų – 21,6 proc., 40 – 60 metų ir vyresni – 4,1 proc. Asmenys įtariamai (kaltinami) turto prievartavimu 18 – 24 metų kategorijoje vidutiniškai sudarė 33,8 proc., 25 – 29 metų – 30,7 proc., 40 – 60 metų ir vyresni – 8,7 proc. Asmenys įtariamai (kaltinami) turto sunaikinimu arba sugadinimu 18 – 24 metų kategorijoje vidutiniškai sudarė 41 proc., 25 – 29 metų – 30,1 proc., 40 – 60 metų ir vyresni – 8,7 proc.

Analizuojant asmenų, įtariamų (kaltinamų) sukčiavimo atvejais amžių, matyti, kad labiausiai linkę nusikalsti 25 – 29 metų asmenys, jie vidutiniškai sudaro 48,4 proc., 18 – 24 vidutiniškai apie 27,1 proc. 40 – 60 ir vyresnio amžiaus asmenys sukčiavimus linkę daryti rečiausiai lyginant visas amžiaus grupes vidutiniškai apie 24,4 proc. Turto pasisavinimo atvejais, labiausiai linkę nusikalsti 25 – 29 metų amžiaus asmenys, vidutiniškai apie 45,6 proc., 40 – 60 ir vyresnio amžiaus asmenys – 31,1 proc., mažiausiai linkę nusikalsti asmenys nuo 18 iki 25 – 18,8 proc. Turto iššvaistymo atvejais, vėlgi labiausiai linkę nusikalsti 25 – 29 metų amžiaus asmenys, vidutiniškai apie 46 proc., 40 – 60 ir vyresnio amžiaus asmenys – 38,2 proc., mažiausiai linkę nusikalsti asmenys nuo 18 iki 25 – 14,9 proc. Apibendrinat galima daryti išvadą, kad tokios nusikalstamos veikos kaip sukčiavimai, turto pasisavinimai arba iššvaistymai labiau paplitę tarp 25 – 29 ir vyresnio amžiaus žmonių, nes jų vykdymas reikalauja tam tikrų specialių žinių, kompetencijos ir patirties, kurio asmenys 18 – 24 metų amžiaus dažnai neturi, todėl užsiima vagystėmis, plėšimais, svetimo turto naikinimais ar gadinimais.

Labai aktuali problema šalyje, nepilnamečių daromi nusikaltimai tačiau šiame darbe nepilnamečiai ir jų padarytos nusikalstamos veikos nebus plačiau nagrinėjamos, orientuojamasi tik į pilnamečius asmenis.

Remiantis duomenimis (žr. lentelę Nr.8, priedas Nr. 12) 2006 – 2010 metų laikotarpiu Lietuvoje neblaivių įtariamų (kaltinamų) asmenų, skaičius nagrinėjant atskiras nusikaltimų rūšis nuo 2006 metų palaipsniui mažėjo. Vagystės padarytos neblaivių asmenų 2006 metais sudarė 1156 ir lyginant su 2008 metais sumažėjo 9 proc., sukčiavimo atveju 2006 metais buvo 61 neblaivus asmuo, 2008 metais 54 asmenys ir sumažėjo 11,5 proc. 2009 metais asmenų įvykdžiusių šiuos nusikaltimus skaičius šiek tiek pakilo, vagysčių padidėjo beveik 10 proc., sukčiavimų – 38,9 proc. lyginant su 2008 metais. 2010 metais vėl pastebimas neblaivių įtariamų (kaltinamų) asmenų šiomis veikomis mažėjimas, vagystes padariusių asmenų skaičius sumažėjo 28,5 proc., sukčiavimus padariusių neblaivių asmenų skaičius – 5,3 proc. Turto prievartavimo atveju nuo 2006 metų

neblaivių asmenų skaičius buvo 32, 2007 metais jis sumažėjo netgi 43,8 proc., o 2008 metais padidėjo 21,9 proc., lyginant su 2006 metais, nuo 2009 metų vėl pastebimas staigus neblaivių įtariamų (kaltinamų) asmenų mažėjimas. Turto pasisavinimo atveju nuo 2006 metų neblaivių asmenų skaičius mažėjo iki 2009 metų. 2009 metais jis padidėjo, bet nuo 2010 metų neblaivių asmenų skaičius vėl mažėjo. Turto sunaikinimo arba sugadinimo atvejais matome, kad neblaivių asmenų nuo 2006 metų skaičius iki 2010 kasmet vidutiniškai didėjo 13, 1 proc., bet 2010 metais šis skaičius sumažėjo 11,1 proc. Tokias tendencijas taip pat galime sieti su šalį ištikusiu 2008 metais ekonominiu sunkmečiu. Ekonominio nuosmukio metu žmonės pasižymi polinkiu į alkoholizmą. Priešinga situacija analizuojant duomenis matoma plėšimų bei turto iššvaistymo atvejais: neblaivių asmenų įtariamų (kaltinamų) padarius šias veikas skaičius tolygiai mažėja kiekvienais metais nuo 2006 metų.

Analizuojant duomenis 2006 – 2010 metų laikotarpiu Lietuvoje apsvaigusių nuo narkotikų įtariamų (kaltinamų) asmenų (žr. lentelę Nr. 8, priedas Nr. 12), skaičius nagrinėjant atskiras nusikaltimų rūšis nežymiai, didėjo arba mažėjo. Vagysčių atvejų apsvaigusių nuo narkotikų įtariamų (kaltinamų) asmenų skaičius iki 2009 metų padidėjo 25,7 proc. lyginant su 2006 metais, 2009 metais nežymiai sumažėjo, o 2010 metais vėl nežymiai padidėjo. Tokios pat tendencijos pastebimos turto sugadinimo arba sunaikinimo atveju, nuo 2006 metų apsvaigusių nuo narkotikų įtariamų (kaltinamų) asmenų skaičius iki 2009 metų didėjo, 2009 metais sumažėjo, o 2010 metais vėl padidėjo. Plėšimų atveju apsvaigusių nuo narkotikų asmenų įtariamų (kaltinamų) padarius šias veikas skaičius tolygiai mažėja kiekvienais metais nuo 2006 metų. Turto prievartavimo, pasisavinimo ir iššvaistymo atvejais, apsvaigusių nuo narkotikų įtariamų (kaltinamų) asmenų 2006 - 2010 metų laikotarpiu nėra.

Remiantis duomenimis (žr. lentelę Nr. 8, priedas Nr.12) 2006 – 2010 metų laikotarpiu Lietuvoje nusikaltimų, padarytų pakartotinai nusikaltusių asmenų, dalis linkusi mažėti. Mažėjimas pastebimas visose nusikaltimų nuosavybei rūšyse nuo 2006 metų iki 2010 metų. 2010 metais vėl pastebimas pakartotinai nusikaltusių asmenų skaičiaus padidėjimas.

3. Nedarbo ir nusikaltimų tarpusavio ryšys

3.1. Nedarbo ir nusikaltimų ryšio teorinė aiškinimo koncepcija

Kriminologijos mokslas pateikia nemažai teorijų, kurios nagrinėja nusikaltimus bei jų skatinančius veiksnius. Teorijų ištis yra daug, tačiau didesnę dėmesį atkreipsiu į tas, kurios tendencingai siejasi su darbe nagrinėjama tema – būtent, kiek nusikaltimus sąlygoja nedarbas. Ryšys tarp nedarbo ir nusikaltimų visuomet domino kriminologus, tad yra išskiriama keletas teorinių požiūrių, skirtingai aiškinančių šių neigiamų socialinių visuomenės reiškinių tarpusavio ryšį.

Robertas Mertonas – vienas žymiausių Amerikos sociologų, kuris savo teorijos koncepcijai vystyti pasiskolino Emilio Durkheimio anomijos koncepciją, dėl šios priežasties jo teoriją įprasta vadinti įtampos teorija (*strain theory*). Įtampa kyla tada, kai visuomenė formuoja tam tikrus numatytus tikslus, kurie yra pripažįstami teisėtais visiems, ir, kurių turi siekti asmenybė, bei nurodo ir reguliuoja šių tikslų siekimo priemones. Mokslininkas išskiria penkis asmenybės adaptacijos prie socialinių vertybių sistemos tipus, kurie verčia individus pasirinkti vieną ar kitą alternatyvų elgesio būdą: teisėtas arba neteisėtas priemones savo tikslams įgyvendinti: 1) konformizmas – priimami visuomenės keliama tikslai ir jų įgyvendinimo priemonės; 2) inovacija – pritariama visuomenės tikslams, tačiau ieškoma naujų priemonių jiems pasiekti: „šis adaptacijos būdas itin svarbus aiškinant ekonominių nusikaltimų, nusikaltimų nuosavybei priežastis. Darydamas tokius nusikaltimus individas siekia tikslų, kurių visuomenė reikalauja jo siekti – materialinių gėrybių. Tačiau jis šio tikslo siekia pažeisdamas apribojimus (normas – priemones), kuriuos nustatė visuomenė“³²; 3) ritualizmas - priima visuomenės siūlomas priemones, bet ignoruoja tikslus; 4) atsiskyrimas - atmetami kultūriniai tikslai ir teisėtos priemonės; 5) maištas - atsisakoma kultūrinių tikslų bei socialinės struktūros.

R. Mertonas akcentavo, kad visuomenėje formuojami siektini tikslai visų pirma asocijuojasi su sėkme, kuri grindžiama ekonominiais pagrindais „Pinigai labai vertinami patys savaime, - ne tik kaip priemonė susimokėti už vartojimo reikmenis ar siekti valdžios. „Pinigai“ ypač gerai tinka būti prestižo simboliu“³³. Kaip pažymi sociologas, reikia atsižvelgti ir į tai, kad ne visi individai turi vienodas galimybes priimtinais būdais siekti savo tikslų bei interesų (aukštesnio socialinio sluoksnio atstovai turi pranašumą, jie gali lankyti prestižines mokyklas, universitetus, vėliau siekti karjeros ir uždirbti nemažai pinigų, kas ir yra ypatingai reikšmingas rodiklis mūsų visuomenėje), todėl individai vedami stiprių emocinių paskatų – sėkmės (turto) siekio ir neturėdami lygių galimybių pradeda siekti jo instituciškai uždraustomis priemonėmis: „tam tikros specializuotos nusikalstamumo sritys yra „normalus“ atsakas į situaciją, kurioje įsisavinamas kultūrinis piniginės sėkmės akcentavimas, tačiau trūksta galimybių pasinaudoti įprastinėmis priemonėmis tai sėkmei

³² Justickis, V. 2001 Kriminologija. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas. P. 174

³³ Mertonas R. 1997. Socialinė struktūra ir anomija. Sociologija: mintis ir veiksmas. Nr. 1. P. 69

pasiiekti³⁴. Taigi remiantis R. Mertonu pateikta socialinės įtampos teorija galima paaiškinti nedarbo ir nusikaltimų ryšį. Individams „iškritusiems“ iš darbo rinkos konteksto, kyla stresas bei įtampa, kadangi jie nebesiekia visuomenės propaguojamų ekonominių tikslų (norima turėti gerą finansinę padėtį, būti materialiai aprūpintu). Dėl šios priežasties jie sukuria naujas jų siekimo priemones, dažniausiai nelegalias, kurias draudžia baudžiamasis įstatymas (šių tikslų siekia ne sunkiai dirbdami, bet sukčiaudami, vagodami, plėšdami ir pan.).

Dar viena kriminologinė teorija, kurią galima pritaikyti - Edvino Sutherlando suformuluota diferencijuotos asociacijos teorija. Remiantis šia teorija, nusikalstamas elgesys yra išmokstamas bendraujant su kitais individualiais ir už šį nusikalstamo elgesio išmokimą dažniausiai yra atsakingi šeimos nariai bei draugai. Šeima yra pagrindinis institutas, kuris diegia visuomenėje išpažįstamas kultūrinės normas, tad jeigu darbas nėra laikomas vertybe, o akcentuojami neteisėti materialinių gėrybių įgijimo būdai, labai tikėtina, kad individas pasirinktų nusikalstamą veiką kaip darbo alternatyvą. Galima daryti prielaidą, kad jeigu individo artimiausioje aplinkoje yra nedarbingų žmonių, linkusių nusikalsti bei turinčių kriminalinę patirtį, tai gali būti, kad jis taip pat ims nusikalstamos veikos apart to, kad imtųsi legalios veiklos. Anot kriminologo, „individas tampa nusikaltėliu ne tik todėl, kad kriminalinio elgesio modelis darosi jam artimas, bet ir todėl, kad jis tolsta nuo ne kriminalinio elgesio modelio“³⁵. Tačiau E. Sutherlando teigimu, vien tik bendravimo neužtenka, kad individas pasirinktų, kuris variantas – nusikalstamas ar nenusikalstamas – atitinka jo gyvenimo siekius ir vertybinę orientaciją: „individas tampa profesionaliu vagimi tik dėl stiprių asociatyvių ryšių su kitais profesionaliais vagimis: jo mokytojas turi būti profesionalas, jis turi būti priimtas į kitų profesionalių vagių būrį ir laikytis šiame būryje egzistuojančių principų bei normų“³⁶. Šiam E. Sutherlando požiūriui pritaria Ričardas Clowardas ir Lloydas Ohlinas jie teigia, „tam, kad taptų vagimi, taip pat, kaip ir kad taptų teisininku ar draudimo agentu, individas turi turėti galimybę mokytis, įgijęs išsilavinimą jis turi gauti leidimą užsiimti viena ar kita veikla“³⁷.

Charlesas Tittle'as polinkį nusikalsti aiškino remdamasis kontrolės balanso teorija: „Ji kiekviename žmoguje susiformuoja individualiai, iš santykio tarp jau turimos kontrolės valdžios kitiems laipsnio (autonomijos) ir paties individo kontrolės laipsnio (represijos)“³⁸. Kada santykis tarp individo kontrolės ir autonomijos turi pusiausvyrą jis nėra linkęs nusikalsti, tačiau, kada elgesys pasižymi vidinės kontrolės trūkumu, tai gali būti viena iš priežasčių, skatinančių imtis nusikalstamos veikos.

³⁴Ten pat. P. 74

³⁵Dobryninas, A., Sakalauskas, G., Žilinskienė, L. 2008. Kriminologijos teorijos. Vilnius: Eugrimas. P. 59

³⁶Ten pat. P. 63

³⁷Justickis, V. 2001. Kriminologija. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas. P. 176

³⁸Dobryninas, A., Sakalauskas, G., Žilinskienė, L. 2008. Kriminologijos teorijos. Vilnius: Eugrimas. P. 120

„Kaip pažymi daugelis autorių, žemas, sumenkintas savęs vertinimas gali tapti veiksniumi, lemiančiu asmenybės formavimąsi asocialiu keliu.“³⁹ Jeigu asmenybei ilgą laiką nepavyksta pasiekti teigiamo savęs vertinimo bei užtikrinti vidinės kontrolės balanso, tuomet ji gali pakeisti vertinimo sistemą ir ieškoti tokios veiklos, kur patirtų sėkmę. Tarkime jeigu individas prarado turimą darbą, jaučiasi beviltiškai, yra nusivylęs ne tik savimi, bet ir visa visuomene, tai yra tikimybė, kad sprenddamas šią problemą jis pasielgs nusikalstamai. Kontrolės trūkumu paprastai pasižymi žemą socialinį statusą turintys asmenys, paprastai jų materialinė padėtis nėra gera: gaunamos pajamos labai mažos arba jų apskritai nėra, tad tai skatina turtines nusikalstamas veikas. Aukštą socialinį statusą visuomenėje užimantys žmonės paprastai pasižymi kontrolės pertekliumi, kurį jie panaudoja savanaudiškiems tikslams – padidinti savo materialinį kapitalą.

Svarbų vaidmenį nagrinėjant nedarbo ir nusikaltimų ryšį suvaidino ekonomikos profesorius Garay's Beckeris savo akademiniam kontekste grįžęs prie klasikinės kriminologijos principų ir racionalaus pasirinkimo metodologiją taikęs nusikalstamam elgesiui aiškinti. „Ekonominės perspektyvos rėmuose ši teorija analizuoja asmens strateginius veiksmus, kurie nukreipti į gerovės siekimą ar materialinių poreikių patenkinimą“⁴⁰. Mokslininko teigimu, nusikaltimas tai „ekonomiškai svarbi veikla arba „pramonė““⁴¹. G. Beckeris remdamasis ekonominiu požiūriu, stengėsi paaiškinti nusikalstamą elgesį ir teigė, kad vieni asmenys nusižengia dėl finansinio ar kitokio atlygio iš nusikalstamos veikos paskatų, nei legalaus darbo. Jo sukurtas racionalaus pasirinkimo modelis, argumentuoja, kad potencialus nusikaltėlis yra racionali būtybė, kuri vykdydama nusikalstamą veiką ieško naudos: „asmuo padaro nusikaltimą jeigu laukiama ekonominė nauda viršija naudą, kurią jis galėtų gauti naudojant savo laiką ir kitus išteklius užsiimdamas kita veikla“⁴². Kaip pastebi profesorius, individai nusprendžia, kokią veikimo kryptį pasirinkti įvertinę riziką ir gaunamą naudą: „potencialūs nusikaltėliai įvertina riziką ir ji yra pagrindinis faktorius, kuris paskatina imtis nusikalstamos veikos“⁴³. Jeigu teisėtos galimybės pasiekti ekonominę naudą yra labai mažos, asmenys pradeda svarstyti, kad nusikalstamos galimybės yra perspektyvi alternatyva pasiekti savo tikslus. G. Beckerio suformuotas ekonominis nusikaltimų modelis naudoja paprastą sąnaudų – naudos (*cost – benefit*) analizę, kurioje nusikaltėliai priima savo sprendimus atsižvelgdami į naudą gaunamą iš nusikalstamos veikos, įvertinę rizikos galimybę būti sugautiems ir nubaustiems bei bausmės griežtumą. Taigi vyraujant ekonominėms krizėms, kada teisėtų galimybių susirasti darbą labai sumažėja, individai norėdami

³⁹ Suslavičius, A., Valickas, G. 1999. Socialinė psichologija teisėtvarkos darbuotojams. Vilnius: Lietuvos teisės akad. Leidybos centras. P. 72.

⁴⁰ Piliponytė, J. 2004. Korupcija: teoriniai bandymai apibrėžti ir paaiškinti. Sociologija. Mintis ir veiksmas. Nr. 2. P. 91

⁴¹ Becker, G. 1968. Crime and punishment: An Economic Approach. The Journal of Political Economy. 76. P. 170

⁴² Becker, G. 1968. Crime and punishment: An Economic Approach. The Journal of Political Economy. 76. P. 176

⁴³ Melick, M. D. 2003. The Relationship between Crime and Unemployment. The Park Place Economist: Vol. 11. P. 31

išlaikyti tam tikrus gyvenimo standartus daugiau laiko skiria nelegalios veiklos ieškojimui, kuri užtikrina didelę ekonominę naudą. Šiuo atveju, nusikaltimai nuosavybei yra labiau motyvuoti, nes užtikrina finansines pajamas.

Psichologijos – kriminologijos profesorius David'as P. Farrington'as kritikavo G. Beckerio išplėtotą racionalaus pasirinkimo teoriją ir teigė, kad daugelis nusikaltėlių yra tiesiog per jauni, kad galėtų konkuruoti darbo rinkoje, todėl jie neturėdami kito pasirinkimo ir įvykdo nusikalstamą veiklą. Tačiau D. P. Farringtonas sutinka, kad turtinių nusikaltimų yra padaroma daugiau individų nedarbo laikotarpiu: „nusikaltimai susiję su materialine nauda (pvz.: vagystės, įsilaužimai, apiplėšimai) padidėja nedarbo laikotarpiu, taigi atrodo tikėtina, kad finansinis poreikis buvo svarbus priežastinis ryšys tarp nedarbo ir nusikaltimų“⁴⁴. D. P. Farringtonas 1986 metais atliko tyrimus, kurių metu įrodė tiesioginį nusikaltimų ir darbo praradimo ryšį. Tyrimo duomenys rodo, kad jaunuoliai, per tris mėnesius, kol buvo bedarbiai, padarė nusikaltimų tris kartus daugiau palyginti su tuo pačiu laikotarpiu, lyginant su dirbančiais to paties amžiaus asmenimis, o nusikaltimų lygis, praradus darbą, išaugo net 62 proc. Tačiau reikia pabrėžti, kad nedarbo poveikis nusikalsti daugiau pasireiškė tarp asmenų, „kurie buvo delinkventinio elgesio rizikos grupėje dėl nepalankios socialinės ekonominės situacijos šeimoje, ankstesnio destruktivaus elgesio ir žemesnio nei vidutinis IQ. Panašius rezultatus gavo ir G. H. Elderis kuris nustatė, kad 1930-tųjų JAV ekonominė depresija turėjo didžiausią neigiamą įtaką tiems jauniems žmonėms, kuriems buvo būdingas emocinis nestabilumas.“⁴⁵

G. Beckerio požiūriu rėmėsi ekonomikos profesorius Isaac'as Ehrlichas. Jis suformavo nusikaltimų rinkos modelį (*model market*), kurį sudarė trys komponentai: 1) visi dalyviai – nusikaltėliai, potencialios aukos, nelegalių prekių ir paslaugų pirkėjai bei teisėsaugos institucijos, užtikrinančios tinkamą elgesį; 2) legalių ir nelegalių darbo galimybių lūkesčiai įskaitant bausmės griežtumą ir neišvengiamumą; 3) rizikos pasiskirstymas. Remdamasis šiomis pagrindinėmis prielaidomis profesorius sukūrė savo teoriją apie nusikaltimų pasiūlą (*supply offences*). Ehrlichio pasiūlyta teorija teigia, kad „asmens sprendimas užsiimti neteisėta veikla yra matomas kaip motyvuotas išlaidų ir pelno gavimas iš tos veiklos“⁴⁶. Teorija aiškina: „pelnas įvykdžius nusikaltimą tolygus atpildui atėmus tiesioginės veiklos išlaidas, atėmus ankstesnį darbo užmokestį už teisėtą veiklą, atėmus nuteisimo tikimybę padaugintą iš bausmės griežtumo“.⁴⁷ Taigi finansinė nauda – pajamos, gaunamos iš neteisėtos veiklos turi viršyti individo turimas pajamas, kai jis

⁴⁴ Farrington, D. P., Coid, J. W. 2003. Early Prevention of Adult Antisocial Behaviour. Cambridge: Cambridge University Press. P. 12

⁴⁵ Žukauskienė, R. 2006. Kriminalinio elgesio psichologija. Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas. P. 286

⁴⁶ Ehrlich, I. 1996 Crime, Punishment, and the Market for Offenses. The Journal of Economic Perspectives, Vol. 10, No. 1. P. 46

⁴⁷ Melick., M. D. 2003 The Relationship between Crime and Unemployment. The Park Place Economist: Vol. 11. P. 31

nusprendžia imtis nusikalstamos veikos, o tiesioginės veiklos išlaidos (resursai), kuriuos nusikaltėlis išleidžia rengdamasis ir baigdamas neteisėtą veiklą taipogi neturi jų viršyti. Profesoriaus požiūriu, potencialus nusikaltėlis į nusikalstamą veiką žiūri kaip į tam tikrą darbą, kurio metu jis yra ne tik užimtas bet ir gauna jam reikiamos naudos: „kai kurie individai gali gauti daugiau naudos dirbdami neteisėtais būdais, nei teisėtais“⁴⁸. Būtent dėl šios priežasties individai pasirenka neteisėtus būdus tam, kad jų tikslai būtų pasiekti, o poreikiai patenkinti.

Rutininės veiklos teorija – tai dar viena teorija, kurią galima priskirti prie racionalios perspektyvos kriminologijoje. Rutininės veiklos teorijos autoriai Lary's Cohenas ir Marrcusas Felsonas remdamiesi šia teorija bando paaiškinti grobikiškus (*predatory*) nusikaltimus ir aptaria tris svarbius komponentus, kurie padidina nusikaltimų tikimybę: „motyvuotas nusikaltėlis, tinkamas taikyns ir veiksnus prižiūrėtojo nebuvimas“⁴⁹. Autoriai pastebi, kad individai keisdami kasdieninę ir įprastą savo veiklą (rutiną) padidina nusikaltimų rizikos tikimybę. Nusikaltimų nuosavybei padaugėja, kadangi patys žmonės palieka vertingus daiktus šalia atviro lango, demonstruoja pinigus viešose vietose taip sudarydami nusikaltėliui galimybes įvykdyti nusikalstamas veikas. Padidėjęs individų užimtumas, pakitę laisvalaikio praleidimo būdai, kuomet žmonės būna darbe, mokykloje ar svečiuose, padidina nusikaltėlio galimybę atlikti nusikalstamą veiką. Lary's Cohenas ir Marrcusas Felsonas teigia, kad „galimybė yra priežastis nusikalsti“⁵⁰. Taigi atliktais tyrimais buvo įrodyta, kad rutininės veiklos teorija labiausiai tinka paaiškinti nusikaltimų nuosavybei kategoriją.

3.2. Nedarbo ir nusikaltimų ryšio analizė

Lietuvos kriminologijos moksle nedarbo ir nusikaltimų ryšio klausimas nėra sulaukęs tiek dėmesio kaip kitose Vakarų Europos šalyse arba JAV. Šia problematika domėjosi ir ryšį tarp nedarbo bei nusikaltimų bandė įrodyti Tatjana Bilevičienė ir Eglė Kažimikaitienė. 2008 metais jos atliko tyrimą ir bandė išnagrinėti koreliacinius ryšius tarp nedarbo, užimtumo ir bendro nusikalstamumo lygio, akcentuojant tokias nusikalstamas veikas, kaip turto prievartavimas ir sukčiavimas, bei administracinių teisės pažeidimų rūšį – viešosios tvarkos pažeidimus. Autorių atlikta analizė rodo, teigiamą koreliacinę priklausomybę tarp bedarbių skaičiaus ir nusikaltimų skaičiaus: „Koreliacijos koeficientas nuo 2003 m. $r = + 72,0$ (vidutinė priklausomybė), o nuo 2004 m., t. y. labai stipri priklausomybė. Vadinasi, galima teigti, kad didėjant nedarbo lygiui, didėja ir nusikalstamumas.“⁵¹

⁴⁸ Melick., M. D. 2003. The Relationship between Crime and Unemployment. The Park Place Economist: Vol. 11. P. 31

⁴⁹ Felson, M., Clarke, R. 1998. Opportunity makes a thief. Police Research Series, Paper 98. London: Home Office. P. 4

⁵⁰ Felson, M., Clarke, R. 1998. Opportunity makes a thief. Police Research Series, Paper 98. London: Home Office. P. 4

⁵¹ Bilevičienė, T., Kažimikaitienė, E. 2008. Kai kurių socialinių-verslo veiksnių ir visuomenės saugumo tarpusavio ryšys. Mykolo Romerio universitetas. P.18.

Pateikdamos išvadas, autorės patvirtina, kad ryšys tarp tokių nagrinėjamų kategorijų kaip smulkus ir vidutis verslas, užimtumas, nedarbas ir nusikalstamumas, kaip vieno iš pagrindinių veiksmų, darančių įtaką viešajam saugumui egzistuoja.

Mykolo Romerio universiteto kriminologijos doktorantė Aistė Kuolaitė 2007 metais tyrė nusikaltimus padariusių nedarbančių ir nesimokančių asmenų kontingento paplitimą ir asmenybės bruožus. Remdamasi Informatikos ir ryšių departamento prie VRM bei Statistikos departamento pateikta 1997 – 2005 metų statistika, bandė nustatyti ar nedarbantys ir nesimokantys asmenys pasižymi didesniu kriminaliniu aktyvumu. A. Kuolaitė atlikusi tyrimą pateikė tokias išvadas: „Padėtis darbo rinkoje labiau turi įtakos neužimtųjų nusikalstamumui, nes jie daugiausia yra nedarbantys asmenys. Padidėjęs nedarbo lygis objektyviai lėmė ypač spartų nusikaltimus padariusių neužimtųjų lyginamosios dalies šuolį 1990–1995 m. Tačiau, kai nedarbo lygis nusistovėjo, 1996–2002 m. vis tiek neužfiksuota ryškesnių nedarbančių ir nesimokančių įtariamųjų (kaltinamųjų) dalies bendrame nusikalstamume pokyčių“⁵². Tyrimas atskleidė, kad nedarbantys ir nesimokantys asmenys sudaro didžiausią 1990–2005 metais nustatytų asmenų, įtariamų (kaltinamų) nusikalstamų veikų padarymu, tai yra 58 proc., o įtariamųjų (kaltinamųjų) kontingento neužimtumas vidutiniškai net 4,5 karto didesnis nei bendras neužimtumo darbu lygis Lietuvoje. Anot, A. Kuolaitės, nedarbančių ir nesimokančių asmenų nusikalstamumo struktūra panaši į bendrąją nusikalstamumo struktūrą šalyje, kadangi vyrauja turtiniai nusikaltimai, ypač vagystės, daugėja asmenų padariusių nusikalstamas veikas apsvaigus narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, asmenys dažniau nusikalsta pakartotinai, lyginat pagal lytį dominuoja vyrai, dauguma neužimtų asmenų, padariusių nusikalstamas veikas yra Lietuvos Respublikos piliečiai. Nagrinėjant nedarbančiųjų ir nesimokančiųjų amžių, penktadalis jų yra iki 25 metų, asmenys nuo 30 iki 49 metų sudaro 50 proc., o 50 – 74 metų amžiaus 17,7 proc.

2005 metais Lietuvoje buvo vykdomas projektas „Nuteistųjų socialinių ir profesinių gebėjimų ugdymas integruojantis į darbo rinką“, kurio metu buvo atliktas tyrimas ir apklausiami kaliniai. Remiantis jo duomenimis iš 1283 asmenų patekusių į Alytaus pataisos namus 2005 metais, prieš įkalinimą niekur nedirbo ir nesimokė 1195 asmenys.⁵³ Kalbant apie situaciją iki teistumo, „tik 18 proc. apklaustųjų pažymėjo, kad turi specialybę, 52 proc. respondentų atsakė, kad specialybės neturi, 30 proc. respondentų nenurodė nieko.“⁵⁴ Taigi, pusė respondentų išėję į laisvę galėtų dirbti tik nekvalifikuotus, prasčiausiai apmokamus darbus, o respondentai, kurie turi specialybę,

⁵²Kuolaitė, A., 2007. Nusikaltimus padariusių nedarbančių ir nesimokančių asmenų kontingento paplitimas ir asmenybės bruožai. Jurisprudencija. 2 (92). P. 82

⁵³ Gruževskis, B., Biveinytė, S. 2008. Tyrimas. Įgyvendinto kompleksinio nuteistųjų asmenų reintegracijos modelio veiksmingumas ir plėtros galimybės. Vilnius. P. 8

⁵⁴ Ten pat. P. 56

daugiausia nurodė darbininkų profesijas. „Atsakymai į klausimą, kas kelia nerimą išėjus į laisvę, atskleidė tą patį nesaugumą, gyvenimo laisvėje baimę – beveik pusė respondentų (42 proc.) išėję į laisvę nežino ką daryti, nuo ko pradėti gyventi. Apie trečdalį respondentų baiminasi pasikeitimu darbo rinkoje, neužtikrinti, ar jie sugebės į ją integruotis. 27 proc. respondentų mano, jog neturės iš ko gyventi ir kad jiems neprieinami legalūs pragyvenimo šaltiniai.“ Matoma aiški tendencija, kad daugiausiai problemų kalinių integracijai kelia žema kvalifikacija, nesugebėjimas konkuruoti darbo rinkoje – taigi problemos, susijusios su darbu, o ir svarbiausiu tikslu, kurį kelia sau dauguma respondentų, dalyvavusių profesinio ir psichologinio konsultavimo programose Alytaus, Vilniaus 2-ųjų ir Panevėžio pataisos namuose, laikomas darbas (apie 80 proc. visų respondentų). Nenuostabi ir respondentų pasiskirstymas pagal bendrą darbo stažą: „Trečdalis nuteistųjų neturi darbo stažo, trečdalis buvo dirbę iki 5 metų. Daugiau kaip 10 metų buvo dirbę mažiau nei penktadalis nuteistųjų.“⁵⁵ Taigi, peršasi išvada, kad būtent dėl prastos kvalifikacijos ir iš čia kilusios bedarbystės dauguma kalinių įvykdo nusikaltimus ir patenka į įkalinimo įstaigas.

Skirtingai, užsienio valstybių mokslininkai domisi nedarbo ryšio ir nusikaltimų problematika bei atlieka įvairius tyrimus tam, kad šis ryšys būtų įrodytas arba paneigtas. Daugelis užsienio valstybių mokslininkų, tyrinėjusių nedarbo ir nusikaltimų ryšį teigė, kad jis egzistuoja. Vieni teigė, kad jis yra teigiamas, kiti, kad jis yra neigimas, treči, kad jis nei teigimas, nei neigiamas, o nedarbas yra tik vienas iš neigiamų socialinių veiksnių, skatinančių individus imtis nusikalstamos veikos. Teigiamas sąsajas atskleidė David Cantor ir Kenneth C. Land (1985), o taip pat akcentavo, kad „akivaizdžiai pastebimas teigiamas ryšys buvo rastas tarp nusikaltimų nuosavybei (t.y. plėšimų, vagysčių, turto grobimų“⁵⁶. Jiems pritaria ir Steve D. Levitt (1995, 1996, 1997). Jo atlikti tyrimai atskleidžia, kad ryšys tarp nedarbo ir nusikaltimų nuosavybei egzistuoja tiek tarp nepilnamečių, tiek tarp suaugusiųjų. Teigiamą ryšį tarp nusikaltimų ir nedarbo lygio įrodė Gould (1998) „išnagrinėjęs 10 metų nusikaltimų lygį bei ekonomines sąlygas 582 grafystėse nuo 1979 iki 1989, Gould nustatė, kad vienu balu padidėjęs nedarbo lygis, turtinių nusikaltimų skaičių padidina 2,2 procentais“⁵⁷. Mokslininkų atliekami tyrimai teigia, kad asmenys, neturintys darbo yra linkę daryti nusikalstamas veikas dažniau nei asmenys, kurie turi darbą, o taip pat pažymi, kad individai dažniau ir daugiau nusikaltimų padaro nedarbo laikotarpiu, tokios nuomonės buvo D. P. Farringtonas (rašyta prieš tai esančiame skyrelyje). Mokslininkai S. K. Long ir A. D. Witte (1981) metais atliko tyrimą ir taip pat nustatė teigiamą nedarbo ir nusikaltimų ryšį: „padidėjęs nedarbas, ypatingai jaunimo nedarbas,

⁵⁵ Ten pat. P.80

⁵⁶ Cantor., D., Land.,K. C.1985. Unemployment and Crime Rates in the Post-World War II United States: A Theoretical and Empirical Analysis. American Sociological Review, 50. P. 329

⁵⁷ Freeman, R. B., 1999. Economics of crime. Harvard University and NBER Center for Economic Performance, LSE. P. 3542

paskatina didesnį bendrą nusikaltimų skaičių⁵⁸. R. B. Freemanas (1983) atliko tyrimą ir išnagrino 18 tarpusavio ryšių tarp nedarbo bei nusikaltimų nuo 1970 metų laikotarpio. Gauti rezultatai leido jam suformuluoti tokią išvadą: „nedarbo didėjimas ir/arba nuosmukis darbo rodikliuose yra susijęs su nusikaltimų didėjimu“⁵⁹. T. Chiricos (1987) metais atliko tyrimą, kuriuo stengėsi išsiaiškinti nedarbo ir nusikaltimų tarpusavio ryšį. Jis atrinko 63 tyrimus iš ekonomikos, sociologijos bei kriminologijos mokslų srities, kurie buvo susiję su nedarbo ir nusikaltimų ryšiu ir išnagrinęs visus šiuos atvejus pateikė išvadą: „teigiamas santykis tarp nedarbo ir nusikaltimų yra tris kartus didesnis, negu neigiamas (75/25 procentai)“⁶⁰. Žymiai reikšmingesnes išvadas mokslininkas pateikė apie atskirų nusikaltimų rūšių ir nedarbo tikimybę: „nusikaltimai nuosavybei yra labiau tikėtini ir pateikia teigiamus rezultatus nei smurtiniai nusikaltimai (85/ 64 procentai)“⁶¹. Nedarbo įtakos nusikaltimams hipotezę taip pat kelia kriminologas Nils Christie „Pagrindinė socialinės kontrolės tezė skelbia, jog sunkiausia valdyti tuos, kurie turi labai daug, ir tuos, kurie turi labai mažai. Pirmieji – galingi, o antrieji neturi ko prarasti. Jie neturi jokių akcijų gyvenime: jokios nuosavybės, galbūt net jokių socialinių ryšių, tad ir jokios garbės.“⁶² N. Christie, analizuodamas Jongmano Ryšių teoriją (1991) naudojasi jo pateiktu pavyzdžiu apie Groningoną, miestą Olandijoje, kuris puikiai iliustruoja nedarbo ir nusikaltimo sąsajas. Aukštas nedarbo lygis ten buvo 1930 m., bet padėtis kartojasi ir devinto dešimtmečio pradžioje. „Abiem periodais policijos darbo krūvis padidėjo. Abiejų periodų tyrinėtojai teigia, jog nedarbas tam turėjo didžiausios – ir didėjančios įtakos.“⁶³ A. D. Witte and H. Tauchen (1994), nustatė, kad būtent darbas (bet ne darbo užmokestis) buvo susijęs su nusikaltimais „mūsų išvados teigia, kad darbo užmokestis turi akivaizdžiai mažą poveikį nusikaltimams <...> abu veiksniai darbas ir mokyklos lankymas yra reikšmingai susijęs su mažesniu kriminaliniu aktyvumu“⁶⁴. S. Raphael ir R. Winter-Ebmer (2001) taip pat teigia, kad nedarbas sukelia nusikalstamą elgesį. Mokslininkai nagrinėdami Jungtinių Amerikos Valstijų pavyzdį, teigia, jog rajonuose, kuriuose yra didelė dalis nedirbančiųjų asmenų ir blogos darbo perspektyvos, nusikaltimų skaičius yra žymiai didesnis.

⁵⁸ Long, S. K., Witte, A. D., 1981. Current economic trends: implications for crime and criminal justice. In Kevin N. Wright (ed.), *Crime and Criminal Justice in a Declining Economy*. Cambridge, MA: Oelgeschlager, Gunn and Hain. P. 132

⁵⁹ Freeman, R. B., 1983. *Crime and Unemployment*. Crime and Public Policy. San Francisco: ICS Press P. 98

⁶⁰ Chiricos, T. G., 1987. Rates of Crime and Unemployment: An analysis of Aggregate Research Evidence. *Social Problems*, Vol. 34, No. 2. P. 192 Research Evidence.”

⁶¹ Ten pat.

⁶² Christie, N. 1999. *Nusikaltimų kontrolė kaip pramonė*. Vilnius: Eugrimas. P.

⁶³ Ten pat.

⁶⁴ White, A., Tauchen, H., 1994. *Work and Crime: An Exploration Using Panel Data*. National Bureau of Economic Research: Cambridge. P. 12

Land ir M. Felson (1976), L. Cohen (1979, 1981), (1996), J. Fagan ir R. B. Freeman (1999) stengdamiesi nustatyti tarpusavio ryšį tarp nedarbo ir nusikaltimų teigė, kad jis gali turėti tiek teigiamą, tiek neigiamą įtaką nusikalstamo elgesio metu priklausomai nuo didėjančios motyvacijos ir mažėjančių galimybių. Taigi remiantis jų išvalgomis, kai nedarbo lygis padidėja, materialinė gyventojų padėtis pablogėja, tai nusikalstama veika, kurios griebiasi individai yra tarsi užsitikrinama geresnė padėtis ir saugesnis egzistavimas. Nedarbo lygiui sumažėjus, rezultatas yra priešingas. Kai kurie šių mokslininkų atlikti tyrimai atskleidė, kad nors didesnis nedarbo lygis teigiamai determinuoja nusikaltimus visgi ryšys tarp jų nėra labai stiprus.

4. Nedarbo įtakos ir nusikaltimų nuosavybei tarpusavio ryšio tyrimas

4. 1. Tyrimo tikslas, uždaviniai ir hipotezės

Tyrimo tikslas – nustatyti nusikaltimų nuosavybei skatinančius veiksnius ir įvertinti nedarbo bei nusikaltimų nuosavybei tarpusavio ryšį.

Tyrimo objektas – nusikaltimai nuosavybei ir juos sąlygojantys veiksniai.

Tyrimo uždaviniai:

1. Nustatyti nusikaltimus nuosavybei vykdančių asmenų veiklą prieš patenkant į įkalinimo įstaigą.
2. Išsiaiškinti nuteistųjų ir ekspertų nuomonę, dėl nedarbo priežasčių bei pasekmių.
3. Atskleisti nuteistųjų ir ekspertų nuomonę, kokie pagrindiniai veiksniai turi įtakos nusikaltimams nuosavybei.
4. Nustatyti ryšį tarp asmenų užimtumo ir pinigų įsigijimo nusikalstama veika prieš patenkant į įkalinimo įstaigą.
5. Atskleisti nuteistųjų ir ekspertų požiūrį į nedarbo ir nusikaltimų nuosavybei tarpusavio ryšį.
6. Nustatyti statistinį ryšį tarp nusikaltimų nuosavybei ir nedarbo lygio Lietuvoje.

Tyrimo hipotezės:

1. Nedarbas skatina individus imtis nusikaltimų nuosavybei.
2. Nusikaltimai nuosavybei vykdomi dėl sunkios finansinės padėties, o ne dėl pasirinkto gyvenimo būdo.
3. Tarp nedarbo ir nusikaltimų nuosavybei egzistuoja stiprus tarpusavio ryšys.

3.2. Tyrimo metodika

Tyrimo metodas – anketinė nuteistųjų apklausa (kiekybinis tyrimas), pusiau struktūruotas ekspertų interviu (kokybinis tyrimas) ir statistinė duomenų analizė. Kiekybinis tyrimas pasirinktas tam, kad būtų galima nustatyti nuteistųjų nusikaltimų nuosavybei skatinančius veiksnius ir įvertinti nedarbo bei nusikaltimų nuosavybei tarpusavio ryšį. Kokybinis tyrimas pasirinktas todėl, kad tai labai geras priartėjimo prie žmonių suvokimo, reikšmių, realybės konstravimo būdas, todėl ekspertai buvo pasirinkti tam, kad įvertintų nedarbo bei nusikaltimų nuosavybei tarpusavio ryšį. Statistinė duomenų analizė taikoma analizuoti ryšį tarp nusikaltimų nuosavybei ir nedarbo lygio Lietuvoje.

XX a. antroje pusėje atsiradęs naujas – sisteminis požiūris į visuomeninių ir individualių problemų tyrinėjimus grindžiamas nuostata, kad šioms problemoms tirti reikalingi įvairūs tiek kiekybinių, tiek kokybinių tyrimų metodai, papildantys vieni kitus atskiruose tyrimų etapuose. (Kardelis, 2005 p. 37), dėl šios priežasties buvo taikyta kiekybinės ir kokybinės metodologijos dermė – į problemą bandoma pažiūrėti iš dviejų perspektyvų: nuteistųjų ir ekspertų.

Tyrimo pagrindą sudaro kiekybinis tyrimas, kokybinio tyrimo rezultatai pateikiami „Italic“ šriftu. Tyrimui naudota anketa (priedas Nr. 13) ir interviu klausimai (priedas Nr. 14) pateikiami prieduose. Klausimynai sudaryti studijuojant mokslinę literatūrą bei remiantis Kardelio K., (2003), Luobikienės I., (2005) ir Tidikio R., (2003) metodologiniais metodais.

Respondentai

Anketinė apklausa buvo atlikta 2011 metų kovo 21 – 22 dienomis. Atlikdama tyrimą bendradarbiauau su laisvės atėmimo įstaiga – Vilniaus pataisos namais. Buvo paskirtas institucijos darbuotojas – būrio viršininkas, kuris peržiūrėjo anketą ir užtikrino vykdomo tyrimo eigą. Nuteistųjų

asmenų anketinė apklausa Vilniaus pataisos namuose organizuota, vadovaujantis norminiais aktais, reglamentuojančiais laisvės atėmimo bausmę vykdančios penitencinės įstaigos veiklą.

Generalinę tyrimo aibę (populiaciją) sudarė laivės atėmimo bausmes Vilniaus pataisos namuose atliekantys asmenys, padarę nusikaltimus nuosavybei. Tokiu būdu buvo nustatytas imties dydis ir vienpakopė, nereprezentatyvi, netikimybinė atranka.

Tyrimo metu nuteistiesiems buvo išdalinta 100 anketų, iš kurių 77 grąžintos užpildytos, likusiųjų įkalintieji arba visai neėmė arba negrąžino. Tyrimo metu jiems buvo išdalintos anketos, pristatytas tyrimo tikslas, trumpai išdėstyta anketos pildymo instrukcija ir parodytas žymėjimo pavyzdys. Tyrimo metu buvo siekta maksimaliai užtikrinti anonimiškumą – instruktažo metu buvo pabrėžiama, kad anketose nereikia įrašyti vardo ar pavardės ir kad anketos pavieniui nebus platinamos. Nuteistiesiems buvo paaiškinta, kokia institucija vykdo tyrimą ir kur bus viešinami apdoroti duomenys.

Instrumentarijų sudarė kelios pagrindinės temos: nedarbas, nusikaltimai nuosavybei ir jų tarpusavio ryšys, kuriomis remiantis šiame magistro darbe bus nustatyti nusikaltimus skatinantys veiksniai ir įvertintas nedarbo bei nusikaltimų nuosavybei tarpusavio ryšys. Matuojant nuostatas, požiūrį ir ryšį, buvo taikomos trijų – penkių balų skalės. Penkioliktam anketos klausimui sudaryti buvo panaudota penkių balų Likerto skalė (1-5), kur 1 = visiškai nesutinku, o 5 = visiškai sutinku.

Kokybinis tyrimas buvo atliekamas 2011 balandžio mėnesį. Interviu buvo atlikta su 6 ekspertais, Vilniaus apskrities policijos komisariatų nusikaltimų nuosavybei tyrimo skyriaus viršininkais. Šie asmenys pasirinkti todėl, kad geriausiai galėjo pakomentuoti nusikaltimų nuosavybei situaciją Lietuvoje bei įvertinti nedarbo ir nusikaltimų nuosavybei tarpusavio ryšį. Interviu buvo atliekami pagal iš anksto suformuluotas interviu gaires, kurios padėjo pasiekti tyrimo uždavinius bei tikslą. Respondentai buvo patikinti, kad bus išlaikytas konfidencialumas ir anonimiškumas. Tyrimo metu buvo laikomasi tyrimo etikos principų.

Duomenų apdorojimas

Kiekybinio tyrimo duomenys buvo apdoroti statistinės analizės ir duomenų apdorojimo programine įranga SPSS 17.0 ir Microsoft Office Excel 2007 programomis. Apskaičiuoti šie statistiniai rodikliai: imties dydis (n), vidurkis (M), standartinis nuokrypis (SN), koreliacijos koeficientas (r), duomenys laikyti statistiškai reikšmingais, kai $p < 0,05$. Atliktų tyrimų rezultatai išreikšti skaičiais ir procentais bei pateikti lentelėse ir diagramose. Diagramos braižytos naudojant SPSS 17.0 arba Microsoft Office Excel 2007 programą.

Interviu turinys nagrinėtas taikant kokybinės turinio (kontent) analizės metodą. Kontent – analizės metodas leidžia, objektyviai ir sistemiskai išnagrinėjus respondentų atsakymus, daryti patikimas išvadas (Tidikis, 2003. P. 498).

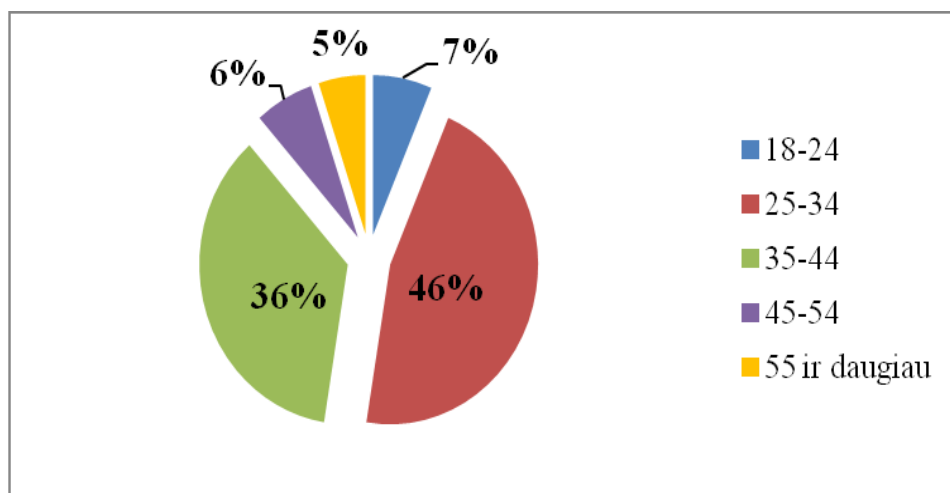
Transkribuoti interviu pateikiami priede (priedas Nr. 19).

3.3. Tyrimo rezultatai

3.3.1. Socialinės – demografinės respondentų charakteristikos

Iš viso tyrime dalyvavo 77 respondentai. Visi apklaustieji buvo vyriškos lyties atstovai, kurių amžius buvo suskirstytas į intervalus, todėl anketoje kiekvienas respondentas priskyrė save vienai iš amžiaus grupių (žr. 1 pav.). Iš pirmojo paveikslo matyti, kad dauguma respondentų (t. y. 46 proc.), buvo nuo 25 iki 34 metų amžiaus, daugiau nei trečdalis – nuo 35 iki 44 metų. Vadinasi, 8 iš 10 tyrime dalyvavusių respondentų amžius buvo nuo 25 iki 44 metų.

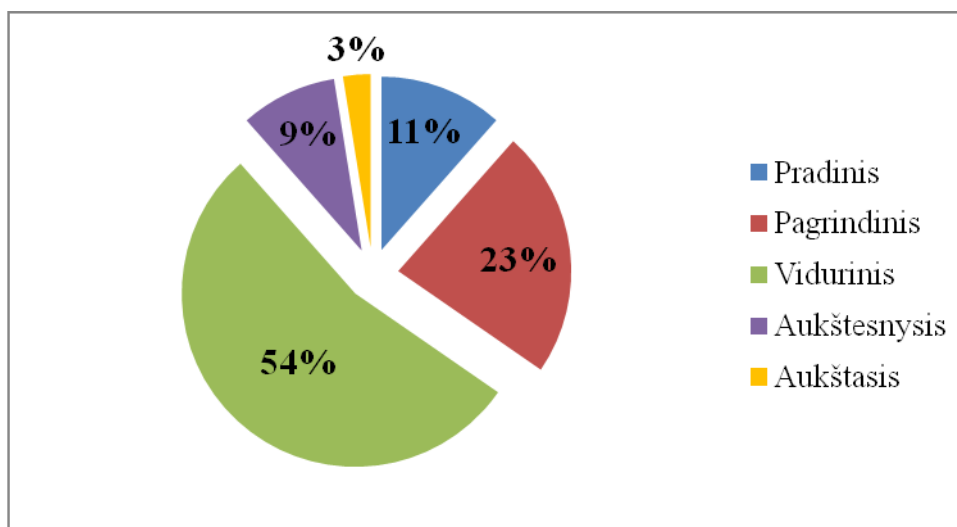
1 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal amžiaus grupes (N=77, proc.)

Iš respondentų pasiskirstymo pagal išsilavinimą galima teigti, kad daugiau nei pusė visų respondentų buvo įgiję vidurinį išsilavinimą, beveik ketvirtadalis – pagrindinį, dar beveik dešimtadalis – tik pradinį, o aukštąjį išsilavinimą turėjo vos keli apklaustieji asmenys, nes tyrimo

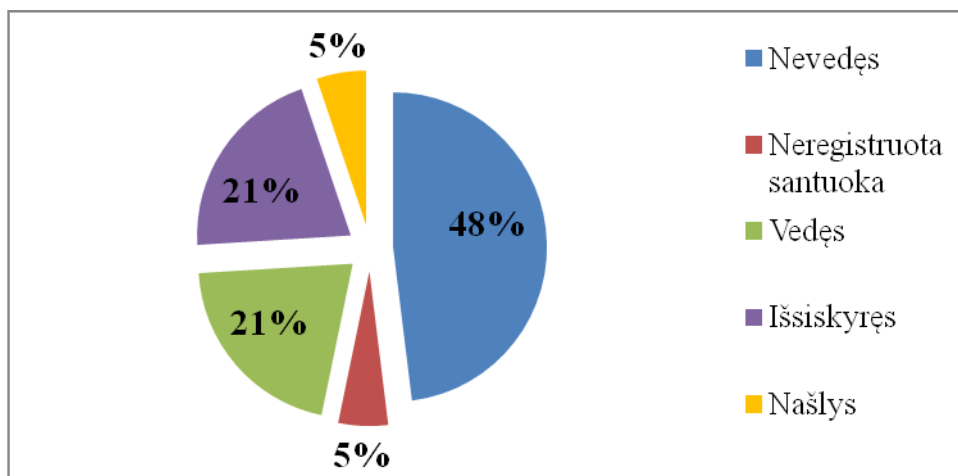
duomenys rodo, kad tokių buvo tik 3 proc., taip pat mažai apklaustųjų buvo įgiję ir aukštesnį išsilavinimą, jų skaičius ir procentas panašus į pradinio išsilavinimo duomenis, tai reiškia, kad šio darbo kontingentą sudaro daugiausia baigę pagrindinę ir vidurinę mokyklą asmenys (žr. 2 pav.).

2 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal išsilavinimą (N=77, proc.)

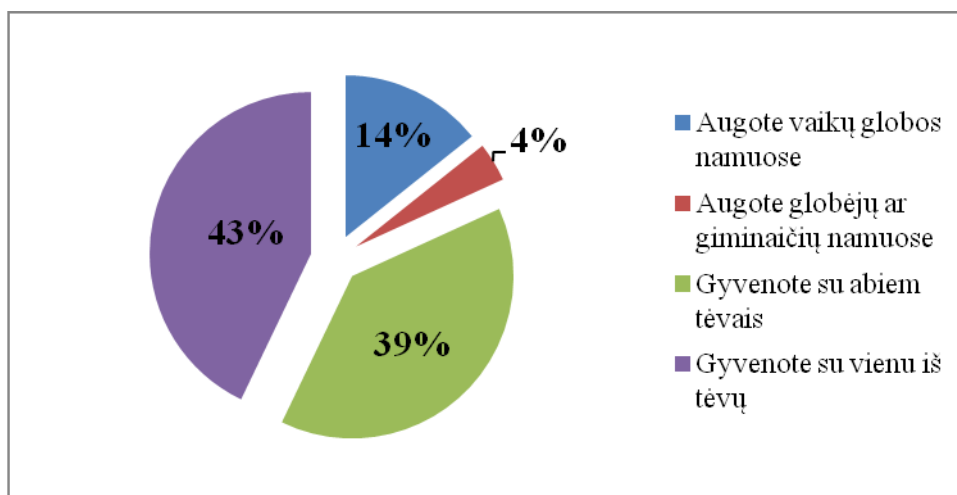
Kadangi visi respondentai buvo pilnamečiai ir dauguma jų buvo nuo 25 iki 44 metų amžiaus bei įgiję pagrindinį ir vidurinį išsilavinimą, tai apklaustųjų buvo klausiama, kokia jų šeimyninė padėtis (žr. 3 pav.). Dauguma respondentų buvo nevedusių, t.y. beveik pusė, o po penktadalį apklaustųjų sudarė vedę ir išsiskybę asmenys.

3 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal šeimyninę padėtį (N=77, proc.)

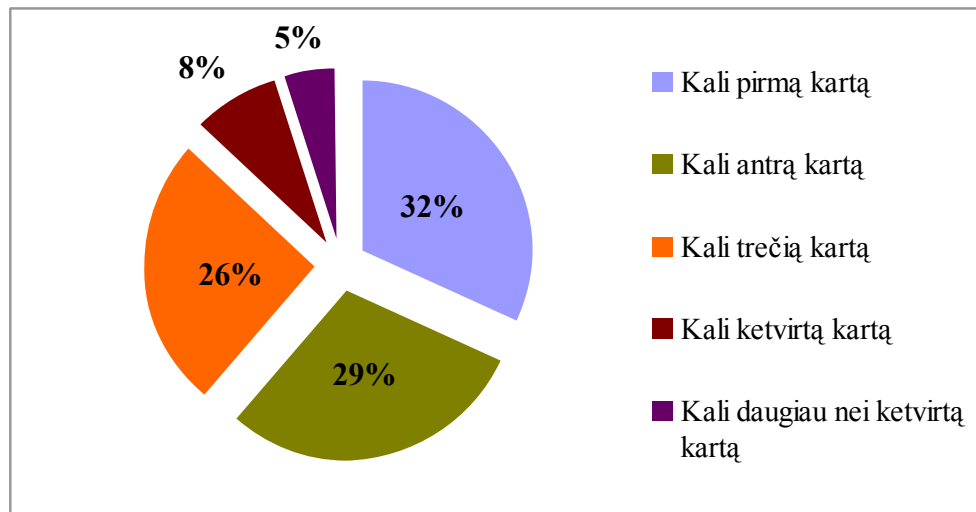
Iš 4 paveikslo pateikto žemiau galime daryti prielaidą, kad dauguma apklaustųjų asmenų užaugo su vienu iš tėvų, t.y. mama arba tėčiu, arba su abiem tėvais, atitinkamai taip teigė 43 ir 39 procentai tyrime dalyvavusių respondentų. Be to, dar 14 procentų nurodė, kad augo vaikų globos namuose, tačiau vėlgi galima teigti, kad dauguma apklaustųjų asmenų užaugo su tėvais arba bent vienu iš jų.

4 paveikslas. Aplinkos, kurioje augo respondentai, charakteristika (N=77, proc.)

Iš penkto paveikslo pateikto žemiau, matyti, kad daugiausia apklaustųjų nuteistųjų kali pirmą kartą 32 procentai. 29 procentai nuteistųjų laisvės atėmimo bausmė skirta antrąjį kartą, 26 procentai kalinių į pataisos namus pateko trečiąjį kartą. Ketvirtąjį kartą kali 8 procentai nuteistųjų. Daugiau nei ketvirtą kartą į pataisos namus pateko 5 procentai nuteistųjų.

5 paveikslas. Respondentų pasiskirstymas pagal įkalinimo skaičių (N=77, proc.)

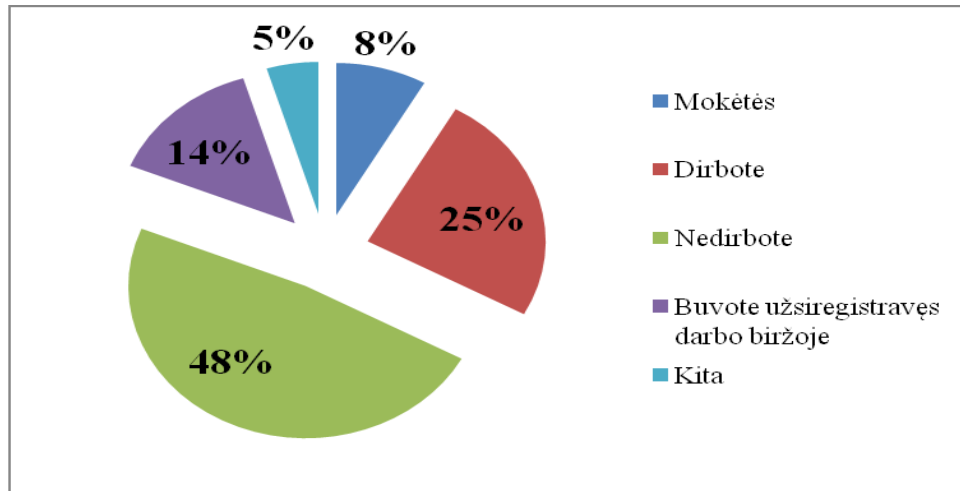

Taigi, bendros tiriamųjų charakteristikos rodo, kad šiame magistriniame darbe, nustatant nusikaltimus skatinančius veiksnius ir įvertinant nedarbo bei nusikaltimų tarpusavio ryšį, dalyvavo dažniausiai vyrai, kurių amžius pasiskirstė nuo 25 iki 44 metų, baigę ir įgiję pagrindinį ir vidurinį išsilavinimą, daugiausia nevedę ir užaugę bent su vienu iš tėvų bei kalintys pirmą, antrą bei trečią kartą.

3.3.2. Nedarbą įtakojantys veiksniai ir nedarbo pasekmės

Šioje magistro darbo tyrimo dalyje siekiama nustatyti, kokios priežastys skatina individus imtis nusikalstamos veikos. Respondentų pirmiausia buvo klausama, ką nuteistieji veikė prieš patekdami į pataisos namus (žr. 6 pav.). Nors tyrime dalyvavo iš viso 77 respondentai, t.y. nuteisti asmenys, tačiau keletas jų pažymėjo kelis atsakymo variantus, tad pagal žemiau esančius duomenis beveik pusė nuteistųjų iki įkalinimo nedirbo ir tik ketvirtadalis teigė, kad dirbo. Visi kiti atsakymo variantai neviršijo 14 proc. ribos, o tarp kitų respondentų atsakymų vyravo, kad iki įkalinimo jie dirbo nelegaliai, gydėsi nuo priklausomybės sukeliančių ligų rehabilitacijoje ar profesionaliai sportavo (žr. Priedas Nr. 15).

6 pav. Ką veikėte iki įkalinimo? (N=85, proc.)

Kadangi daugiausia respondentų minėjo atsakymo variantą, kad iki įkalinimo nedirbo, tai tokiu būdu mes privalome išsiaiškinti, kokios priežastys lėmė jų nedarbą. Tyrimo duomenys leidžia teigti, kad trečdalis netenkino siūlomas atlyginimas, kuris anot jų, buvo per mažas (žr. 7 pav.), dar beveik po penktadalį respondentų manė, kad jų pasirinkimą nedirbti lėmė prastas ir netinkamas jų išsilavinimas ir nenoras sunkiai dirbti, tarp kitų atsakymų variantų dominavo nuomonė, kad nedarbą lėmė didelis nedarbingumo lygis, kad buvo teistas jau ne vieną kartą ar buvo reabilitacijoje bei turėjo invalidumą tokiu būdu negalėjo dirbti (žr. Priedas Nr. 16). Taigi darbo iki įkalinimo neturėjusius, nuteistųjų nuomone, didžiausia priežastis buvo siūlomas mažas atlyginimas, kuris ypač netenkino 25-34 metų vyrų, kurie turėjo prastesnį išsilavinimą (dažniausiai pagrindinį), buvo vedę ir augo vaikų globos namuose arba su vienu iš tėvų.

Kalbintieji ekspertai teigia, kad pagrindinė priežastis, dėl kurios nuteistieji nedirba, yra ta, kad šie asmenys tiesiog nenori įsidarbinti, įdėti pastangų ieškantis darbo bei neturi tam reikiamo išsilavinimo ar kvalifikacijos:

„Žmonės tiesiog tingi dirbti, neturi tiek gabumų ar sugebėjimų tam, kad užsidirbtų sąžiningu darbu.“ [E5]

„Tiesiog jie neina dirbti, nes reikia mažiau pastangų įdėti ir išnaudoti, kad pasiektum savo tikslą, šiuo atveju – užsidirbtum pinigų.“ [E1]

„<...> daugelis nori praturtėti neįdėdami į save nieko, žmonės labai skundžiasi, bet kita vertus, ką jie įdėjo į save? Su laiku nesimokė, neįgijo jokio išsilavinimo, nesistengė įsidarbinti ar padaryti karjeros.“ [E3]

Ekspertai pabrėžia, kad asmenims, grįžusiems iš įkalinimo įstaigų, integruotis į darbo rinką yra labai sudėtinga ir tai lemia daugelis veiksnių. Visų pirma, neigiamas visuomenės ir darbdavių požiūris, darbo rinkos politika bei ekonominė situacija:

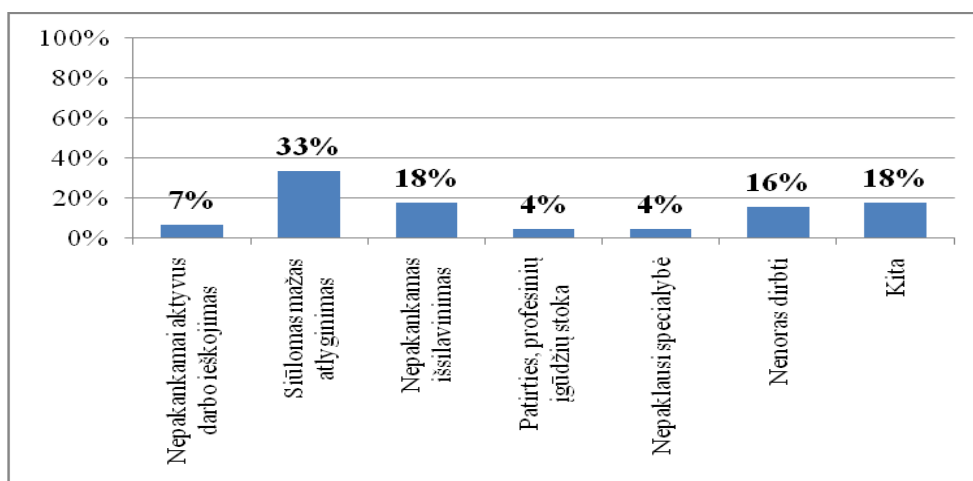
„Visuomenė tikrai nenori įdarbinti nei narkomanų, nei paleistų iš įkalinimo vietų asmenų. Darbdaviai nežino, ką jis iš tavęs gali pavogti, jie tiesiog nepasitiki ir įtariai į juos žiūri, dėl šios priežasties, retas, kuris priima į darbą tokį žmogų, kai šiuo metu gali rinktis ir priimti gerą bei perspektyvų darbuotoją. Jeigu asmuo kažką neša iš namų, tai yra labai didelė tikimybė, kad jis vogs ir iš įmonės. Antra, tai labai kenkia įmonės įvaizdžiui.“ [E4]

Iš kitos pusės nesėkmingą asmenį, grįžusio iš įkalinimo įstaigos, integraciją į darbo rinką nulemia jo individualios savybės (nepasitikėjimas savimi, asocialumas, priklausomybė, profesinio pasirengimo neturėjimas) bei jį supanti socialinė aplinka:

„Asmenys grįžta iš laisvės atėmimo vietų į tą pačią aplinką, kuri jį supa, darbo nelabai jis ieško, nes turi įsitikinimą, kad jis teistas, niekas jo niekur dirbti nepriims, jis niekam nereikalingas, neturi jokios motyvacijos, darbinė patirties, tai kodėl jis turėtų ieškotis darbo.“ [E2]

Pagrindinės nuteistųjų nedarbo priežastys, tokios kaip išsilavinimo stoka, žema kvalifikacija, menka motyvacija, nepasitikėjimo jausmas, socialinių įgūdžių stoka buvo atskleistos ir „Nuteistųjų socialinių ir profesinių gebėjimų ugdymas integruojantis į darbo rinką“ atliktame tyrime (2005). Taip pat akcentuotos integracijos į visuomenę problemos susijusios su neigiamu visuomenės ir darbdavių požiūriu. (Žiūrėti 3.2. skyrių).

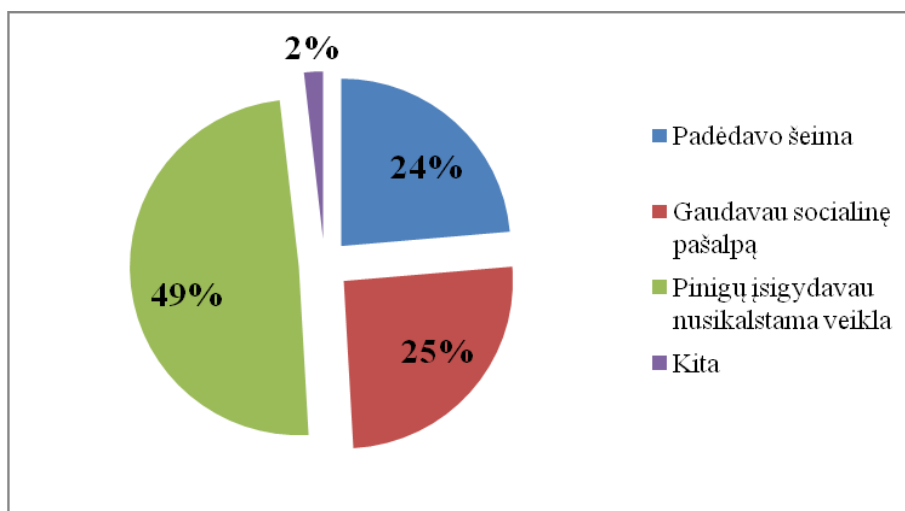
7 pav. Pagrindinės nedarbą lėmusios priežastys (N=45, proc.)

Analizuojant kokias būdais, nedirbantys respondentai gaudavo pinigų pragyvenimui, paaiškėjo, kad beveik pusė pastarųjų pinigų išgydavo nusikalstama veika, dar penktadalis gaudavo

socialinę pašalpą ir padėdavo šeima, o vienas respondentas paminėjo, kad gaudavo pinigų iš „chaltūrių“ (žr. 8 pav.). Be to, daugiausia nedirbo ir pinigus nusikalstama veika išgydavo 25-34 metų asmenys, kurie buvo įgiję žemesnį nei vidurinį išsilavinimą, turėjo sukūrę šeimą ir augę su abiem ar bent vienu iš tėvų.

8 pav. Kokiais būdais nedirbantys respondentai gaudavo pinigų pragyvenimui (N=55, proc.)

Toliau pateikiamos Pirsono (*Pearson's R*) ir Spirmeno (*Spearman Correlation*) koreliacijos koeficientų reikšmės, taip pat kriterijaus *p*-reikšmė (*Approx. Sig.*), kuria remiantis sprendžiama, ar koreliacija statistiškai reikšminga: populiacijos kintamieji koreliuoja, kai $p < \alpha$, kintamieji nekoreliuoja, kai $p \geq \alpha$, čia α — nustatytas reikšmingumo lygmuo, kuris mūsų atveju yra 0,05. Kadangi, kintamiesiems buvo suteiktos kategorijų reikšmės, tai abu kintamieji ranginiai. Tai reiškia, kad kintamieji nepriklauso intervalų skalei, todėl nagrinėsime Spirmeno koreliacijos koeficiento reikšmę. Kadangi apklaustieji respondentai daugiausiai atsakė, kad prieš patekdami į įkalinimo įstaigą nedirbo ir pinigų dažniausiai išgydavo nusikalstama veika, tai palyginę šiuos du kintamuosius, pastebėjome, kad ryšys tarp jų yra silpnas, koreliacijos koeficientas (r) – 0,204 ir duomenys statistiškai reikšmingi ir patikimi, nes *p* reikšmė (*Approx. Sig.*) buvo mažesnė už mūsų magistro tyrime naudojamą reikšmingumo lygmenį ($0,049 < 0,05$). (žr. lentelę Nr. 1)

Koreliacijos koeficiento reikšmių skalė										
Labai stipri	Stipri	Vidutinė	Silpna	Labai silpna	Nėra ryšio	Labai silpna	Silpna	Vidutinė	Stipri	Labai stipri
-1	nuo -1 iki -0,7	nuo -0,7 iki 0,5	nuo -0,5 iki -0,2	nuo -0,2 iki 0	0	nuo 0 iki 0,2	nuo 0,2 iki 0,5	nuo 0,5 iki 0,7	nuo 0,7 iki 1	+1

1 lentelė: Koreliacija tarp atsakiusiųjų, kad nedirbo prieš patekdami į įkalinimo įstaigą ir pinigų įsigijimo nusikalstama veika

Symmetric Measures					
		Value	Asymp. Std. Error ^a	Approx. T ^b	Approx. Sig.
Interval by Interval	Pearson's R	,204	,074	3,364	,049 ^c
Ordinal by Ordinal	Spearman Correlation	,204	,074	3,364	,049 ^c
N of Valid Cases		45			

a. Not assuming the null hypothesis.

b. Using the asymptotic standard error assuming the null hypothesis.

c. Based on normal approximation.

Išsiaiškinę, kokiais būdais nedirbantys respondentai gaudavo pinigų pragyvenimui, toliau tirsime esminę jų nuomonę, kokias pasekmes skatina nedarbas, tokiu būdu apklaustiesiems buvo pateiktas klausimas su keliais atsakymo variantais, tad dauguma apklaustųjų rinkosi kelis atsakymo variantus (žr. 9 pav.). Vieno dominuojančio atsakymo varianto nepastebėjome, tačiau daugiau nei po penktadalį atsakymų surinko dvi pagrindinės pasekmės: skurdas ir didesnis nusikalstamumas. Dar beveik penktadalis rinkosi emigracijos pasekmes, kurias sukelia nedarbas. Ypatingai didesnę nusikalstamumą ir emigraciją pažymėjo jaunesni respondentai, kurių amžius buvo iki 34 metų, o vyresni – daugiau rinkosi skurdo pasekmę, kurios viena iš priežasčių buvo žemas apklaustųjų išsilavinimas.

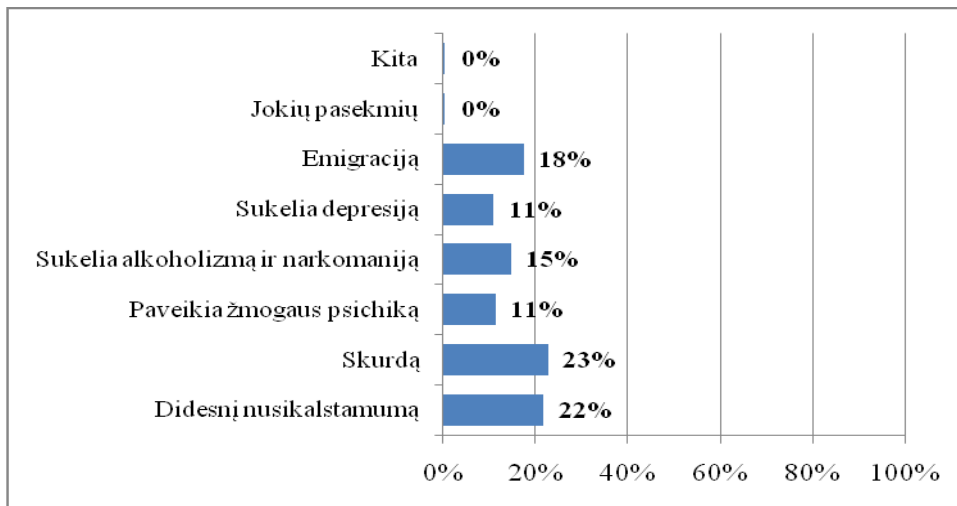
Ekspertai teigia, kad nedarbas skatina tiek ekonomines, tiek socialines, tiek ir psichologines pasekmes:

„Viena iš pagrindinių pasekmių, emigracija, natūralu, kad žmogus ieško kelių kaip užsidirbti, kaip išgyventi, kaip išlaikyti šeimą.“ [E6]

„Emigraciją, bendrą žmonių nusivylimą, bejėgiškumą, nes visi nori geresnių gyvenimo sąlygų, visi siekia kažko ir jeigu jie mato, kad perspektyvų ir prošvaisčių nėra, tai labai nusivilia. Pasekmės daugiausia socialinės, emigracija nusivylimas, nepasitenkinimas dėl bendros būklės. Net ir pats darbas, jeigu žmogus gyvena už minimumą nesukuria žmogui geros gyvenimo kokybės.“ [E2]

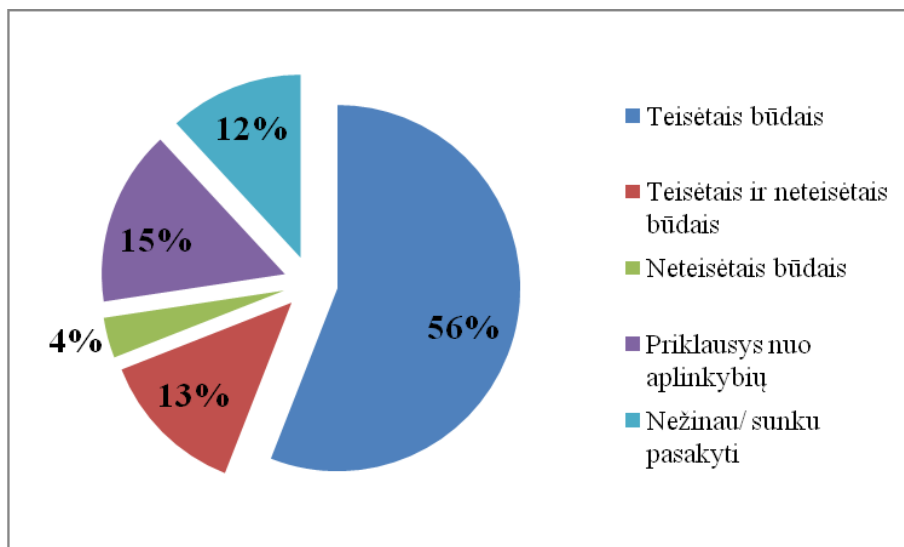
„Dėl šalyje egzistuojančio nedarbo lygio, žmonės pasirenka galimybę emigruoti į kitas valstybes, be to, didėjantis nedarbas didina skurdo ir gyventojų socialinės atskirties riziką ir nusikalstamumą - dėl didėjančio nedarbo lygio, šalyje padidėja teisėtvarkos pažeidimų, o nusikaltimų skaičius didėja.“ [E4]

9 pav. Kokias, Jūsų nuomone, pasekmes skatina nedarbas? (N=211, proc.)

Toliau respondentų buvo klausama, kokiais būdais planuojate užsidirbti pinigų pragyvenimui, kai išeisite į laisvę (žr. 10 pav.). Gauti tyrimo rezultatai leidžia teigti, kad daugiau nei pusė respondentų tvirtino, kad išėję į laisvę pragyvenimui pinigų užsidirbs teisėtais būdais. Tai leidžia manyti, kad toks pasirinkimas neleis pakartotinai atsidurti į kalinimo įstaigose. Likę atsakymo variantai neviršijo nei penktadalio, o, pavyzdžiui, atsakymas, kad ir toliau užsidirbs neteisėtais būdais sulaukė vos keletos pritarimo.

10 pav. Kokiais būdais planuojate užsidirbti pinigų pragyvenimui, kai išeisite į laisvę? (N=84, proc.)

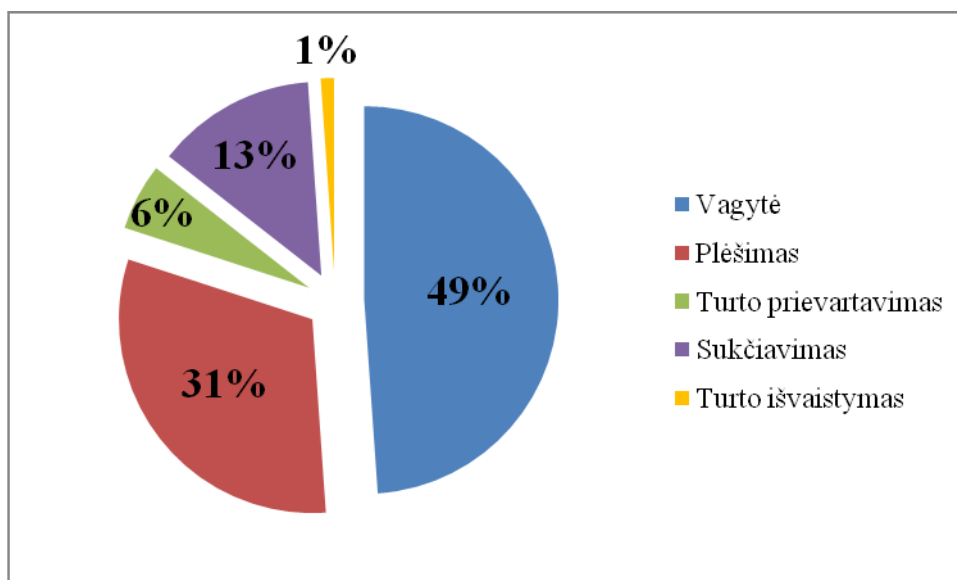
Taip pat galime teigti, kad palyginus su visais kintamaisiais, t.y. amžiumi, išsilavinimu, šeimynine padėtimi, aplinkos charakteristika bei įkalinimų skaičiumi ryšio nepastebėta, nes dauguma nuosekliai tvirtino, kad grįžę iš įkalinimo įstaigos užsidirbti pinigų pragyvenimui planuos tik teisėtais būdais.

Vadinasi, galime daryti tarpinę išvadą, kad daugiau nei pusę nuteistųjų iki įkalinimo nedirbo, nes daugiausia netenkino siūlomas atlyginimas, kuris anot jų, buvo per mažas, taip pat jų pasirinkimą nedirbti lėmė netinkamas išsilavinimas ir paprasčiausiai nenoras dirbti, tačiau gautas rezultatas nėra statistiškai reikšmingas. Anot ekspertų, tai paskatino nuteistųjų nenoras įsidarbinti, menkos darbo paieškų pastangos, neigiamas visuomenės ir darbdavių požiūris, darbo rinkos politika, ekonominė situacija bei asmens individualios savybės ir jį supanti neigiama socialinė aplinka. Daugiausia apklausti nuteistieji, kurie nedirbo, gaudavo pinigų pragyvenimui nusikalstama veikla. Tarp šių dviejų rodiklių pastebėtas silpnas teigiamas ryšys (koreliacijos koeficientas 0,204). Pagrindinės nedarbo pasekmės, anot nuteistų apklaustųjų – skurdas ir didesnis nusikalstamumas. Ekspertai pritaria jų nuomonei, tik kaip pagrindinę pasekmę įvardija emigraciją. Taip pat akcentuoja psichologinių pasekmių svarbą. Daugiau nei pusė respondentų tvirtino, kad išėję į laisvę pragyvenimui pinigų užsidirbs tik teisėtais būdais.

3.3.3 Nusikaltimus nuosavybei skatinantys veiksniai

Antroje magistro darbo dalyje nagrinėdami nusikaltimų nuosavybei vykdymą ir su tuo susijusias priežastis, įkalinimo įstaigoje respondentų klausėme, už kokį nusikaltimą pastarieji atlieka bausmę. Tyrimo metu gautų duomenų analizė leidžia teigti, kad daugiausia, t.y. beveik pusė, apklaustųjų atlieka bausmę dėl vagystės, dar beveik trečdalis teigė, kad dėl plėšimo. Visi kiti nusikaltimai pasitaikydavo rečiau. (žr. 11 pav.).

11 pav. Nusikaltimas už kurį atliekate bausmę? (N=90, proc.)

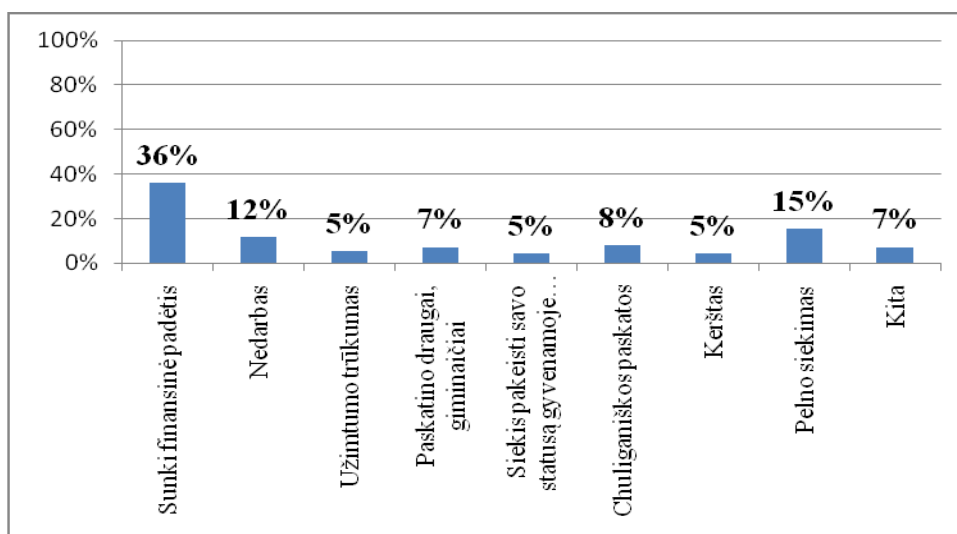
Kalbintieji ekspertai taip pat nurodo, kad didžiausią procentą nusikaltimų nuosavybei sudaro vagystės ir plėšimai, tačiau pabrėžia, kad ypatingai daugėja įvairių sukčiavimo formų, ir kaip pagrindinę priežastį, nulėmusią jų didėjimą, įvardija sunkią ekonominę padėtį:

„Pablogėjusi ekonominė situacija įtakos turi, nes pablogėjo įmonių finansinė situacija, atsirado jų nestabilumas, laviravimas ant bankroto ribos, noras gauti lengvų pinigų, pasitaiko labai daug atvejų, kada sukčiąujama su draudimo bendrovėmis, ekonominė situacija čia daro didelę įtaką, nes įmonei iškyla grėsmė bankrotuoti arba išlikti, arba stabdyti veiklą, tai žinoma atsiranda tokių žmonių, kurie linksta į įvairius sukčiavimus, čia labai svarbi priežastis ekonominė situacija.“ [E6]

„<...> sunki ekonominė situacija žmonių gyvenime, paskatina juos sukčiauti, taip jie prasimano pragyvenimo šaltinį.“ [E5]

Išsiaiškinę, kad daugiausia respondentų atlieka bausmę dėl įvykdytų vagysčių ir plėšimų, toliau mus domina, kokios priežastys lėmė, už kurias dabar tenka atlikti bausmę įkalinimo įstaigoje. Anot 12 paveikslo duomenų analizės, vieno absoliutaus atsakymo varianto nėra, tačiau daugiau nei trečdalis apklaustųjų minėjo, kad jų apsisprendimą nusikalsti lėmė sunki finansinė padėtis (36 proc.), dvigubai mažiau (15 proc.) nusizengė siekdami pelno, o dar mažiau dėl šiuo metu Lietuvoje esančio didelio nedarbo lygio, visos kitos priežastys nesiekė 10 proc. ribos. Tarp kitų respondentų nurodytų atsakymų variantų dominavo tai, kad jie buvo apsvaigę arba buvo priklausomi nuo įvairių psichotropinių medžiagų (alkoholio ar narkotikų, o kartais nuo abiejų iškart), todėl ir darė nusikaltimus.

12 pav. Kokių priežasčių skatinamas padarėte ši (šiuos) nusikaltimus? (N=111, proc.)

Kadangi apklaustieji dažniausiai atsakė, kad pinigų pragyvenimui išgydavo nusikalstama veika tai palyginę su sunkia finansine padėtimi (būtent ši priežastis dominavo tarp atsakymų) pastebėjome, kad tarp šių dviejų kintamųjų yra silpnas tarpusavio ryšys, koreliacijos koeficientas (r) – +0,229 ir duomenys statistiškai reikšmingi ir patikimi, nes p reikšmė (Approx. Sig.) buvo mažesnė už mūsų magistro tyrime naudojamą reikšmingumo lygmenį ($0,043 < 0,05$). (žr. lentelę Nr. 2)

2 lentelė: Koreliacija tarp pinigų pragyvenimo nusikalstama veika ir sunkios finansinės padėties

Symmetric Measures					
		Value	Asymp. Std. Error ^a	Approx. T ^b	Approx. Sig.
Interval by Interval	Pearson's R	,229	,110	2,055	,043 ^c
Ordinal by Ordinal	Spearman Correlation	,229	,110	2,055	,043 ^c
N of Valid Cases		78			

a. Not assuming the null hypothesis.

b. Using the asymptotic standard error assuming the null hypothesis.

Symmetric Measures

		Value	Asymp. Std. Error ^a	Approx. T ^b	Approx. Sig.
Interval by Interval	Pearson's R	,229	,110	2,055	,043 ^c
Ordinal by Ordinal	Spearman Correlation	,229	,110	2,055	,043 ^c
N of Valid Cases		78			

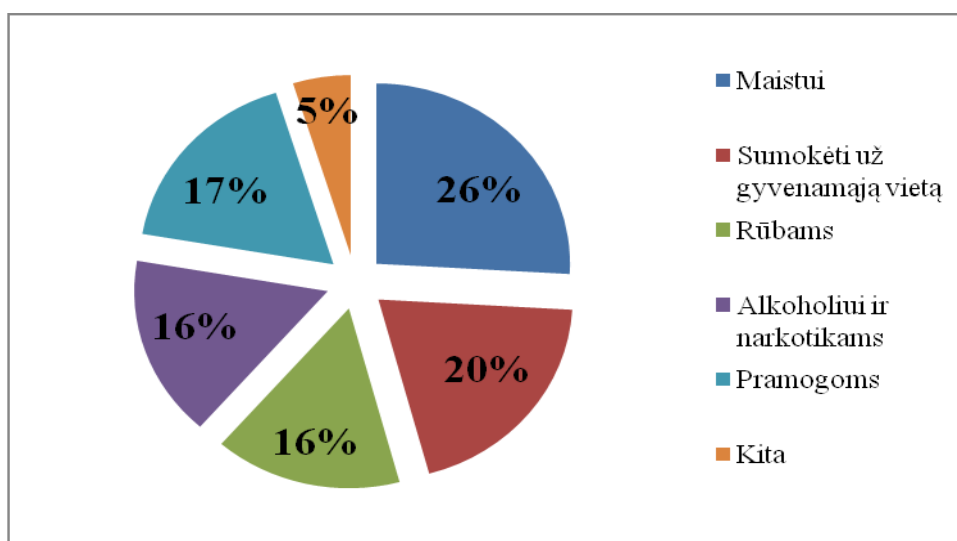
a. Not assuming the null hypothesis.

b. Using the asymptotic standard error assuming the null hypothesis.

c. Based on normal approximation.

Žinodami, kad pagrindinė priežastis, skatinusi apklaustuosius nusikalsti yra sunki finansinė padėtis, klausėme kur pastarieji panaudojo gautus pinigus iš padaryto nusikaltimo (žr. 13 pav.). Iš gautų duomenų matyti, kad ne nuostabu, jog ketvirtadalis panaudojo maistui, o penktadalis – sumokėti už gyvenamąją vietą, nes būtent šie faktoriai skaudžiausiai paliečia tuos žmonės, kuriuos užklumpa sunkumai finansų srityje. Toliau maždaug panašiai pasiskirstė keli atsakymo variantai, t.y. pramogoms, alkoholiui ir narkotikams bei rūbams.

13 pav. Gautus pinigus iš padaryto nusikaltimo panaudojote (N=166, proc.)

Kalbintieji ekspertai priešingai nei respondentai pataisos namuose teigia, kad asmenys vykdantys nusikaltimus nuosavybei, gauto pelno nenaudoja sumokėti už gyvenamąją vietą ar maistui, jis paprastai panaudojamas alkoholiui arba kitoms psichotropinėms medžiagoms įsigyti pramogoms bei prabangiam gyvenimui:

„<...> įtariamieji visada nurodo tokią priežastį, kad neturėjau ko valgyti, tai dėl to ir vogiau, bet mes tikrąsias priežastis žinome, kur tas turtas gautas neteisėtu būdu yra realizuojamas, už juos dažniausiai įsigyjama narkotinių medžiagų. <...> Mes visada tik taip galvojame, kad žmogus neturėjo ko valgyti, tai dėl to ir vogė, bet taip iš tiesų nėra, nes neturime daug tokių atvejų, pasitaiko, bet taip būna labai retai. Tarkim, tie, kurie vagia iš parduotuvių, jie vagia tik gerus produktus, lašišą, brangią kavą, paskui juos praduoda, o tuo pinigus greičiausiai išleidžia alkoholiui ar narkotikams“. [E2]

„Pažiūrėkite juk, kur jie išleidžia gautus pinigus? Viskas yra nukreipta į pramogas, bet ne tas pramogas, kad jūs mėgstate parodą, kiną ar gerą koncertą, jų pramoga yra išgerti, pasitūsinti, pasipuikuoti prieš draugus, kad gali nupirkti šampano butelį 1000 litų kainuojanti, tam reikia pasišvaistyti, o jie nori švaistyti.“ [E3]

„Jis galvoja ne apie tai, kaip pavogti ką nors ir pavalyti, bet kaip pavogti ką nors ir nusipirkti reikiamą dozę“. [E4]

„Kada žmogus nori valgyti ir vagia maistą, pasitaiko tokių dalykų, bet tai labai reta nes jam reikia išgyventi, bet kai vagia didelėmis sumomis ar naujausio modelio automobilius, nepasakysi, kad čia tam, kad pragyventų, tam kad praturtėtų, pralobtų. <...> tuos pinigus panaudoti pramogoms, pralošti kazino, nerūpestingam gyvenimui.“ [E5]

„<...> visos finansinės machinacijos yra daromos ne dėl to, kad žmogus iš paskutinių neturi ką apsirengti, ką pavalyti ar patenkinti kitų poreikių, bet jas daro tie žmonės, kurie paprastai yra neblogai apsirūpinę, bet nori dar geriau apsirūpinti.“ [E6]

Patikrinę ar yra statistinis ryšys tarp sunkios finansinės padėties ir nusikalstamos veikos metu įgytų pinigų panaudojimo matome, kad pastebimas statistiškai reikšmingas ryšys tarp sunkios finansinės padėties ir abiejų kintamųjų (maisto ir sumokėti už gyvenamąjį plotą), nes p reikšmės mažesnė už 0,05. Taigi, tarp sunkios finansinės padėties ir gautų pinigų iš padaryto nusikaltimo panaudojimo maistui įsigyti vyrauja silpna koreliacija (0,307) (žr. lentelę Nr. 3), o tarp sunkios finansinės padėties ir gautų pinigų iš padaryto nusikaltimo panaudojimo sumokėti už gyvenamąją vietą, vidutinio stiprumo statistinis ryšys, nes koreliacijos koeficientas 0,523 (žr. lentelę Nr.4). Tai reiškia, kad galime daryti prielaidą, jog sunki finansinė padėtis ir nusikalstamos veiklos metu gautų pinigų panaudojimas maistui ir sumokėti už gyvenamąją vietą koreliuoja tarpusavyje ir tarp jų egzistuoja teigiamas statistinis ryšys.

3 lentelė: Koreliacija tarp sunkios finansinės padėties ir nusikalstamos veikos metu įgytų pinigų panaudojimas maistui

		Value	Asymp. Std. Error ^a	Appro x. T ^b	Approx. Sig.
Interval by Interval	Pearson's R	,307	,108	2,810	,006 ^c
Ordinal by Ordinal	Spearman Correlation	,307	,108	2,810	,006 ^c
N of Valid Cases		78			

a. Not assuming the null hypothesis.

b. Using the asymptotic standard error assuming the null hypothesis.

c. Based on normal approximation.

4 lentelė: Koreliacija tarp sunkios finansinės padėties ir nusikalstamos veikos metu įgytų pinigų panaudojimas mokesčiui už gyvenamąją vietą

		Value	Asymp. Std. Error ^a	Appro x. T ^b	Approx . Sig.
Interval by Interval	Pearson's R	,523	,094	5,352	,000 ^c
Ordinal by Ordinal	Spearman Correlation	,523	,094	5,352	,000 ^c
N of Valid Cases		78			

a. Not assuming the null hypothesis.

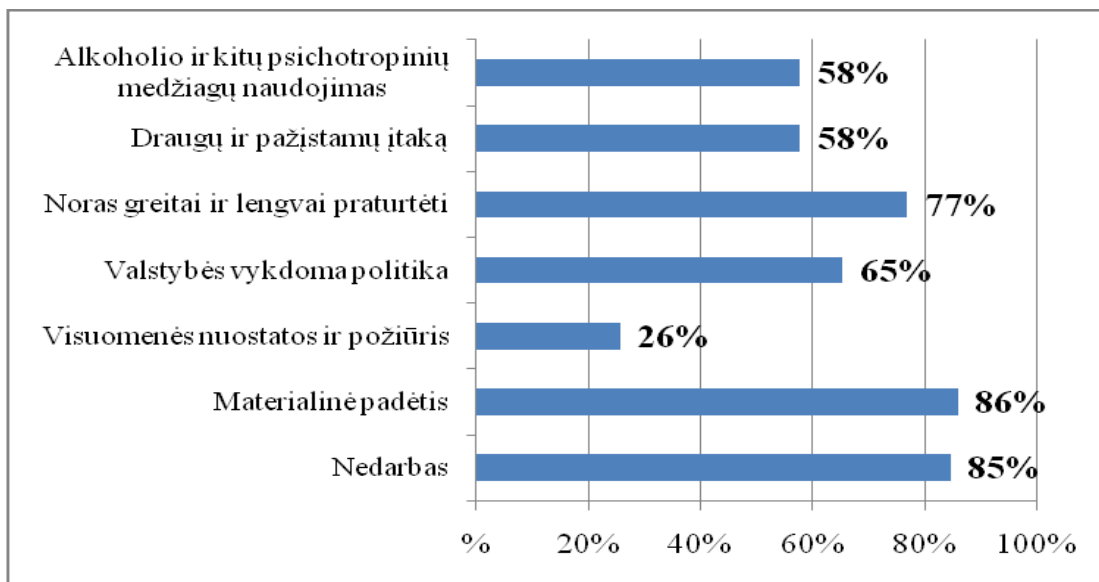
b. Using the asymptotic standard error assuming the null hypothesis.

c. Based on normal approximation.

Tiriant, kas, respondentų manymu, lemia nusikaltimų nuosavybei padarymą, išsiaiškinome, kad tai labiausiai įtakoja materialinė padėtis ir nedarbas, nes taip mano beveik 9 iš 10 tyrime dalyvavusių apklaustųjų. Taip pat lemia didelis noras greitai ir lengvai praturtėti, kuris pastebimas

ypatingai jaunesniame amžiuje ir tik penktadalis respondentų atsakymų pritarė, kad turiniams nusikaltimams padaryti turi įtakos visuomenės nuostatos ir požiūris (žr. 14 pav.).

14 pav. Kas lemia nusikaltimų nuosavybei padarymą? (N= 77, proc.)

Visi ekspertai, pabrėžia, kad pagrindinė priežastis paskatinanti nusikaltimus nuosavybei yra prabangesnio gyvenimo siekimas:

„Pati svarbiausia priežastis – nauda. Visada tikimasi naudoti, ar įtariamasis ėjo vogti, ar plėšti, jis visada tikisi naudoti, tiek vagystės, tiek sukčiavimo atveju, jis visada tikisi materialinės naudoti, tik kleptomani vagia iš malonumo, o visi kiti bando surasti materialinę naudą. Visa tyčia nukreipta yra į turtą.“ [E2]

„Pagrindinis tikslas praturtėti, gauti pinigų <...>.“ [E5]

„Praturtėti. Lengvas praturtėjimas. Jūs įsivaizduokit, per dvi minutes išnešti iš parduotuvės turto už 30-50 tūkstančių, tai yra nemaži pinigai“. [E4]

„Noras gerai gyventi ir praturtėti, niekas nenori dirbti, bet nori gerai gyventi. Kaip ir jaunimas, ateina dirbti ir nori viską turėti iš karto ir greitai, niekas nenori laukti, nori važinėti su prabangia mašina, nori nueiti į prabangų restoraną, nori išvažiuoti pailsėti. Vieniems reikia užsidirbti pinigų ant narkotikų, kitiems ant prabangių gėrimų, žmogiškieji poreikiai skatina imtis nusikalstamos veikos, vogti bei plėšikauti.“ [E1]

Dar viena labai svarbi priežastis paskatinanti nusikaltimus nuosavybei, anot ekspertų, yra priklausomybės buvimas. Asmenys priklausomi nuo alkoholio ar kitų psichotropinių medžiagų daro nusikalstamas veikas, kad galėtų gauti pinigų ir patenkinti savo fizinę ir psichologinę priklausomybę:

„< ...> dažniausiai asmenys yra priklausomi nuo narkotikų, tai jie linkę daryti nusikaltimus, ne tai, kad linkę, bet priversti, nes jų organizmas reikalauja eilinės dozės, o kai pinigų nėra, kito pajamų šaltinio nėra, tai jis eina ir ieško, ką galima būtų pavogti, apiplėšti, tam, kad būtų galima gauti dozę, jeigu narkomanas neturi iš kur gauti pinigų, iš šeimos ar draugų, tai labai didelė tikimybė, kad jis nusikals, nes kitaip organizmui labai sunku, kai yra psichologinė ir tuo labiau fizinė priklausomybė, kai prasideda visokie procesai organizme ir pagrindinis tikslas yra gauti narkotikų, tam, kad organizmas būtų sugražintas į įprastą būklę.“ [E6]

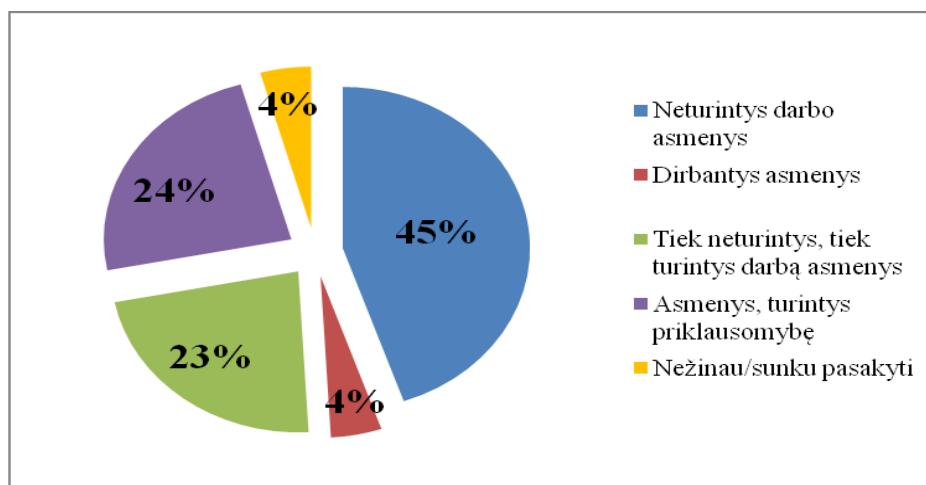
„Didelė grupė priklausomybę turintys asmenys ir vartojantys narkotikus, ypač plėšimus, kurie daro, nes jie bet kokia kaina stengiasi narkotikų dozei uždirbti pinigų, tai jie daro brutalius plėšimus, nelabai suvokdami riziką pakliūti.“ [E5]

Vienas iš ekspertų teigia, kad polinkis į nusikaltimus nuosavybei gali būti sąlygotas sovietinio palikimo:

„<...> mūsų visuomenės požiūris nuo sovietinių laikų susiformavęs, kad iš valdiško pavogti nėra nuodėmė ir reikia vogti kiek tik gali, nepagarba tai asmeninei nuosavybei giliai žmonių sąmonėse yra.“ [E5]

Vėlgi gilindamiesi į respondentų atsakymus, kas, jų nuomone, labiausiai linkę įvykdyti nusikaltimus nuosavybei, matome, kad tokį polinkį daugiausia turi asmenys, neturintys darbo (45 proc.). Palyginus su dirbančiais asmenimis (4 proc.), skirtumas pastebimas akivaizdus (žr. 15 pav.). Taip pat galime pastebėti, kad po beveik ketvirtadalį asmenų tvirtino, jog nusikaltimus nuosavybei linkę įvykdyti asmenys, turintys priklausomybę ir tiek turintys, tiek neturintys darbo asmenys.

15 pav. Kaip manote, kas labiausiai linkę įvykdyti turtinius nusikaltimus? (N=114, proc.)

Tyrime dalyvavusių apklaustųjų buvo prašoma trejais žodžiais nusakyti nusikaltimus nuosavybei darančio žmogaus portretą (žr. lentelę Nr. 6). Iš esmės išsiskyrė tik trys daugiausiai paminėti atsakymai, tad, respondentams pirmiausia, turtinius nusikaltimus darantis žmogus turi priklausomybę nuo alkoholio ar narkotikų (21 paminėtas atvejis), antra, toks asmuo yra bedarbis (14 atvejų) ir buvęs kalinys (5 pasikartoję atvejai), visi kiti variantai pasikartojė po du ar vieną kartą. Vadinasi, turtinius nusikaltimus darančio asmens portretas „piešiamas“ negatyviai ir daugiausia iš neigiamos pusės naudojant daugiausia visuomenėje nusistovėjusius negatyvios asmenybės ir charakterio bruožus tokius kaip, priklausomas nuo psichotropinių medžiagų bedarbis kalinys.

6 Lentelė: Nusikaltimus nuosavybei darančio žmogaus portretas (N= 91, skaičius)

	Skaičius
agresyvus	2
asmuo turintis priklausomybę nuo alkoholio ar narkotikų	21
buvęs kalinys	5
bedarbis	14
degradavęs	2
išsilavinęs	2
įžvalgus	2
įžūlus	2
niekuo nesiskiria nuo kitų žmonių	2
lengvabūdis	2
nusivylęs	2
piktas	2
savimi pasitikintis	2
valdininkai ir šeimūnai	2
vienišas	2
žiaurus	2

Ekspertai apibūdindami nusikaltimus nuosavybei darančio žmogaus portretą, nurodo, kad nedidelės vertės vagystės bei plėšimus labai dažnai įvykdo asmenys, turintys priklausomybę alkoholiui ir kitoms psichotropinėms medžiagoms. Dažniausiai tai nedirbantys asmenys, daugelis iš jų neturi gyvenamosios vietos, neturi jokių dokumentų, dėl šios priežasties nei nakvynės namai, nei darbo birža nenori jų priimti. Paprastai tai 30 – 40 metų amžiaus vyrai, jų išsilavinimas dažniausiai vidurinis arba profesinis, tačiau pasitaiko atveju, kada asmenys gali neturėti ir jokio išsilavinimo. Neretai jie turi teistumą ir ne kartą yra atlikę bausmę įkalinimo įstaigoje. Dažniausiai

šie asmenys neturi nei giminių, nei draugų arba ryšiai su jais yra visiškai nutrūkę, o jų psichinė pusiausvyra sutrikusi, todėl jie gali būti linkę į smurtą.

Asmenys, kurie įvykdo didelės vertės vagystes arba sukčiavimus, paprastai pasižymi aukštesniu intelektu ir gali turėti netgi aukštąjį išsilavinimą. Tie, kurių išsilavinimas yra vidurinis arba profesinis paprastai turi labai gerą psichologinį pasiruošimą:

„<...> psichologinis jų pasiruošimas paprastai būna itin aukštas, kartais netgi nustembi, kad žmogus neturėdamas jokio finansinio ar juridinio išsilavinimo padaro kvalifikuotą nusikaltimą, kur ne kiekvienas finansininkas ar buhalteris supranta kaip ta machinacija padaryta. Čia yra gyvenimiška patirtis tiesiog.“ [E6]

Asmenys vykdę didelės vertės sukčiavimus paprastai yra dirbantys, 30 – 40 metų vyrai, kilę iš geros šeimos.

Kalbintieji ekspertai teigia, kad iš tiesų egzistuoja skirtumai tarp „nusikaltėlių“, kurie įvykdo nusikaltimus nuosavybei ir asmenų, kurie nevykdo nusikaltimų. Visų pirma, skiriasi jų moralinės normos ir vertybės:

„Jų mąstymas visiškai skiriasi, jie elgiasi taip, kaip yra visiškai nepriimtina visuotinėms moralėms normomis, tas žmogus neturi moralinių vertybių.“ [E1]

„Jie negyvena pagal tam tikras visuomenėje numatytas dorovines nuostatas.“ [E4]

Taip pat ekspertai nurodo, kad „nusikaltėlių“ galima atpažinti pagal aprangą, išvaizdą ir elgesį:

„<...> gali juos atpažinti ir iš veido. 100 procentų gal ir nepasakysi, bet visada policijos pareigūnai mato, kad asmuo yra linkęs nusikalsti. Kiti specialiai stengiasi sudaryti tokį įvaizdį, išsiskirti, stengiasi būti labai agresyvūs ir pikti, stengiasi kitus įbauginti.“ [E1]

„<...> policijos pareigūnas 80 proc. gali atskirti žmogų, kuris jau yra kalėjęs ir kuris turi priklausomybę, tai yra vartojantis narkotines medžiagas ir nevartojantis narkotinių medžiagų.“ [E2]

Tik vienas ekspertas iš visų kalbintųjų teigia, kad skirtumai tarp „nusikaltėlių“, kurie įvykdo nusikaltimus nuosavybei ir asmenų, kurie tokie nėra neegzistuoja:

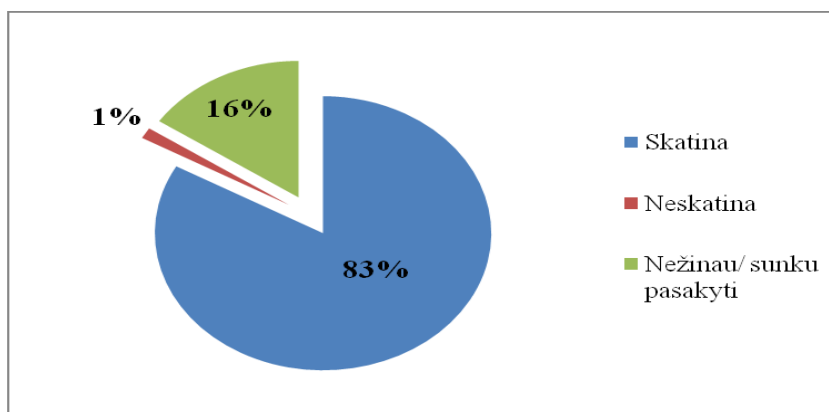
„Nemanau, kad egzistuoja kokie nors skirtumai, nes negalime garantuoti ir numatyti, kaip konkrečioje gyvenimo situacijoje pasielgs kiekvienas žmogus arba atsiradus kokiai nors didelei pagundai žmogus nepasinaudos ja, žmogus jau toks yra, kad sunku jį nuspėti, dažnai pasielgia neprognozuojamai. <...> Bet šiaip, kad skirtusi žmogus kada nors pavogęs dviratį ar jo nepavogęs tai nėra.“ [E5]

Taigi, galime daryti apibendrinimą, kad pusė apklaustųjų, atlieka bausmę dėl įvairių vagysčių, kurias padarė dėl sunkios finansinės padėties. Tarp šių dviejų rodiklių pastebimas statistiškai reikšmingas silpnas ryšys ($r=0,229$, $p=0,043$). Dauguma respondentų gautus pinigus panaudojo maistui ir sumokėti už gyvenamąją vietą, todėl sunki finansinė padėtis ir nusikalstamos veikos metu įgytų pinigų panaudojimas maistui ir mokesčiui už gyvenamąją vietą koreliuoja tarpusavyje: tarp jų egzistuoja teigiamas statistinis ryšys. Ekspertai pabrėžia, kad asmenys vykdantys nusikaltimus nuosavybei, gauto pelno nenaudoja sumokėti už gyvenamąją vietą ar maistui, jis paprastai panaudojamas alkoholiui arba kitoms psichotropinėms medžiagoms įsigyti pramogoms bei tam, kad praturtėtų. Apklaustųjų asmenų, atliekančių bausmę pataisos namuose teigimu, nusikaltimų nuosavybei padarymą labiausiai lemia materialinė padėtis ir nedarbas, taip pat didelis noras greitai ir lengvai praturtėti, o polinkį nusikalsti lemia darbo neturėjimas, ekspertai nurodo priešingai, anot jų, pagrindinė priežastis paskatinanti nusikaltimus nuosavybei yra pelno siekimas bei priklausomybės alkoholiui ir kitoms psichotropinėms medžiagoms buvimas. Respondentų, atliekančių bausmę ir ekspertų nuomonė apie asmenis įvykdžiusius nusikaltimus nuosavybei sutampa. Jų teigimu, žmogus dažniausiai turi priklausomybę alkoholiui ar kitoms psichotropinėms medžiagoms, yra bedarbis ir buvęs kalinys.

3.3.4. Nedarbo bei nusikaltimų nuosavybei tarpusavio ryšys

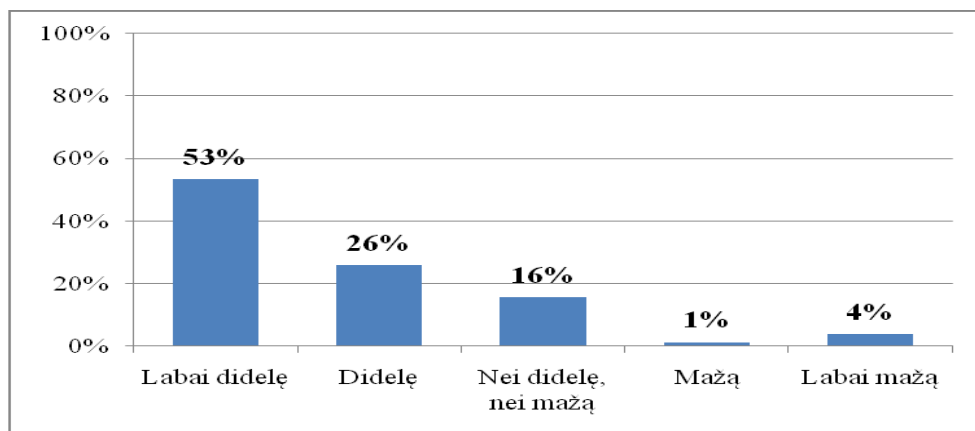
Paskutinėje tyrimo dalyje sieksime nustatyti ir išanalizuoti nusikaltimų nuosavybei ir darbo ryšį bei kokią įtaką šie du komponentai turi vienas kitam. Tad norėdami visa tai išsiaiškinti, tyrimo dalyvių, atliekančių bausmę pataisos namuose klausėme, ar nedarbas skatina individus imtis nusikaltimų nuosavybei. Pastebėjome, kad šiam teiginiui pritaria absoliuti dauguma apklaustųjų, t.y. 83 proc. respondentų. O manančių, kad neskatina atsirado vos vienas apklaustasis asmuo (žr. 18 pav.).

18 pav. Kaip manote, ar nedarbas skatina individus imtis nusikaltimų nuosavybei? (N=77, proc.)

Toliau buvo klausama kokią įtaką nedarbas turi nusikaltimams nuosavybei. Gauti tyrimo metu duomenys leidžia tvirtinti, kad daugiau nei kas antras apklaustasis mano, kad nedarbas turi labai didelę įtaką nusikaltimams nuosavybei, dar šiek tik daugiau nei penktadalis manė, kad didelę, o mažą ar labai mažą įtaką nurodė tik 5 procentai – iš viso 4 respondentai. Vadinasi, galime daryti prielaidą, kad 8 iš 10 apklaustųjų tyrimo dalyvių tvirtino, kad nedarbas nusikaltimams nuosavybei turi labai didelę arba didelę įtaką.

17 pav. Kokią įtaką nedarbas turi nusikaltimams nuosavybei? (N=77, proc.)

Kalbant apie tai, kokią įtaką nedarbas turi nusikaltimams nuosavybei, ekspertų nuomonė nėra vieninga. Vieni teigia, kad nedarbas neturi didelės įtakos nusikalsti ir tai sąlygoja paties individo polinkis į nusikalstamą veiką:

„Matome ką, kad nedarbas auga, o nusikaltimų skaičius vis dėl to mažėja, todėl sunku pasakyti, kad nedarbas turi didelę įtaką, yra asmenų, kurie tiesiog linkę daryti tuos nusikaltimus ir nepaisant to ar yra darbas, ar jo nėra, jie vis tiek juos daro. Jie tiesiog turi polinkį ir to negali įtakoti nei ekonominė situacija nei kiti veiksniai. <...> Jeigu žmogus neturi polinkio, tai jis tikrai nedarys nusikaltimo, o nedarbas kad turėtų didelę reikšmę, tai abejoju, nes matome pagal statistiką, kad išties taip nėra“. [E6]

„Nemanau, kad tai turi didelę įtaką, nes tas kontingentas, kuris pakliūva pas mus, jie to darbo net ir nenori, jie taip įpratę, jie kelis kartus teisti, jie taip susiformavę savo gyvenimą, jų toks gyvenimo būdas tai tie to darbo ir neieško <...> jeigu žmogus nėra linkęs nusikalsti, tai jis dėl to, kad neturi darbo labai retai eis vogti, jis tiesiog ieškos būdų kaip išgyventi, galbūt važiuos į užsienį, bet kad eiti vogti ar plėšikauti, retas žmogus, kuris yra nelinkęs nusikalsti tokio pragyvenimo būdo nesirinks, ieškos būdų kaip išgyventi“. [E2]

„Nedarbo įtaka nusikalstamumo didėjimui mano nuomone, įtakos didelės neturi, nes anaipol šiuo metu nusikalstamumas netgi yra sumažėjęs, nedarbas sąlygojo, tai kad mūsų nusikaltėliai emigravo į užsienį ir ten dabar daro nusikaltimas veikas“. [E4]

„ <...> ne kiekvienas žmogus yra linkęs daryti nusikaltimus, jeigu jis yra išauklėtas ir save gerbiantis, jis neis daryti nusikaltimo, nepriklausomai nuo to ar jis turi darbą ar neturi, žmogus susiras išeitį ir ta išeitis, bus kitokia. Tie žmonės, kurie daro nusikaltimus nedirbo ir prieš tai, nedirba dabar ir aš abejoju ar jie dirbs apskritai, nes tai tiesiog yra gyvenimo būdas, tas nedarbas ir nedarbo lygis Lietuvoje šiuo metu, nemanau, kad turi didelę įtaką tam“. [E4]

Vienas ekspertas teigia, kad nedarbas neturi tiesioginės įtakos nusiklasti, bet tai yra vienas iš sąlygojančių veiksnių, paskatinančių imtis nusikalstamos veikos:

„Nors kad tai būtų tiesioginis akivaizdus ryšys taip negalima sakyti, nes jeigu žmogus neturi darbo, tai jis paprastai stengiasi jį susirasti, užsiregistruoja darbo biržoje ir laukia, kol jam fortūna nusišypsos, žmogus nesigriebia paprastai iš karto nusikalstamos veiklos, nes įvertina jos riziką. Darbas nėra pagrindinė priežastis, kodėl žmogus padaro nusikaltimą, bet tai yra vienas iš sąlygojančių veiksnių, paskatinančių nusikalsti“. [E5]

Kitų ekspertų nuomone, nedarbas turi didelę įtaką nusikalstimams:

„Tai žinoma, kad nedarbas įtakoja nusikaltimus, jūs pasižiūrėkite į valstybes, kuriose labai gerai išvystyta ekonomika ir gera ekonominė padėtis, koks ten nusikaltimų skaičius, mažesnis daug, paprasčiausiai viskas prasideda nuo nedarbo ir nuo skurdo. Didelę įtaką turi“. [E1]

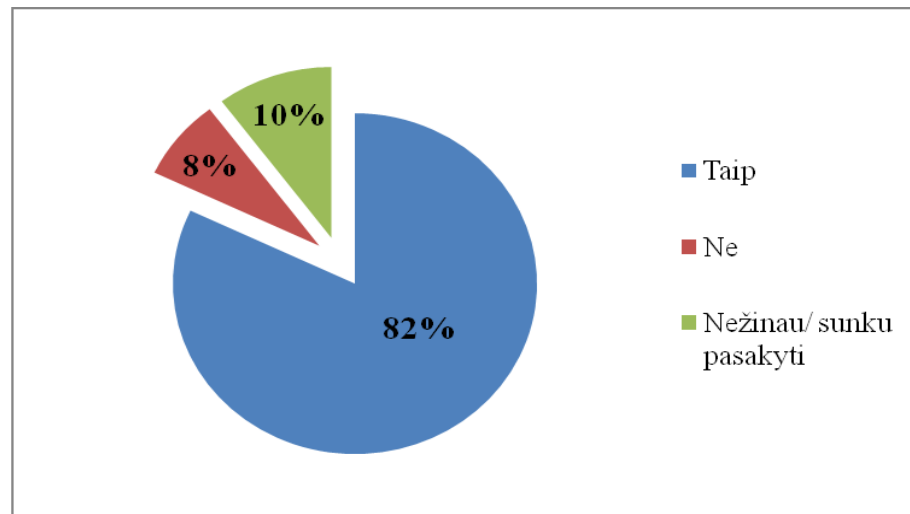
„Nedarbas ir turtiniai nusikaltimai yra labai tarpiai vienas su kitu susiję reiškiniai. Kuo didesnis nedarbas, tuo daugiau gali būti nusikaltimų, jeigu visi dirbtų, tai nusikaltimų būtų žymiai mažiau“. [E1]

„Turtinių nusikaltimų gausa, be abejo tiesiogiai priklauso nuo egzistuojančios ekonominės ir nedarbo situacijos. Jeigu tu legaliai užsidirbi pinigų ir patenkinti savo poreikius, tai be abejo tu neisi vogti, paprastas eilinis vagis per mėnesį užsidirba 3000 – 4000 tūkstančius litų, čia jau kaip jam pasiseka, o tokių yra 50 procentų, manau, kad jeigu šiaip jis uždirbtų 3000 litų, tai jis neužsiimtų nusikalstama veika <...> manau, kad nedarbas tiesiogiai ir stipriai veikia nusikaltimus“. [E3]

Kadangi išsiaiškinome, kad anot nuteistųjų, nedarbas skatina individus imtis nusikaltimų nuosavybei ir turi tam labai didelę įtaką, tai klausėme, ar nedirbantys asmenys dažniau įvykdo nusikaltimus nuosavybei. 82 proc. apklaustų tyrimo dalyvių manė, jog būtent nedirbantys asmenys dažniau nusikalsta, tik dešimtadalis nežinojo arba pastariesiems buvo sunku pasakyti, o dar mažiau manė priešingai (žr. 18 pav.)

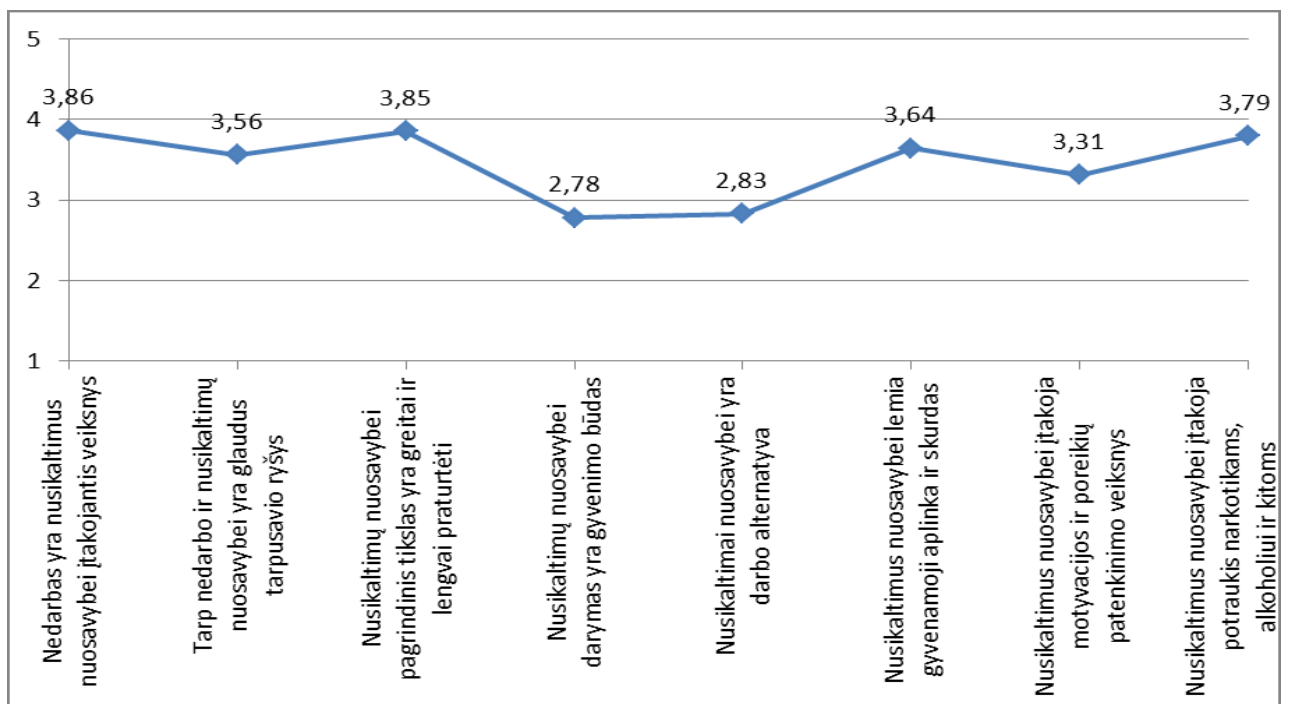
18 pav. Kaip manote, ar nedirbantys asmenys dažniau įvykdo nusikaltimus nuosavybei?

(N=78, proc.)

Teiginiams apie nusikaltimus nuosavybei ir nedarbo ryšį bei kitus įtakojančius veiksnius įvertinimui buvo pasitelkta Likerto skalė (1-5) ir sukonstruoti 8 teiginiai, kurie išreiškia respondentų nuomonę, kur 1 – visiškai nesutinku, 2 – nesutinku, 3 – nei sutinku, nei nesutinku, 4 – sutinku, 5 – visiškai sutinku. Didžiausia vidutinė vertė reiškia stiprų pritarimą, o standartinis nuokrypis – skaičių, kuris rodo duomenų sklaidą apie vidurkį.

19 pav. Teiginių apie nusikalstamą veiklą įvertinimas pagal Likerto skalę (vidurkis)

Iš teiginių skalių apie nusikaltimus nuosavybei matome, jog respondentai daugiausia pritaria, kad nedarbas yra nusikaltimus nuosavybei įtakojantis veiksnys ir nusikaltimų nuosavybei pagrindinis tikslas yra greitai ir lengvai praturtėti, o pati nusikalstama veika dažnai įtakojama narkotinių ir kitų psichotropinių medžiagų bei alkoholio. Didžioji dalis respondentų taip pat pritaria, kad nusikaltimus nuosavybei lemia gyvenamoji aplinka ir skurdas. Daugiau nei pusė respondentų neturėjo aiškios nuomonės, kad nusikalstamą veiką nuosavybei įtakoja motyvacijos ir poreikių patenkinimo veiksnys, nusikalstama veika nuosavybei yra darbo alternatyva ir nusikaltimų nuosavybei darymas nėra gyvenimo būdas.

Kalbintųjų ekspertų nuomonė skiriasi nuo respondentų atliekančių bausmę pataisos namuose. Anot jų nusikaltimai nuosavybei yra tarsi darbo alternatyva, užtikrinanti pragyvenimo šaltinį, o taip pat paskatinanti greitai ir lengvai praturtėti:

„Tai yra lengvesnis gyvenimo būdas ir lengvesni pinigai. Dirbti visą mėnesį po aštuonias valandas ir uždirbti po 2 tūkst. litų, kai jis tuos du tūkstančius gali užsidirbti per porą naktų. Daugelis iš jų eina daryti arba daro nusikalstamą veiką kaip į darbą“. [E1]

„Nusikalstama veika galima sakyti, kai kuriems nusikaltėliams yra tarsi darbas, nes jie iš to gyvena. Pavyzdžiui telefoniniai sukčiai, jie pakankamai dideles sumas uždirba, jie prašo po 5-8 tūkst. Tai įsivaizduokit kiek jie uždirba, jeigu jiems sekasi ir jie neįkliūna“. [E2]

„Tie kurie daro nusikaltimus, tiesiog stengiasi lengvai praturtėti, nes jeigu jis nueina ir per 5 minutes apiplėšia arba apvagia žmogų, tai tik 5 min. darbo ir savaitė arba dvi dienos gero gyvenimo, o jeigu darai didelius nusikaltimus? Tada jau uždirbi ir didelius pinigus. Kita kartą vėl eina ir vėl daro, o kam jam dirbti?“. [E4]

„Nusikalstama veika tai tarsi alternatyva darbui, esame susidūrę su tokias atvejais ne kartą, žmogui galbūt 50 metų, jis užsiima automobilių vagystėmis ir jis atvirai sako, man 50 metų, aš niekada nesu niekur dirbęs, aš tikrai neisiu dirbti, nes kokį aš darbą surasiu be patirties ir išsilavinimo ir kokį atlyginimą aš už tą darbą gausiu? Tad be abejo, galima sakyti, kad tai alternatyva darbui“. [E5]

„Dalis tų nusikaltimų, kuriuos aš minėjau, nusikaltėliai eina juos daryti taip, kaip į darbą, nes čia yra jų gyvenimo būdas. Tie užkietėję vagys, kurie niekuomet neieškos galimybių įsidarbinti ir dirbti, ir legaliais būdais užsidirbti sau pajamas, čia galime pavadinti, kad yra jų darbas“. [E6]

Galima teigti, kad darbas yra priemonė, užtikrinanti pinigų gavimą, o pinigų poreikis – tai pagrindinė priežastis, kurios skatinami individai pasirenka dirbti. Panagrinėta nuteistųjų atsakymų

statistika byloja, kad netgi 49 procentai respondentų, kurie prieš įkalinimą nedirbo (žr. pav. 8), pinigų išgydavo nusikalstama veika. Taip pat trečdalis (33%) šių respondentų teigia, kad pagrindinė jų nedarbą lėmusi priežastis buvo siūlomas mažas atlyginimas (žr. 7 pav.). Taigi matome, kad dalis respondentų, netgi turėdami galimybę įsidarbinti, sąmoningai, kaip alternatyvą, rinkdavosi nedirbti ir užsiimdavo nusikalstama veika, kuri užtikrindavo pinigų šaltinį.

Norėdami nustatyti ryšį tarp nusikaltimų nuosavybei ir nedarbo, taip pat galime nagrinėti bedarbių skaičių ir nusikaltimų nuosavybei statistinius duomenis Lietuvoje (Informatikos ir ryšių departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos duomenys ir statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenys).

Kaip žinome, ryšio stiprumui nustatyti statistikoje naudojamas koreliacijos koeficientas. Kadangi mūsų kintamieji yra intervaliniai, tai naudosime tik Pirsono (*Pearson*) koreliacijos koeficientą. Interpretuojant reikšmes nagrinėjamas įgytos reikšmės modulis, kuris leidžia nustatyti ryšio tarp kintamųjų stiprumą, o ženklas rodo, kokia priklausomybė yra tarp tiriamųjų kintamųjų – tiesioginė ar atvirkštinė.

Gauti duomenys leidžia teigti, kad tarp bedarbių skaičiaus ir nusikaltimų nuosavybei yra teigiama silpna koreliacija (0,437), labai stipri koreliacija (0,928, $p < 0,05$) pastebima tarp bedarbių skaičiaus ir užfiksuotų sukčiavimo atvejų, kurių koreliacija statistiškai reikšminga. Labai stipri koreliacija pastebima ir tarp bedarbių skaičiaus bei turto iššvaistymo (0,8) ir plėšimų (-0,833), tačiau pastarasis komponentas yra atvirkščiai priklausomas, o tai reiškia, kad bedarbių skaičiui mažėjant plėšimų daugėja ir atvirkščiai, bet reiktų daugiau duomenų, kad būtų galima teigti, jog duomenys statistiškai patikimi ir reikšmingi, nes dabartinė p reikšmė viršija nustatytą reikšmingumo lygmenį 0,05. Panaši situacija susidarė matuojant bedarbių skaičiaus ir turto prievartavimo santykį ($r = -0,531$, $p = 0,357$), o tarp bedarbių skaičiaus ir kitų nusikaltimų rūšių, t.y. vagysčių ir turto sunaikinimo arba sugadinimo, pastebima silpna teigiama tiesinė koreliacija, tačiau vėlgi gauti duomenys statistiškai nereikšmingi, nes gauta p reikšmė (Sig. (2-tailed)) didesnė nei pasirinktas reikšmingumo lygmuo $\alpha = 0,05$. (žr. lentelę Nr. 7).

7 lentelė: Koreliacija tarp nusikaltimų nuosavybei ir nedarbo lygio Lietuvoje

Nusikaltimai nuosavybei	Pearson Correlation	,437
	Sig. (2-tailed)	,462
	N	5
Vagystės	Pearson Correlation	,322
	Sig. (2-tailed)	,597
	N	5
Plėšimai	Pearson Correlation	-,833
	Sig. (2-tailed)	,080
	N	5
Turto prievartavimai	Pearson Correlation	-,531
	Sig. (2-tailed)	,357
	N	5
Sukčiavimai	Pearson Correlation	,928
	Sig. (2-tailed)	,023
	N	5
Turto iššvaistymai	Pearson Correlation	,800
	Sig. (2-tailed)	,104
	N	5
Turto sunaikinimai arba sugadinimai	Pearson Correlation	,469
	Sig. (2-tailed)	,426
	N	5

Taigi, galime daryti dalies apibendrinimą, jog nedarbas nuteistųjų nuomone, skatina individus imtis nusikaltimų nuosavybei ir turi tam labai didelę įtaką. Jų teigimu, būtent nedirbantys asmenys dažniau įvykdo nusikaltimus nuosavybei. Teiginiams apie nusikaltimus nuosavybei ir nedarbo ryšį bei kitus įtakojančius veiksnius įvertinti buvo pasitelkta Likerto skalė. Vadovaujantis šia skale, daugiausia respondentų pritaria, kad nedarbas yra nusikaltimus nuosavybei įtakojantis veiksnys ir nusikaltimų nuosavybei pagrindinis tikslas yra greitai ir lengvai praturtėti, o pati nusikalstama veika dažnai įtakojama narkotinių ir kitų psichotropinių medžiagų bei alkoholio. Didžioji dalis respondentų taip pat pritaria, kad nusikaltimus nuosavybei lemia gyvenamoji aplinka ir skurdas. Ištyrus nuteistųjų atsakymus, taip pat matome, kad daliai respondentų nusikaltimų darymas yra tarsi darbo alternatyva. Ekspertų nuomonė apie tai, kokią įtaką nedarbas turi nusikaltimams nuosavybei nėra vieninga. Vieni teigia, kad nedarbas neturi didelės įtakos nusikalsti ir tai sąlygoja paties individo polinkis į nusikalstamą veiką, kiti teigia, kad aukštas nedarbo lygis turi tiesioginę įtaką

nusikaltimų nuosavybei. Nagrinėjant Lietuvos statistinius duomenis, stiprus ir reikšmingas ryšys pastebėtas tik vienai iš nusikaltimų nuosavybei rūšių – sukčiavimams. Kitų rūšių nusikaltimų nuosavybei ryšys pastebėtas silpnas arba stiprus, tačiau duomenys statistiškai nereikšmingi.

Apibendrinimai ir darbo išvados

1. Egzistuoja įvairios kriminologinės teorijos, aiškinančios nusikaltimų priežastis. R. Mertonas akcentavo, kad visuomenėje sėkmė, asocijuojasi su pinigais ir ne visi individai turi vienodas galimybes jų užsidirbti. Dėl kylančios įtamos, individai neturėdami lygių galimybių imasi nusikalstamos veikos. E. Sutherlando teigimu, už šį nusikalstamo elgesio išmokimą dažniausiai yra atsakingi šeimos nariai bei draugai. C. Tittle'as polinkį nusikalsti aiškino, vidinės kontrolės trūkumu. G. Beckeris ir I. Ehrlichas pabrėžia, kad potencialus nusikaltėlis yra racionali būtybė, kuri vykdydama nusikalstamą veiką įvertina riziką ir ieško didesnės finansinės naudos. L. Cohenas ir M. Felsonas pastebi, kad individai keisdami kasdieninę ir įprastą savo veiklą (rutiną) padidina nusikaltimų (ypač nusikaltimų nuosavybei) rizikos tikimybę.
2. Remiantis V. Motiekaitiene, B. Gruževskiu, R. Kinderiu, nedarbas įtakoja nusikaltimus individui per ekonominius, socialinius, psichologinius, kriminogeninius ir demografinius veiksnius. Netekęs darbo žmogus, praranda finansines, materialines garantijas, darbo metu sukauptus įgūdžius. Visa tai lemia prestižo netekimą, materialinį neužtikrintumą, susilpnėjusį vaidmenį visuomenėje bei sukelia tokias problemas kaip skurdą, socialinę atskirtį ar emigraciją. Nedarbas demoralizuoja žmogų, sąlygoja nepasitenkinimą, nusivylimą, neigiamą savęs vertinimą, psichines ligas, savižudybes, skyrybas bei nusikaltimus.
3. Vadovaujantis ekspertų apklausos rezultatais, tarp nedarbo ir nusikaltimų nuosavybei egzistuoja silpnas ryšys. Nors visi tyrime dalyvavę ekspertai pripažįsta, kad ryšys tarp nedarbo ir nusikaltimų nuosavybei yra, tačiau vieningai nesutaria dėl šio ryšio stiprumo. Dauguma jų pripažino, kad nedarbas ir nusikaltimai nuosavybei yra silpnai susiję.
4. Nedarbo ir nusikaltimų nuosavybei ryšį patvirtina nuteistųjų apklausos rezultatai. Ištyrę koreliacinius ryšius tarp respondentų atsakymų nustatėme, kad neturėję darbo asmenys prieš patekdami į įkalinimo įstaigą buvo labiau linkę gauti pinigų pragyvenimui nusikalstamais būdais. Taip pat nustatėme, kad asmenys, pinigų pragyvenimui įgydavę nusikalstama veika yra dažniau linkę atsakyti, kad nusikalsti juos paskatino sunki finansinė padėtis.
5. Ryšys tarp nedarbo ir nusikaltimų nuosavybei egzistuoja, kadangi individui, kuris renkasi pragyvenimo šaltinį, darbas ir nusikaltimai nuosavybei yra alternatyvos. Šiam teiginiui pritaria, mokslininkai G. Beckeris ir I. Ehrlichas teigdami, kad individas yra racionali būtybė, pasirenkanti nusikalstamą veiką, o ne darbą, nes yra skatinamas didesnės finansinės

naudos. Remiantis apklaustųjų ekspertų nuomone, nusikaltimai nuosavybei yra darbo alternatyva, užtikrinanti pragyvenimo šaltinį bei paskatinanti greitai ir lengvai praturtėti. Nuteistųjų apklausa taip pat patvirtina šį teiginį, kadangi dalis jų teigė, kad netgi turėdami galimybę įsidarbinti, sąmoningai, kaip alternatyvą, rinkdavosi nedirbti ir užsiimdavo nusikalstama veika.

6. Nedarbas yra vienas iš veiksnių determinuojančių nusikaltimus nuosavybei. Individams, turintiems polinkį nusikalsti, mažesnes galimybes įsidarbinti dėl išsilavinimo bei profesinės patiries stokos ir pan., darbas nėra lengvai prieinama alternatyva, todėl nedarbas šalyje šiuos asmenis skatina ieškoti pinigų šaltinio nusikalstamais būdais. Ekspertai pabrėžia, kad svarbiausi veiksniai, yra ne nedarbas, bet – gyvenamoji aplinka, šeima, draugai, gyvenimo siekiai ir vertybinės orientacijos, kurie paskatina rinktis nusikalstamą ar nenusikalstamą gyvenimo būdą. Svarbu pastebėti, kad šie veiksniai yra ilgalaikio pobūdžio ir todėl negali ženkliai kisti visuomenėje per gana trumpą laiką, skirtingai nuo nedarbo lygio rodiklių. Tai paaiškina, kodėl ryšys tarp nedarbo ir šių nusikaltimų nėra stiprus. Taigi hipotezė, kad nedarbas skatina individus imtis nusikaltimų nuosavybei pasitvirtina, tačiau reikia pabrėžti, kad tai nėra vienintelis šiuos nusikaltimus skatinantis veiksnys.
7. Hipotezė, kad nusikaltimai nuosavybei vykdomi dėl sunkios finansinės padėties, o ne dėl pasirinkto gyvenimo būdo, pasitvirtina iš dalies. Daugiau nei trečdalis nuteistųjų nurodė, kad nusikaltimus nuosavybei vykdė būtent dėl šios priežasties. Skirtingai, ekspertai teigia, kad nusikaltimų nuosavybei vykdymas yra gyvenimo būdas ir pagrindinė šių nusikaltimų vykdymo priežastis yra finansinė nauda bei priklausomybės alkoholiui ir kitoms psichotropinėms medžiagoms buvimas. Taigi šių dviejų apklaustųjų grupių rezultatai, prieštarauja vieni kitiems. Analizuojant rezultatus reikėtų nepamiršti, jog nuteistųjų tiriamųjų skaičius yra palyginti nedidelis, tad tyrimo išvados turėtų būti taikomos atsargiai – tikėtina, jog, ištyrę didesnę ir įvairesnę imtį, gautume išsamesnius duomenis.
8. Išanalizavus statistinius bedarbių skaičiaus ir nusikaltimų nuosavybei duomenis Lietuvoje, buvo nustatytas stiprus ir statistiškai reikšmingas teigiamas koreliacinis ryšys su sukčiavimais. Kitų nusikaltimų nuosavybei atvejais, koreliacinis ryšys nebuvo statistiškai reikšmingas. Tai patvirtina ekspertų nuomonę, kad nedarbas nėra pagrindinė šių nusikaltimų priežastis. Taigi hipotezė, kad tarp nedarbo ir nusikaltimų nuosavybei egzistuoja stiprus tarpusavio ryšys, nepasitvirtina, remiantis Lietuvos statistinių duomenų analize, ekspertų ir nuteistųjų apklausos rezultatais.

Literatūra:

- 1) Babachinaitė G., Justickis V., Kiškis A., Petkus A., Rudzkiš T., Uscila R. 2009. Latentinio nusikalstamumo kriminologinio tyrimo metodikos. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas
- 2) Becker, G. 1968. Crime and punishment: An Economic Approach. The Journal of Political Economy. 76 [žiūrėta 2010-05-10]. Prieiga per internetą: <http://www.wu.wiener-universitaet.ac.at/bizecon/material/becker.1968.pdf>
- 3) Bilevičienė, T., Kažemikaitienė, E. 2008. Kai kurių socialinių-verslo veiksnių ir visuomenės saugumo tarpusavio ryšys. Mykolo Romerio universitetas. P.18. [žiūrėta 2011-02-08]. Prieiga per internetą: http://www.ttvam.lt/uploads/documents/leidiniai_versl_teis_akt_t2/1180.pdf
- 4) Burdett, K., Lagos, r., Wright, R. 2003. Crime, Inequality and Unemployment. American Economic Review, Vol. 93, [žiūrėta 2011-01-15]. Prieiga per internetą: <http://www.jstor.org/stable/3132151>
- 5) Chamlin, M. B., Cochran, J. K. 2000. Unemployment, Economic Theory, and Property Crime: A Note on Measurement. Journal of Quantitative Criminology, Vol. 16, No. 4 [žiūrėta 2010-04-23]. Prieiga per internetą: <http://www.springerlink.com/content/nkjp1552g7882637/>
- 6) Chapman, B., Kapuscinski, C. A., Roussel, S. 2002. Unemployment Duration, Schooling and Property Crime. The Role of Schools in Crime Prevention Conference convened by the Australian Institute of Criminology in conjunction with the Department of Education, Employment and Training, Victoria, and Crime Prevention Victoria. [žiūrėta 2011-12-22]. Prieiga per internetą: <http://econrsss.anu.edu.au/pdf/DP447.pdf>
- 7) Cantor., D., Land.,K. C. 1985. Unemployment and Crime Rates in the Post-World War II United States: A Theoretical and Empirical Analysis. American Sociological Review, 50 [žiūrėta 2010-05-12]. Prieiga per internetą: <http://www.jstor.org/stable/2095542>
- 8) Chiricos, T. G., 1987. Rates of Crime and Unemployment: An analysis of Aggregate Research Evidence. Social Problems, Vol. 34, No. 2. P. 192 Research Evidence [žiūrėta 2010-05-20]. Prieiga per internetą: <http://www.jstor.org/stable/800715>
- 9) Christie, N. 1999 Nusikaltimų kontrolė kaip pramonė. Vilnius: Eugrimas
- 10) Dobryninas A., Gaidys V. 2004. Ar saugi Lietuvos visuomenė? (Lietuvos gyventojų viktimizacijos patirtis ir požiūris į baudžiamąją justiciją bei visuomenės saugumą. Vilnius: LR Seimas, Jungtinių Tautų Vystymo Programa.

- 11) Dobryninas, A., Sakalauskas, G., Žilinskienė, L. 2008. Kriminologijos teorijos. Vilnius: Eugrimas.
- 12) Drakšienė A., Stauskienė E. 1988. Nusikaltimai nuosavybei Lietuvos ir kitų šalių baudžiamuosiuose įstatymuose. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla
- 13) Ehrlich, I. 1996 Crime, Punishment, and the Market for Offenses. The Journal of Economic Perspectives, Vol. 10, No. 1 [žiūrėta 2011-03-04]. Prieiga per internetą: <http://www.jstor.org/stable/2138283>
- 14) Ekonomikos terminai ir sąvokos (mokomasis žodynas). 1999. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas
- 15) Farrington, D. P., Coid, J. W. 2003. Early Prevention of Adult Antisocial Behaviour. Cambridge: Cambridge University Press [žiūrėta 2010-04-17]. Prieiga per internetą: <http://catdir.loc.gov/catdir/samples/cam033/2002067373.pdf>
- 16) Felson, M., Clarke, R. 1998. Opportunity makes a thief. Police Research Series, Paper 98. London: Home Office. [žiūrėta 2010-04-17]. Prieiga per internetą: http://www.skywallnet.com.br/data_server/CA/OMT_PP_CP.pdf
- 17) Freeman, R. B., 1999. Economics of crime. Harvard University and NBER Center for Economic Performance, LSE [žiūrėta 2011-03-18]. Prieiga per internetą: <http://webpace.qmul.ac.uk/fcornaglia/economics%20od%20crime.pdf>
- 18) Gould, E., Weinberg B., Mustard, D. 2002. Crime Rates and Local Labor Market Opportunities in the United States: 1977-1997. Review of Economics and Statistics, vol. 84, no. 1. Reprinted in The Economics of Crime. 2005. Edited by Ehrlich, I., Liu, Z., The International Library of Critical Writings in Economics, Edward Elgar Pub. [žiūrėta 2011-03-18]. Prieiga per internetą: <http://economics.huji.ac.il/facultye/gould/gwm%20restate-feb2002.pdf>
- 19) Gruževskis B., Biveinytė S. Tyrimas. 2008. Įgyvendinto kompleksinio nuteistųjų asmenų reintegracijos modelio veiksmingumas ir plėtros galimybės. Vilnius
- 20) Justickis, V. 2001 Kriminologija. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas
- 21) Kardelis K. 2003. Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. Kaunas: Judex
- 22) Kinderis, R. 2008. Lietuvos darbo išteklių. Vilnius: Ciklonas
- 23) Kuolaitė, A., 2007. Nusikaltimus padariusių nedarbingų ir nesimokančių asmenų kontingento paplitimas ir asmenybės bruožai. Jurisprudencija. 2 (92)
- 24) Levitt, S. D. 2004. Understanding Why Crime Fell in the 1990s: Four Factors that Explain the Decline and Six that Do Not. Journal of Economic Perspectives – Volume 18, Nr. 1

- [žiūrėta 2010-03-19]. Prieiga per internetą:
<http://pricetheory.uchicago.edu/levitt/Papers/LevittUnderstandingWhyCrime2004.pdf>
- 25) Levitt, S. D. 1998. Why Do Increased Arrest Rates Appear To Reduce Crime: Deterrence, Incapacitation, Or Measurement Error? *Economic Inquiry*. Volume 36, Nr. 3 [žiūrėta 2010-03-19]. Prieiga per internetą: <http://www.nber.org/papers/w5268>
- 26) Lokas, Dž. 1992. *Esė apie pilietinę valdžią*. Vilnius: Mintis
- 27) Luobikienė I. 2005. *Sociologinių tyrimų metodika*. Kaunas: Technologija
- 28) Matonytė, I. 2004. *Ekonomikos sociologija // Sociologija*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas
- 29) Melick, M. D. 2003. The Relationship between Crime and Unemployment. *The Park Place Economist*: Vol. 11 [žiūrėta 2010-05-21]. Prieiga per internetą:
[http://digitalcommons.iwu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1069&context=parkplace&sei-redir=1#search="The+Relationship+between+Crime+and+Unemployment.+The+Park+Place+Economist"](http://digitalcommons.iwu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1069&context=parkplace&sei-redir=1#search=)
- 30) Mertonas R. 1997. Socialinė struktūra ir anomija. *Sociologija: mintis ir veiksmai*. Nr. 1. [žiūrėta 2010-03-19]. Prieiga per internetą <http://www.ku.lt/sociologija/issue.php?uid=32>
- 31) Nekrošius I., Nekrošius V., Vėlyvis S. 1996. *Romėnų teisė*. Kaunas: Vija
- 32) Piliponytė, J. 2004. *Korupcija: teoriniai bandymai apibrėžti ir paaiškinti*. Sociologija. Mintis ir veiksmai. Nr. 2 [žiūrėta 2010-03-23]. Prieiga per internetą:
http://www.ku.lt/sociologija/files/2004_nr.02.83-95.pdf
- 33) Pukėnas K. 2009. *Kokybinių duomenų analizė SPSS programa: mokomoji knyga*. Kaunas: Lietuvos kūno kultūros akademija
- 34) Raphael, S., Winter-Ebmer, R. 2001. Identifying the Effect of Unemployment on Crime. *Journal of Law and Economic* [žiūrėta 2011-03-28]. Prieiga per internetą:
<http://www.econmsu.ru/cmt2/lib/c/488/File/Identifying%20the%20Effect%20of%20Unemployment%20on%20Crime.pdf>
- 35) Suslavičius, A., Valickas, G. 1999. *Socialinė psichologija teisėtvarkos darbuotojams*. Vilnius: Lietuvos teisės akad. Leidybos centras
- 36) Statistikos departamentas prie Lietuvos respublikos vyriausybės. 2010. *Nusikalstamumas ir teisėsaugos institucijų veikla 2009*. Vilnius. Prieiga per internetą
http://www.stat.gov.lt/lt/catalog/pages_list/?id=1345
- 37) Tidikis R. 2003. *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Vilnius: Lietuvos Teisės universitetas

- 38) Valickas, G. 1997. *Psichologinės asocialaus elgesio ištakos*. Vilnius: Lietuvos teisės akademija.
- 39) White, A., Tauchen, H., 1994. *Work and Crime: An Exploration Using Panel Data*. National Bureau of Economic Research: Cambridge [žiūrėta 2011-03-25]. Prieiga per internetą: <http://www.nber.org/papers/w4794>
- 40) Witt, R., Clarke, A., Fielding, N. 1999. *Crime and Economic Activity: A Panel Data Approach*. *British Journal of Criminology*, 39/3. [žiūrėta 2011-03-28]. Prieiga per internetą: <http://bjc.oxfordjournals.org/content/39/3/391.abstract>
- 41) Žukauskienė, R. 2006. *Kriminalinio elgesio psichologija*. Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas

KITI ŠALTINIAI:

- 42) 1948 m. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija // Valstybės žinios. 2006. Nr. 68-2497. [žiūrėta 2011-03-24] Prieiga per internetą
http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=278385&p_query=&p_tr2=
- 43) Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas patvirtintas 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr. VIII – 1968, įsigaliojusio 2003 m. gegužės 1 dieną
- 44) Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. 2004. Vilnius: Teisės informacijos centras.
- 45) Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000. Nr. 74 -2262 . [žiūrėta 2011-03-24]. Prieiga per internetą
http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=107687
- 46) Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992. Nr. 33-1014. [žiūrėta 2011-03-24]. Prieiga per internetą <http://www3.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm>

NAUDOTOS ATASKAITOS:

- 47) Informatikos ir ryšių departamento prie VRM statistinės ataskaitos – Duomenys apie nusikalstamumą per 2006 – 2010 metais Lietuvoje (Forma 1_Ž).

- 48) Informatikos ir ryšių departamento prie VRM statistinės ataskaitos – Duomenys apie įtariamų (kaltinamų) asmenų nusikalstamumą 2006 – 2010 metais Lietuvos Respublikoje (Forma_2)
- 49) Lietuvos darbo jėgos, užimtumo ir nedarbo duomenys. – Statistikos departamento ataskaitos. <http://www.std.lt>.
- 50) Gyventojų užimtumo tyrimo aprašymas ir apibrėžimai. – Statistikos departamentas. <http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1308&PHPSESSID=d73ee067204364f77e9fe993f966f926>
- 51) Nedarbo lygio pokyčiai (tyrimų duomenys) Statistikos departamentas. [http://www.stat.gov.lt/lt/news/view?id=8931&PHPSESSID=.](http://www.stat.gov.lt/lt/news/view?id=8931&PHPSESSID=)

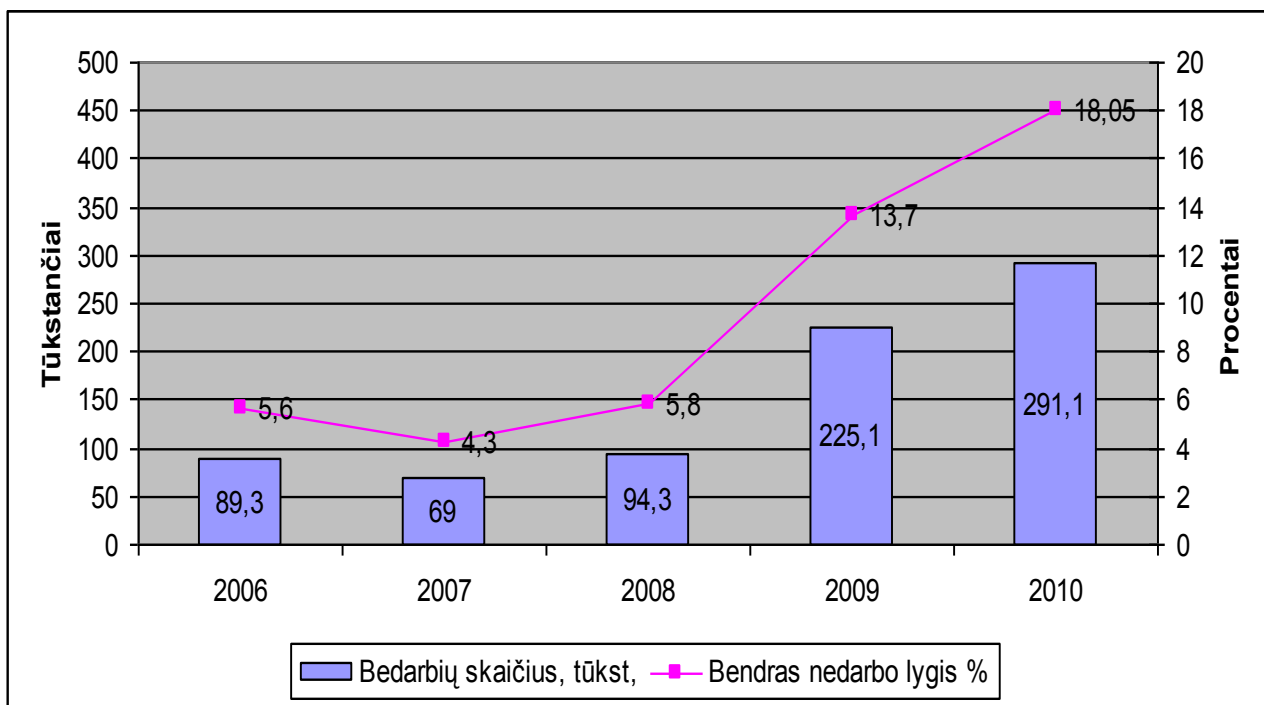
Priedai

1 lentelė: Nedarbo lygio rodikliai 2006 - 2010 m. Lietuvoje

	2006	2007	2008	2009	2010
Bedarbių skaičius, tūkst.	89,3	69,0	94,3	225,1	291,1
Nedarbo lygis, proc.					
Bendras (15-64 m.)	5,6	4,3	5,8	13,7	18,05
Moterų	5,4	4,3	5,6	10,4	14,5
Vyrų	5,8	4,3	6,0	17,0	21,2
Jaunimo (15-24 m.)	9,8	8,2	13,4	29,2	35,2
Mieste	5,5	4,2	5,7	12,6	16,0
Kaime	6,0	4,4	6,1	16,5	24,4
Išsilavinimas, tūkst.					
Aukštasis, aukštesnysis	12,2	10,6	16,3	32,8	44,9
Specialusis vidurinis, įskaitant ir vidurinį su profesine kvalifikacija	20,9	14,2	19,8	44,8	61,1
Vidurinis su profesine kvalifikacija, vidurinis, pagrindinis su profesine kvalifikacija	42,6	34,4	44,0	114,6	146,5
Pagrindinis, pradinis su profesine kvalifikacija	12,3	9,1	12,8	31,0	36,2
Pradinis	1,3	0,7	1,3	1,8	2,4

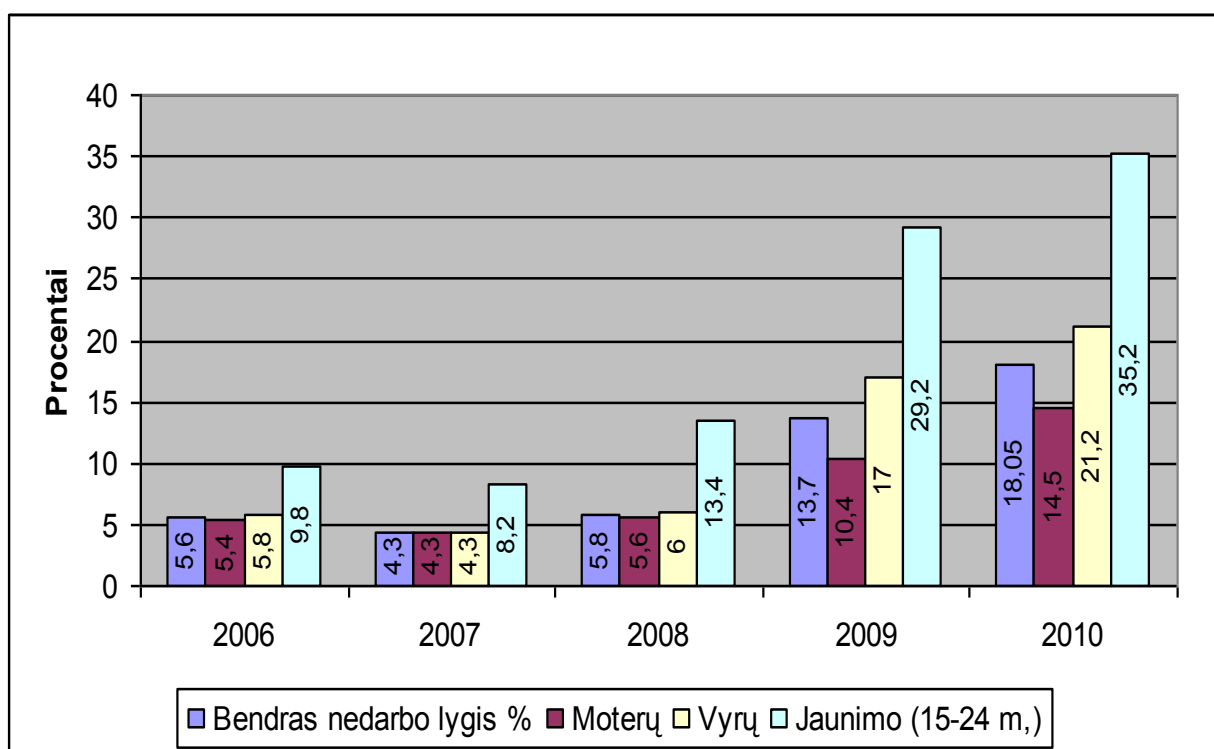
Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenimis

1 grafikas: Bedarbių skaičius ir bendras nedarbo lygis Lietuvoje 2006 – 2010 metais

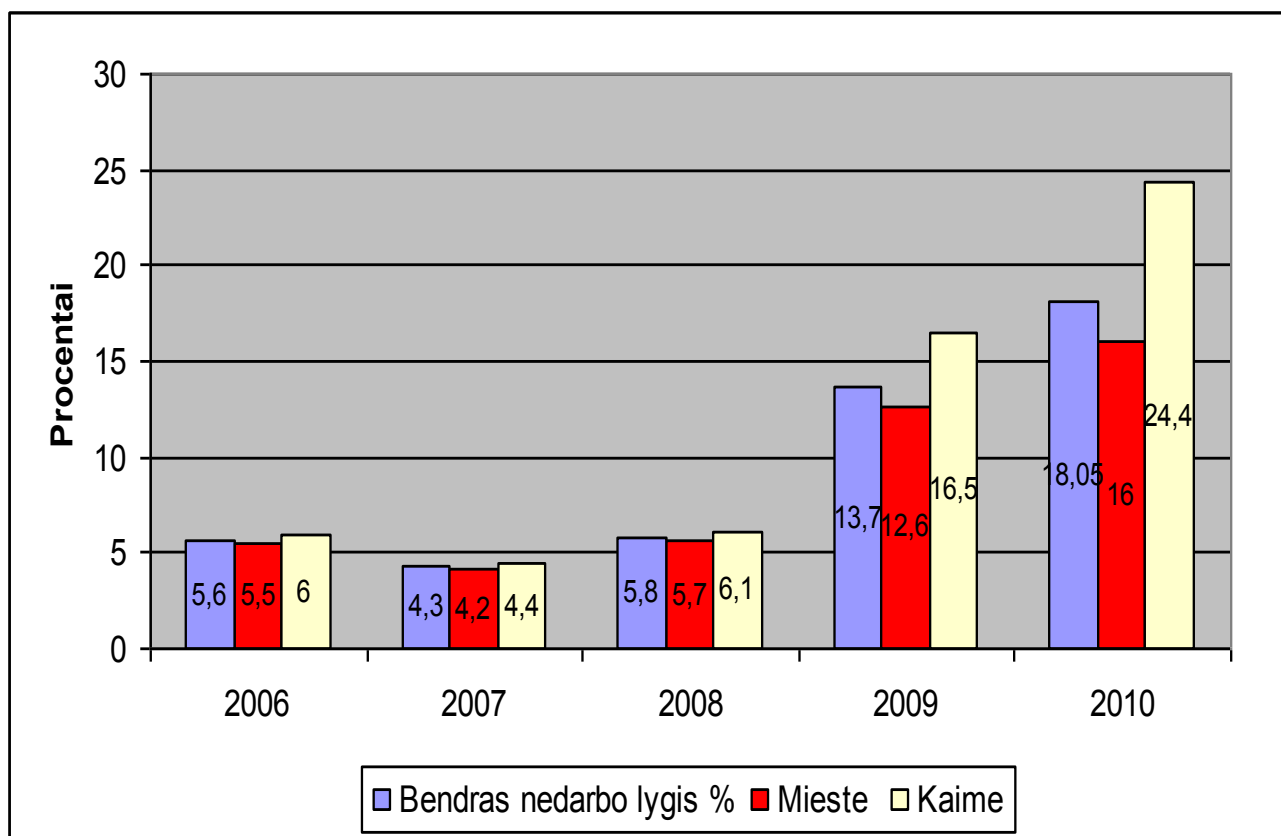
Pastaba: sudaryta darbo autorės remiantis 1 priedu

2 grafikas: Bendras vyrų, moterų, jaunimo nedarbo lygis Lietuvoje 2006 – 2010 metais

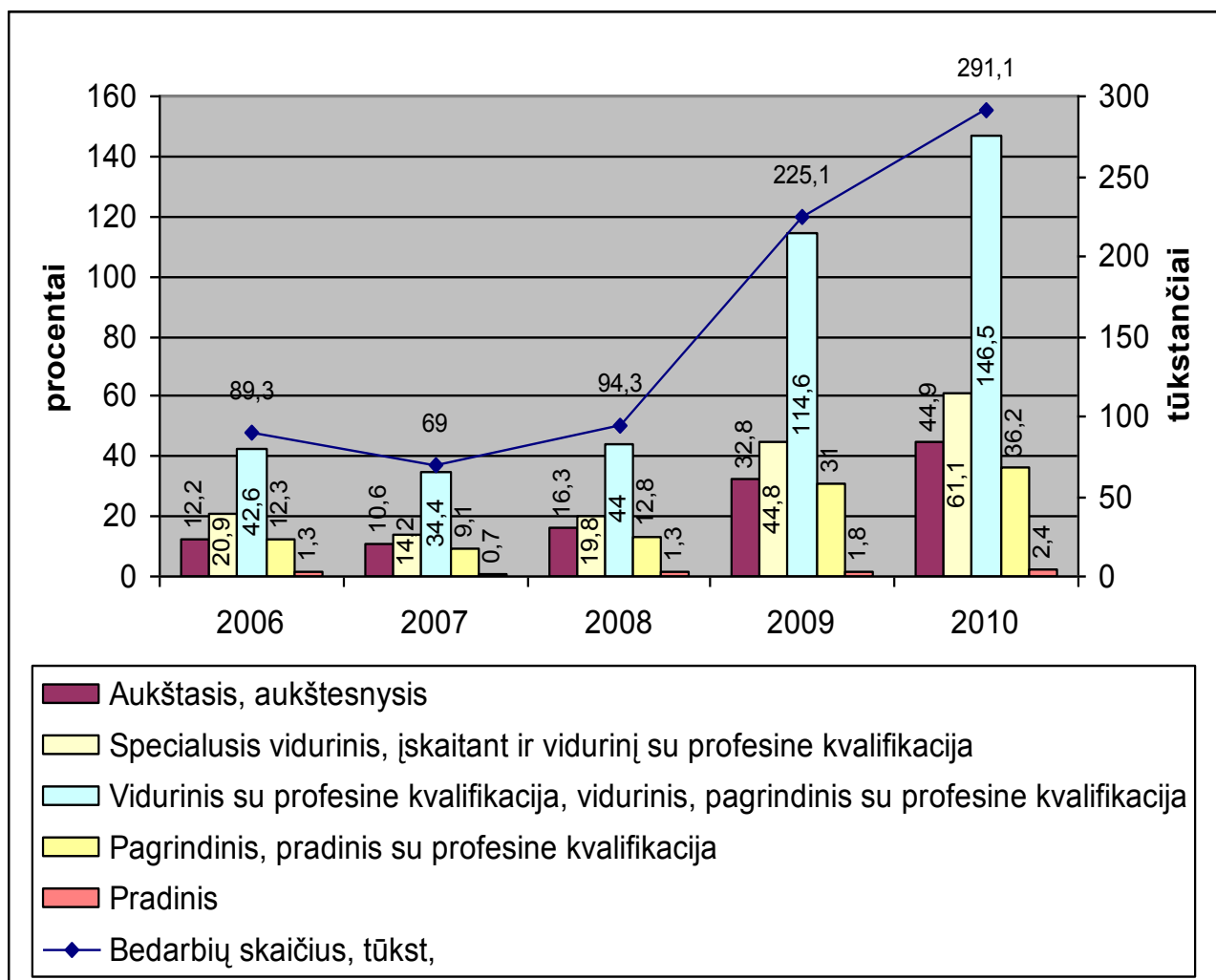
Pastaba: sudaryta darbo autorės remiantis 1 priedu

3 grafikas: Bendras nedarbo lygis mieste ir kaime 2006 – 2010 metais

Pastaba: sudaryta darbo autorės remiantis 1 priedu

4 grafikas: Bedarbių išsilavinimas Lietuvoje 2006 – 2010 metais

Pastaba: sudaryta darbo autorės remiantis 1 priedu

2 lentelė: Nusikaltimai nuosavybei

Straipsnis	Nusikaltimas	Straipsnio turinys
178	Vagystė	Svetimo turto pagrobimas
179	Neteisėtas naudojimasis energija ir ryšių paslaugomis	Neteisėtas prisijungimas prie energijos tiekimo arba ryšių tinklo arba saugyklos, iškraipant skaitiklių sodmenis arba kitais neteisėtais būdais naudojimasis elektros ir šilumos energija, dujomis, vandeniu, telekomunikacijomis
180	Plėšimas	Svetimo turto užvaldymas panaudojant fizinį smurtą arba grasinant tuojau pat jį panaudoti, arba kitaip atimant galimybę nukentėjusiajam priešintis.
181	Turto prievartavimas	Atviras arba užmaskuotas paslaugų siūlymu, arba kita forma užmaskuotas reikalavimas perduoti turtą, teisę į turtą arba padaryti kitus turtinio pobūdžio veiksmus tiesiogiai arba užuominomis grasinant panaudojant fizinį smurtą prieš nukentėjusįjį arba jo artimuosius, sunaikinti arba sugadinti jų turtą arba kitaip šantažuojant
182	Sukčiavimas	Svetimo turto užvaldymas arba teisės į turtą įgijimas apgaule.
183	Turto pasisavinimas	Kaltininkui patikėto arba jo žinioje esančio svetimo turto pasisavinimas arba iššvaistymas
184	Turto iššvaistymas	
185	Radinio pasisavinimas	Pasisavinimas daikto arba atsitiktinai patekusio svetimo didelės vertės turto
186	Turtinės žalos padarymas apgaule	Vengimas atsiskaityti už atliktus darbus, gautas prekes, suteiktas paslaugas arba vengimas privalomų įmokų
187	Turto sunaikinimas ar sugadinimas	Svetimo turto sunaikinimas arba sugadinimas
188	Turto sunaikinimas dėl neatsargumo	Svetimo turto sunaikinimas arba sugadinimas dėl neatsargumo
189	Nusikalstamu būdu gauto turto įgijimas arba realizavimas	Turto įgyto nusikalstamu būdu įgijimas arba realizavimas

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtino 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr. VIII – 1968, įsigaliojusio 2003 m. gegužės 1 dieną, XXVIII skyriaus nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai nuosavybei, turtinėms teisėms ir turtiniams interesams.

3 lentelė: Užregistruotos nusikalstamos veikos Lietuvos Respublikoje 2006 – 2010 metais

Metai	Asmenys įtariami (kaltinami) nusikalstamos veikos padarymu							
	Iš viso užregistruota nusikalstamų veikų	Vagystės	Plėšimai	Turto prievartavimas	Sukčiavimas	Turto pasisavinimas	Turto iššvaistymas	Turto sunaikinimai arba sugadinimai
2006	82155	38452	4343	210	3422	531	167	3995
2007	73741	33956	3802	178	3147	691	168	4244
2008	78090	38422	3452	225	3053	751	99	5091
2009	83203	39566	3363	181	4536	821	220	5292
2010	77669	37047	2727	178	4396	811	236	4658

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos duomenimis

4 lentelė: Asmenų įtariamų (kaltinamų) nusikalstamų veikų padarymu užimtumas ir pasiskirstymas pagal amžiaus grupes

Vagystės				Plėšimai						Turto prievartavimai								
Metai	Išsiaiškinta iš viso:	Nedirbantys ir nesimokantys sk./%	Bedarbiai (registruoti darbo biržoje)	Pagal amžiaus grupes			Išsiaiškinta iš viso:	Nedirbantys ir nesimokantys sk./%	Bedarbiai (registruoti darbo biržoje)	Pagal amžiaus grupes			Išsiaiškinta iš viso:	Nedirbantys ir nesimokantys sk./%	Bedarbiai (registruoti darbo biržoje)	Pagal amžiaus grupes		
				18-24 m. sk./%	25-39 m. sk./%	40-60 m. ir vyresni sk./%				18-24 m. sk./%	25-39 m. sk./%	40-60 m. ir vyresni sk./%				18-24 m. sk./%	25-39 m. sk./%	40-60 m. ir vyresni sk./%
2006	7278	4235 - 58,2%	178	2404 33 %	2554 35,1%	873 12%	2459	1284 - 52,2 %	39	1026 41,7%	485 19,7%	97 4%	192	87 - 45,3 %	1	62 32,3%	38 19,8%	20 10,4%
2007	6492	3648 - 56,2 %	129	2198 33,9%	1978 30,5%	698 10,8%	2093	1017 - 48,6 %	29	833 39,8%	399 19,1%	79 3,8%	138	60 - 43,5 %	-	40 29%	50 36,2%	13 9,4%
2008	6821	3785 - 55,4 %	127	2159 31,7%	2081 30,5%	724 10,6%	1967	1012 - 51,4 %	31	734 37,3%	411 20,9%	77 3,9%	137	81 - 59,1 %	1	45 32,8%	41 30%	11 8%
2009	7141	4209 - 58,9 %	436	2454 34,4%	2266 31,7%	786 11%	1892	1034 - 54,7 %	88	750 39,6%	413 21,8%	79 4,2%	114	63 - 55,2 %	3	43 37,7%	35 30,7%	7 6,1%
2010	6839	3611- 52,8 %	815	2504 36,7%	2128 31,1%	842 12,3%	1608	816 - 50,7 %	154	648 40,3%	425 26,4%	72 4,5%	138	71 - 51,4 %	10	51 37%	51 37%	13 9,4%

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos duomenimis

5 lentelė: Asmenų įtariamų (kaltinamų) nusikalstamų veikų padarymu užimtumas ir pasiskirstymas pagal amžiaus grupes

Sukčiavimai				Turto pasisavinimai/iššvaistymai									Turto sunaikinimai arba sugadinimai					
Metai	Išsiaiškinta iš viso:	Nedirbantys ir nesimokantys sk.,/%	Bedarbiai (registruoti darbo biržoje)	Pagal amžiaus grupes			Išsiaiškinta iš viso:	Nedirbantys ir nesimokantys sk.,/%	Bedarbiai (registruoti darbo biržoje)	Pagal amžiaus grupes			Išsiaiškinta iš viso:	Nedirbantys ir nesimokantys sk.,/%	Bedarbiai (registruoti darbo biržoje)	Pagal amžiaus grupes		
				18-24 m. sk.,/%	25-39 m. sk.,/%	40-60 m. ir vyresni sk.,/%				18-24 m. sk.,/%	25-39 m. sk.,/%	40-60 m. ir vyresni sk.,/%				18-24 m. sk.,/%	25-39 m. sk.,/%	40-60 m. ir vyresni sk.,/%
2006	1015	468 - 46,1%	20	293 28,9%	466 45,9%	211 21,8%	183/47	51/17 - 27,9/36,2%	4/1	40/5 21,9/10,6%	83/28 45,4/59,6%	58/13 31,7/27,7%	964	553 - 57,4%	19	422 43,8%	304 31,5%	73 7,6%
2007	1051	468 - 44,5%	19	291 27,7%	483 46%	229 21,8%	186/50	37/17 - 19,9/34%	-/1	35/7 19,9/14%	86/26 46,2/52%	64/17 34,4/34%	928	492 - 53%	23	399 43%	257 26,7%	72 7,6%
2008	1176	478 - 40,6%	21	281 23,9%	560 47,6%	288 24,5%	252/49	60/7 - 23,8/14,3%	4/-	41/4 16,3/8,2%	122/17 48,4/37%	87/28 34,5/57,1%	1052	595 - 56,6%	10	387 36,8%	332 31,6%	90 8,6%
2009	1130	526 - 46,5%	67	322 28,5%	639 56,5%	334 30%	237/46	59/14 - 24,9/30,4%	8/2	49/12 21,7/26%	105/18 44,3/39,1%	80/15 33,8/32,6%	1260	738 - 58,6%	64	506 40,2%	374 29,7%	121 9,6%
2010	1677	609 - 36,3%	199	445 26,5%	768 45,8%	400 23,9%	293/82	64/18 - 21,8/22%	21/12	42/13 14,3/15,9%	128/35 43,7/42,7%	121/33 41,3/40,2%	1246	686 - 55%	131	514 41,3%	389 31,2%	127 10,2%

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos duomenimis

5 lentelė: Asmenų įtariamų (kaltinamų) nusikalstamų veikų padarymu pasiskirstymas pagal lytį

Asmenys padarę nusikalstamas	Vagystes		Plėšimus		Turto prievartavimus		Sukčiavimus		Turto pasisavinimas		Turto iššvaistymas		Turto sunaikinus arba sugadinimus		
	Lytis	Moterys	Vyrai	Moterys	Vyrai	Moterys	Vyrai	Moterys	Vyrai	Moterys	Vyrai	Moterys	Vyrai	Moterys	Vyrai
2006		499	6779	118	2341	1	191	180	835	50	133	8	39	34	930
2007		441	6051	80	2013	3	135	208	843	48	138	7	43	26	902
2008		512	6309	64	1903	6	131	227	949	80	172	12	37	24	1028
2009		477	6664	57	1835	5	109	276	1054	60	177	12	34	26	1234
2010		490	6349	50	1558	2	136	383	1294	78	215	17	65	23	1223

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos duomenimis

6 lentelė: Asmenų įtariamų (kaltinamų) nusikalstamų veikų padarymu išsilavinimas

Vagystės							Plėšimai						Turto prievartavimai					
Metai	Aukštasis	Aukštesnysis	Profesinis	Vidurinis	Pagrindinis	Neturi išsilavinimo	Aukštasis	Aukštesnysis	Profesinis	Vidurinis	Pagrindinis	Neturi išsilavinimo	Aukštasis	Aukštesnysis	Profesinis	Vidurinis	Pagrindinis	Neturi išsilavinimo
2006	61	237	290	1942	3058	105	10	38	61	530	1126	37	7	5	11	64	68	4
2007	47	192	271	1749	2586	45	5	19	55	402	989	24	2	8	-	47	56	-
2008	54	194	276	1757	2694	77	1	22	48	406	870	16	3	4	4	31	58	3
2009	61	146	293	1917	3062	61	6	21	65	388	852	11	6	2	2	41	39	1
2010	76	159	315	1876	2850	60	8	21	64	325	707	19	4	4	5	49	48	-

7 lentelė: Asmenų įtariamų (kaltinamų) nusikalstamų veikų padarymu išsilavinimas

Sukčiavimai							Turto pasisavinimai/iššvaistymai						Turto sunaikinimai arba sugadinimai					
Metai	Aukštasis	Aukštesnysis	Profesinis	Vidurinis	Pagrindinis	Neturi išsilavinimo	Aukštasis	Aukštesnysis	Profesinis	Vidurinis	Pagrindinis	Neturi išsilavinimo	Aukštasis	Aukštesnysis	Profesinis	Vidurinis	Pagrindinis	Neturi išsilavinimo
2006	120	93	63	390	266	5	36/5	41/7	14/5	64/19	19/9	1/-	16	35	35	267	408	9
2007	130	114	54	433	243	1	43/13	41/6	10/3	68/17	19/10	-/-	11	27	32	267	384	3
2008	195	89	75	477	265	1	64/21	37/6	21/5	101/11	26/5		18	28	47	276	437	11
2009	231	128	81	514	286	5	55/18	44/1	16/1	87/18	26/5	-/-	15	29	57	341	576	4
2010	4/314	4/139	5/87	602	378	14	97/24	55/11	20/4	96/34	21/8	-/-	24	35	69	344	532	3

Šaltiniai: sudaryti darbo autorės, remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos duomenimis

8 lentelė: Asmenys įtariami (kaltinami) nusikalstamų veikų padarymu

Asmenys padarę nusikalstamas	Vagystės			Plėšimai			Turto prievartavimai/ sukčiavimai			Turto pasisavinimas /iššvaistymas			Turto sunaikinimas arba sugadinimas		
	Neblaivūs	Apsvaigę nuo narkotikų	Recidyvi stai	Neblaivūs	Apsvaigę nuo narkotikų	Recidyvi stai	Neblaivūs	Apsvaigę nuo narkotikų	Recidyv istai	Neblaivūs	Apsvaigę nuo narkotikų	Recidyvi stai	Neblaivūs	Apsvaigę nuo narkotikų	Recidyvi stai
Būseną Metai															
2006	1586	35	39	875	28	13	32/61	-/9	2/7	9/2	-	-/-	267	7	4
2007	1455	43	35	725	11	10	18/56	1/5	-/3	5/5	-	-/1	306	8	6
2008	1442	44	32	672	11	7	25/54	-/5	1/3	4/2	-	1/-	343	8	3
2009	1586	36	32	615	10	4	12/75	-/6	-/4	6/3	-	-/-	387	3	3
2010	1134	39	42	520	9	15	3/71	-/5	3/7	5/1	-	-/-	344	10	6

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos duomenimis

Anketa

Gerbiamieji,

Siekdami nustatyti nusikaltimus skatinančius veiksnius ir įvertinti nedarbo bei nusikaltimų tarpusavio ryšį sudarėme šią anketa, kurią maloniai prašome užpildyti. Tyrimą atlieka Vilniaus Universiteto Filosofijos fakulteto sociologijos – kriminologijos studijų studentė Inga Urbonaitė. Jūsų nuomonė yra labai svarbi šiame tyrime, todėl nuoširdžiai prašome atsakyti į pateiktus anketos klausimus. Kiekvieną Jūsų nuomonę labiausiai atitinkantį atsakymą pažymėkite apibraudami tinkamiausią atsakymo variantą arba nurodytose vietose įrašydami nuomonę, galite pasirinkti kelis atsakymų variantus. Mes garantuojame, kad Jūsų atsakymai bus anonimiški. Tyrimo metu gauti duomenys konfidencialūs, jie bus naudojami tik tyrimo rezultatų apibendrinimui. Dėkojame už suteiktą informaciją.

1. Ką veikėte iki įkalinimo?

- 1) Mokėtės
- 2) Dirbote
- 3) Nedirbote
- 4) Buvote užsiregistravęs darbo biržoje
- 5) Kita _____

2. Jeigu į 1 klausimą atsakėte, kad nedirbote, kokios priežastys, tai lėmė?

- 1) Nepakankamai aktyvus darbo ieškojimas
- 2) Siūlomas mažas atlyginimas
- 3) Nepakankamas išsilavinimas
- 4) Patirties, profesinių įgūdžių stoka
- 5) Nepaklausi specialybė
- 6) Nenoras dirbti
- 7) Kita _____

3. Jeigu atsakėte, kad nedirbote, kokiais būdais gaudavote pinigų pragyvenimui?

- a) Padėdavo šeima
- b) Gaudavau socialinę pašalpą
- c) Pinigų įsigydavau nusikalstama veikla
- d) Kita _____

4. Nusikaltimas už kurį atliekate bausmę?

- a) Vagystė
- b) Plėšimas
- c) Turto prievartavimas
- d) Sukčiavimas
- e) Turto išvaistymas
- f) Kita _____

5. Kokių priežasčių skatinamas padarėte šį (šiuos) nusikaltimus?

- a) Sunki finansinė padėtis
- b) Nedarbas
- c) Užimtumo trūkumas
- d) Paskatino draugai, giminaičiai
- e) Siekis pakeisti savo statusą gyvenamoje aplinkoje
- f) Chuliganiškos paskatos

- g) Kerštas
- h) Pelno siekimas
- i) Kita _____

6. Gautus pinigus iš padaryto nusikaltimo panaudojote?

- a) Maistui
- b) Sumokėti už gyvenamąją vietą
- c) Rūbams
- d) Alkoholiui ir narkotikams
- e) Pramogoms
- f) Kita _____

7. Kokiais būdais planuojate užsidirbti pinigų pragyvenimui, kai išeisite į laisvę?

- a) Teisėtai būdais
- b) Teisėtai ir neteisėtai būdais
- c) Neteisėtai būdais
- d) Priklausys nuo aplinkybių
- e) Nežinau/ sunku pasakyti

8. Kokias, Jūsų nuomone, pasekmes skatina nedarbas?

- 1) Didesnį nusikalstamumą
- 2) Skurdą
- 3) Paveikia žmogaus psichiką
- 4) Sukelia alkoholizmą ir narkomaniją
- 5) Sukelia depresiją
- 6) Emigraciją
- 7) Jokių pasekmių
- 8) Kita _____

9. Kas, Jūsų nuomone, lemia turtinių nusikaltimų padarymą? (atsakymą pažymėkite kiekvienoje eilutėje)

	Taip	Ne
1)Nedarbas	1	2
2)Materialinė padėtis	1	2
3)Visuomenės nuostatos ir požiūris	1	2
4)Valstybės vykdoma politika	1	2
5)Noras greitai ir lengvai praturtėti	1	2
6)Draugų ir pažįstamų įtaką	1	2
7)Alkoholio ir kitų psichotropinių medžiagų naudojimas	1	2

10. Kaip manote, kas labiausiai linkę įvykdyti turtinius nusikaltimus?

- 1) Neturintys darbo asmenys
- 2) Dirbantys asmenys
- 3) Tiek neturintys, tiek turintys darbą asmenys
- 4) Asmenys, turintys priklausomybę
- 5) Nežinau/sunku pasakyti

11. Gal galėtumėte trejais žodžiais nusakyti turtinius nusikaltimus darančio žmogaus portretą?

- 1) _____
- 2) _____
- 3) _____

12. Kaip manote, ar nedarbas skatina individus imtis nusikaltimų nuosavybei?

- 1) Skatina
- 2) Neskatina
- 3) Nežinau/Sunku pasakyti

13. Kokią įtaką nedarbas turi nusikaltimams nuosavybei?

- 1) Labai didelę
- 2) Didelę
- 3) Nei didelę, nei mažą
- 4) Mažą
- 5) Labai mažą

14. Kaip manote ar nedirbantys asmenys dažniau įvykdo nusikaltimus nuosavybei?

- 1) Taip
- 2) Ne
- 3) Nežinau/sunku pasakyti

15. Įvertinkite teiginius:

	Visiškai nesutinku	Nesutinku	Nei sutinku, nei nesutinku	Sutinku	Visiškai sutinku
1)Nedarbas yra nusikaltimus nuosavybei įtakoiantis veiksnys	1	2	3	4	5
2)Tarp nedarbo ir nusikaltimų nuosavybei yra glaudus tarpusavio ryšys	1	2	3	4	5
3)Nusikaltimų nuosavybei pagrindinis tikslas yra greitai ir lengvai praturtėti	1	2	3	4	5
4)Nusikaltimų darymas yra gyvenimo būdas	1	2	3	4	5
5)Nusikaltimai nuosavybei yra darbo alternatyva	1	2	3	4	5
6)Nusikaltimus nuosavybei lemia gyvenamoji aplinka ir skurdas	1	2	3	4	5
7)Nusikaltimus nuosavybei įtakoja motyvacijos ir poreikių patenkinimo veiksnys	1	2	3	4	5
8)Nusikaltimus nuosavybei įtakoja potraukis narkotikams, alkoholiui ir kitoms psichotropinėms medžiagoms	1	2	3	4	5

16. Aplinkos, kurioje augote, charakteristika:

- a) Augote vaikų globos namuose
- b) Augote globėjų ar giminaičių namuose
- c) Gyvenote su abiem tėvais
- d) Gyvenote su vienu iš tėvų

17. Šeimyninė padėtis:

- a) Nevedęs
- b) Neregistruota santuoka
- c) Vedęs
- d) Išsiskyręs
- e) Našlys
- f)

18. Išsilavinimas:

- a) Pradinis
- b) Pagrindinis
- c) Vidurinis
- d) Aukštesnysis
- e) Aukštasis

f) Kita _____

19. Kelintą kartą kalite?

- a) 1
- b) 2
- c) 3
- d) 4
- e) Daugiau nei 4

20. Amžius:

- 1) 18 – 24;
- 2) 25 – 34;
- 3) 35 – 44;
- 4) 45 – 54;
- 5) 55 ir daugiau

21. Lytis:

- 1) Vyras;
- 2) Moteris

Dėkoju už nuoširdžius atsakymus!

KLAUSIMŲ BLOKAI:

I. Darbo/nedarbo situacija

1. Kiek laiko Jūs dirbate šioje srityje?
2. Kaip vertinate nedarbo situaciją Lietuvoje?
3. Kokias, Jūsų nuomone, pasekmes skatina nedarbas?

Nusikaltimai nuosavybei

4. Kaip vertinate nusikaltimų situaciją Lietuvoje? Nusikaltimų skaičius mažėja ar didėja? Kodėl?
5. Kokie nusikaltimai vykdomi dažniausiai?
6. Gal galėtumėte apibūdinti bendrą nusikaltimų nuosavybei situaciją. (Kokie nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai įvykdomi dažniausiai?)
7. Kas, Jūsų nuomone, lemia nusikaltimų nuosavybei didėjimą?
8. Kaip manote, kodėl žmonės vykdo nusikaltimus nuosavybei? Kas tai lemia? (Kokie motyvai, poreikiai ir aplinkybės?)
9. Kaip manote, kas labiausiai linkę įvykdyti nusikaltimus nuosavybei?
10. Gal galėtumėte iš patirties „nupiešti“ nusikaltimus nuosavybei darančio žmogaus portretą? Dažniausiai tai vyrai ar moterys? Koks Jų amžius? Koks išsilavinimas? Kokia jų socialinė padėtis?
11. Kaip manote, ar egzistuoja skirtumai tarp „nusikaltėlių“, kurie įvykdo nusikaltimus nuosavybei ir asmenų, kurie tokie nėra? Jei taip, kokie tai skirtumai?
12. Koks nusikaltimų nuosavybei pagrindinis tikslas? Kokius tikslus dar galėtumėte įvardyti?

II. Nedarbo ir nusikaltimų nuosavybei tarpusavio ryšys

13. Kokią įtaką nedarbas turi nusikaltimams nuosavybei?
14. Kaip manote, ar nedarbas skatina individus imtis nusikaltimų nuosavybei? Kodėl taip manote?
15. Galbūt norėtumėte dar ką nors pridurti ar papildyti?

Priedas Nr. 15

Ką veikėte iki įkalinimo? Kita

	Atvejų skaičius	procentai	Sudėtiniai procentai
Viso	74	94,9	94,9
<i>dirbau nelegaliai</i>	1	1,3	96,2
<i>gydėsi nuo priklausomybių ligos reabilitacijoje</i>	1	1,3	97,4
<i>profesionaliai sportavau</i>	1	1,3	98,7
<i>vogiau</i>	1	1,3	100,0
Iš viso	78	100,0	

Priedas Nr. 16

Kokios priežastys lėmė, kad nedirbote? kita

	Atvejų skaičius	Procentai	Sudėtiniai procentai
Viso:	70	89,7	89,7
<i>nedarbingumo lygis</i>	1	1,3	91,0
<i>nepriėmė niekas, nes buvo teistas</i>	1	1,3	92,3
<i>nes kai buvau laisvėje mėn. tebuvo 17 metų</i>	1	1,3	93,6
<i>per mažai išbuvau laisvėje</i>	1	1,3	94,9
<i>reabilitacijoje reikia vykdyti jos programą, dirbti negalima</i>	1	1,3	96,2
<i>sezoninis darbas</i>	1	1,3	97,4
<i>tiesiog niekur nereikėjo darbininkų, buvo krizė ir mažinamos darbo vietos</i>	1	1,3	98,7
<i>turiu invalidumą</i>	1	1,3	100,0
Iš viso	78	100,0	

EKSPERTAS E1

I: Kiek laikote dirbate šioje srityje?

E1: Jau 17 metų, neskaitant mokslų.

I: Gal galėtumėte apibūdinti dabartinę nedarbo situaciją Lietuvoje?

E1: Šiandien nedarbas yra viena svarbiausių problemų. Daugelis žmonių, netekę darbo, praranda pragyvenimo šaltinį, patiria nusivylimą, psichologinį diskomfortą, taip, kad nedarbas ir stipriai išaugęs jo lygis turi daug neigiamų socialių ir psichologinių problemų.

I: Gal galėtumėte apibūdinti nusikaltimų situaciją Lietuvoje šiuo metu?

E1: 2009 metais buvo jaučiamas labai didelis nusikalstamų veikų augimas, kadangi grįžinėjo nusikaltėliai tie, kurie buvo išvykę į užsienį, todėl tiek Lietuvoje, tiek Vilniuje, tiek mūsų komisariate 3 – 4 mėnesius nusikalstamų veikų pakilimas buvo itin didelis. Vėliau prasidėjus ekonominei krizei, Lietuvoje nebeliko ką daryti, todėl nusikalsti linkę asmenys vėl pradėjo emigruoti ir 2010 metų vidurį nusikalstamumo lygis vėl pradėjo mažėti, bet, žinoma, mes įdėjome labai daug darbo ir pastangų, kad nusikalstamumo lygis būtų mažinamas. Taigi šiai dienai tas nusikaltimų didėjimas yra nublūgęs, ir lyginant su 2009 metais mes nusikalstamų veikų turime mažiau, o išaiškinamumas yra žymiai didesnis. Taip, kad tas nedarbas nemanu, kad stipriai įtakoja nusikaltimus, didesnę įtaką turi emigracija. Aišku nedarbas taip pat įtakoja, nes žmonės darbų neturi, bet pas mus klesti darbas su kontrabanda, tai kas nedirba dažniausiai užsiima kontrabanda, ar kokia nors kitokia nusikalstama veika, nes neturinčiam darbo žmogui tai labai geras uždarbio šaltinis.

I: Kokias dar pasekmes skatina nedarbas?

E1: Skatina alkoholizmą, žmonės pradeda gerti, tai vėl gi šeimynai konfliktai, kurie pereina į butinius konfliktus ir netgi į žmogžudystes, žmonės neturi darbo, neturi pinigų, o gyventi juk reikia, tai vėlgi eina plėšti, vogti, bet didžiąją dalį darbo sudaro darbas su asmenimis turinčiais priklausomybę tai yra narkomanais. Praėjusiais metais pradėta kova su taboru davė labai didelį rezultatą, nes nusikalstamų veikų žymiai sumažėjo ne tik Vilniaus mieste, bet ir mūsų teritorijoje taip, pat, Naujininkuose sumažėjo vos ne pusė nusikalstamų veikų. Daugiausiai nusikaltėlių narkomanai, nes jiems reikia 2-3 dozių per dieną, jis nuvažiuoja į taborą, susileidžia dozę ir tada vėl važiuoja į miestą, nes vėl reikia kažką pavogti tam, kad užsidirbti pinigų.

I: O kokie nusikaltimai yra vykdomi dažniausiai?

E1: Dažniausiai vagystės, didžiausią procentą sudaro vagystės, iš patalpų nėra labai daug, dar paplitusios vagystės iš automobilių, kai susitvarkėm su problema ir sumažėjo vagystės iš automobilių, prasidėjo vagystės nuo automobilių, gaubtai, veidrodėliai, patronikai, lempos, nupilinėjimas kuro iš automobilių, kadangi jis pabrango, žodžiu, tas, kas nori vogti, visada suranda kelia ir būdą, ką pavogti.

I: Kaip manote koks pagrindinis tikslas žmonių darančių nusikaltimus nuosavybei?

E1: Užsidirbti. Tai jų pagrindinis tikslas, jeigu nenori dirbti darbo, tai čia yra tikrai geras biznesas, kai per dieną galima uždirbti labai daug, aišku jie rizikuoja, bet rizika matyt jiems pasiteisina, jie kitaip gyventi jau nemoka arba uždirbsi arba sėsi.

I: Bet kodėl jie renkasi nusikalstamą kelią, o neina dirbti?

E1: Tiesiog jie neina dirbti, nes reikia mažiau pastangų įdėti ir išnaudoti, kad pasiektum savo tikslą, šiuo atveju – užsidirbtum pinigų. Yra keli vagių tipai, tai parasti vagys, kurie, ką pamato, tą paima ir yra rimti vagys bei grupuotės, kurie labai rimtai dirba ir labai daug užsidirba. Tai yra lengvesnis gyvenimo būdas ir lengvesni pinigai. Dirbti visą mėnesį po aštuonias valandas ir uždirbti po 2 tūkst. litų, kai jis tuos du tūkstančius gali užsidirbti per porą naktų. Daugelis iš jų eina daryti arba daro nusikalstamą veiką kaip į darbą. Vėl gi vieni yra narkomanai, o kiti normalūs eina kaip į darbą ir dirba jį kaip ir kiekvienas žmogus einantis į darbą, skirtumas tik tai toks, kad tai kitoks darbas.

I: Kas labiausiai linkę vykdyti turtinius nusikaltimus?

E1: Pirmoje vietoje tai žmonės turintys priklausomybę. Jeigu imti pagal amžiaus grupes, tai žmonės nuo 17 iki 27 berods, yra žinoma vyrai.

I: O koks išsilavinimas?

E1: Išsilavinimas toli gražu nėra aukštas, tai vidurinis, profesinis dažniausiai, su aukštuoju išsilavinimu žmonės daro nusikaltimus elektroninėje erdvėje, ten žmonės žymiai intelektualėsi, kurie užsiima tokiais nusikaltimais. Manau, jog kuo toliau, tuo elektroninių nusikaltimų didės ir galbūt jau po 20 metų jau visi nusikaltimai bus tik elektroninėje erdvėje, nes visi pinigai, visi bankai, viskas dabar yra pasiekama elektroniniu būdu, o vagystės ir plėšimus vykdys tik tie, kurie jau nieko kito nebesugeba.

I: Kokia socialinė padėtis žmonių vykdančių nusikaltimus nuosavybei?

E1: Tie, kurie gatvėje dažniausiai asocialūs žmonės. Labai mažas procentas, kad tai būtų iš geros šeimos.

I: Kokie poreikiai ir aplinkybės gali paskatinti individus imtis nusikaltimų nuosavybei?

E1: Noras gerai gyventi ir praturtėti, niekas nenori dirbt, bet nori gerai gyventi. Kaip ir jaunimas, ateina dirbti ir nori viską turėti iš karto ir greitai, niekas nenori laukti, nori važinėti su prabangia mašina, nori nueiti į prabangų restoraną, nori išvažiuoti pailsėti. Vieniems reikia užsidirbti pinigų

ant narkotikų, kitiems ant prabangių gėrimų, žmogiškieji poreikiai skatina imtis nusikalstamos veikos, vogti bei plėšikauti.

I: O kaip Jūs galvojate ar egzistuoja kokie nors skirtumai tarp tų žmonių, kurie daro nusikaltimus nuosavybei ir tarp tų žmonių, kurie tokie nėra?

E1: Tai žinoma, kad yra. Jų mąstymas visiškai skiriasi, jie elgiasi taip, kaip yra visiškai nepriimtina visuotinėms moralėms normomis, tas žmogus neturi moralinių vertybių, jeigu kalbėtume apie intelektualius vagis, jų tarp kitų žmonių nepamatysi, neišskirsi ir nesuprasi, kad jis gali daryti nusikalstamas veikas, o tie, kurie nusikalstamas veikas daro gatvėje tai gali juos atpažinti ir iš veido. 100 procentų gal ir nepasakysi, bet visada policijos pareigūnai mato, kad asmuo yra linkęs nusikalsti. Kiti specialiai stengiasi sudaryti tokį įvaizdį, išsiskirti, stengiasi būti labai agresyvūs ir pikti, stengiasi kitus įbauginti.

I: Kaip jūs manote, kokią įtaką nedarbas turi nusikaltimams nuosavybei?

E1: Jeigu darbo nėra, tai žmonėms automatiškai pinigų reikia iš kažkur gauti pragyvenimui, vienas daro vieną, kitas daro kitą, o trečias tiesiog nueina pavogti, nes nesugeba nieko geriau padaryti, pažiūrėkite prieš krizę ir statybininkai po 5-10 tūkstančių uždirbdavo, o dabar daugelis iš jų neturi darbo, tai jie nenori dabar eiti ir už minimumą dirbti. Tai žinoma, kad nedarbas įtakoja nusikaltimus, jūs pasižiūrėkite į valstybes, kuriose labai gerai išvystyta ekonomika ir gera ekonominė padėtis, koks ten nusikaltimų skaičius, mažesnis daug, paprasčiausiai viskas prasideda nuo nedarbo ir nuo skurdo. Didelę įtaką turi.

I: O ar nedarbas skatina imtis nusikalimų nuosavybei?

E1: Manau, kad taip.

I: Kodėl?

E1: Žmogui gyventi juk iš kažko tai reikia, todėl pastovių pajamų neturėjimas gali paskatinti imtis nusikalstamos veikos, visi žmonės nėra vienodi, vėl gi žiūrint koks yra jų išsilavinimas, kokia yra jo praeitis, ką jis galvoja, su kuo jisai augo, su kuo jis gyveno, kas yra jo tėvai, nemanau, kad žmogus užaugęs labai inteligentiškoje šeimoje eitų plėšikauti ar vogti, bet vat sukčiavimai yra atliekami būtent tos klasės žmonių. Sukčiavimus dažniausiai atlieka išsilavinę žmonės.

I: O kaip jūs manote ar nedarbas, ar lengvas būdas praturtėti skatina individus imtis nusikalstamų nuosavybei?

E1: Manau, kad didesnę įtaką vis gi turi nedarbas. Turėdamas gerai apmokamą darbą žmogus gali gyventi kuo puikiau iš to, bet jeigu jisai mato, kad jo protiniai sugebėjimai yra verti žymiai daugiau, o uždirba jis tik 1000 litų, o mato, kad gali uždirbti 10000 litų, tai jis gali ir susigundyti nusikalstama veikla, čia vėl gi priklauso nuo kiekvieno žmogaus, bet vėl gi laiko klausimas. Dažniausiai būna taip arba žmogus išvažiuoja į užsienį arba pradeda užsiimti kokia nors neteistėta ar nusikalstama veikla. Vieni ieško darbo, kiti ieško ko nors lengvesnio. Nusikalstama veikla, mano

manymu, nėra sunkus būdas užsidirbti, tau nereikia labai didelių investicijų, nereikia labai aukšto išsimokslinimo, reikia tik sugalvoti kaip daiktą paimti ir jį realizuoti. Tiesą sakant, kiekvieną nusikaltimą yra įmanoma iširti, tik tam reikia labai daug laiko, pajamų ir resursų.

I: Gal dar ką nors norėtumėte pridurti ar papildyti?

E1: Nedarbas ir turiniai nusikaltimai yra labai tarpiai vienas su kitu susiję reiškiniai. Kuo didesnis nedarbas, tuo daugiau gali būti nusikaltimų, jeigu visi dirbtų, tai nusikaltimų būtų žymiai mažiau, bet ne taip pasaulis sutvertas, kad visi dirbtų, visad bus tokių, kurie nenorės dirbti, bet norės viską turėti

I: Kaip Jūs manote, ar daugiau dirbantys ar nedirbantys asmenys įvykdo nusikaltimų nuosavybei?

E1: Daugiau nedirbantys asmenys, nes jie turi žymiai daugiau laiko.

I: Ačiū už pokalbį.

E1: Nėra už ką.

EKSPERTAS E2

I: Kaip laiko dirbate šioje srityje?

E2: Apskritai 15 metų.

I: Kaip vertinate nedarbo situaciją Lietuvoje?

E2: Aš manau, kad tai yra labai rimta ir didelė problema šiuo metu ir tas jaučiasi mūsų darbe, kad žmonės labai sunkiai gyvena. Jie skausmingai reaguoja į tai, kai yra grobiamas jų turtas. Šio metu esanti bedarbystė skatina sumažėjusias lėšas ir žmonės turtą labiau vertina, nei tada, kai ekonomika buvo geresnė.

I: Kokias dar pasekmes skatina nedarbas?

E2: Emigraciją, bendrą žmonių nusivylimą, bejėgiškumą, nes visi nori geresnių gyvenimo sąlygų, visi siekia kažko ir jeigu jie mato, kad perspektyvų ir prošvaisčių nėra, tai labai nusivilia. Pasekmės daugiausia socialinės, emigracija nusivylimas, nepasitenkinimas dėl bendros būklės. Net ir pats darbas, jeigu žmogus gyvena už minimumą nesukuria žmogui geros gyvenimo kokybės.

I: O kaip Jūs vertinate nusikaltimų situaciją Lietuvoje šiuo metu?

E2: Statistiškai žiūrint, mūsų komisariate, pernai buvo mažesnė šiek tiek, bet šiais metais manau, kad ji gali didėti, nes 2007-2009 metais buvo daugiau nusikalstamų veikų registruojama, kadangi dabar ypatingai daugėja įvairių formų sukčiavimų, labai aktyviai reiškiiasi telefoniniai sukčiai ir darbo šioje srityje labai daug. Žmonės labai patiklūs, bandome juos šviesti ir prevencija užsiimame, bet žmonės tuo metu net nepagalvoję atiduoda savo santaupas. Dažniausiai pasiduoda vyresnio

amžiaus ir vaikai. Paskutiniu metu populiariu vagystės nuo automobilių, vagims tai labai apsimoka ir tai yra jau verslas, o sugauti juos labai sudėtinga.

I: Kodėl žmonės vykdo nusikaltimus nuosavybei?

E2: Pati svarbiausia priežastis – nauda. Visada tikimasi naudos, ar įtariamasis ėjo vogti, ar plėšti, jis visada tikisi naudos, tiek vagystės, tiek sukčiavimo atveju, jis visada tikisi materialinės naudos, tik kleptomai vagia iš malonumo, o visi kiti bando surasti materialinę naudą. Visa tyčia nukreipta yra į turtą. Kai būna vagystės iš gyvenamųjų patalpų, tai būna ypatingai didelis pasiruošimas. Žmonės atidirbę, išstudijavę, viską, spynas, langus, gyventojų judėjimą, migravimą, jie būna viskam pasiruošę. Tai yra siekimas turtinės naudos ir žinoma, ta nauda turi būti pakankamai gera jiems, neužtenka juk 5 litų, ji yra orientuota į kuo didesnę sumą. Siekiama apčiuopiamos naudos.

I: Kas labiausiai linkę vykdyti nusikaltimus nuosavybei?

E2: Dažniausiai daro tie, kurie yra linkę nusikalsti, aišku pasitaiko tokių, kurie ir pirmą kartą padaro nusikalstamą veiką, bet tokių neteistų ir neturinčių kažkokios tai praeities biografijos yra labai mažai. Dažniausiai tie patys, kurie atlikę jau bausmę. Jie vėl grįžta į tą pačią terpę ir imasi lygiai tų pačių darbų. Didelis procentas asmenų daro pakartotiniai, ir 8 ir 9 ir 17 teistumų, statistiškai daugiau vyrai, moterys nusizengimus padaro, vagia iš parduotuvių maisto produktus, kosmetika ir kvepalus, pagal amžių daugiausiai padaro asmenys iki 40 metų.

I: O asmenys turintys priklausomybių?

E2: Taip, tai labai akivaizdu, kad didelė dalis mūsų kontingento yra asmenys, turintys priklausomybę nuo narkotikų, nes vagystės nuo automobilių, iš rūšių, turintys poreikį bei potraukį narkotinėms medžiagoms.

I: Koks dažniausiai jų išsilavinimas?

E2: Išsilavinimas nebūna pas juos aukštas. Dažniausiai vidurinis, bet paprastai tai nebūna aukšto išsilavinimo žmonės. Tie, kurie įvykdo rimtesnius nusikaltimus, tokius kaip būtų plėšimai taip pat turi vidurinį arba profesinį išsilavinimą, bet jie yra žymiai daugiau apsiskaite šiuo klausimu, pasidomėję, jie tiesiog neina šiaip sau, o viską suplanuoja, pasiruošia ir apskaičiuoja. Įtariamieji tobulinasi, lavinasi, prisitaiko savo įrankius ir taip dirba. Pernai pavasarį mes turėjo bylą, kai iš visos Lietuvos buvo apgauti žmonės. Buvo įkurta firmelė, kuri iš tikrųjų neegzistavo, ten buvo pasodintos mergaitės, priiminėdavo, oficialiai surašydavo žmones, nors jie net nesiruošė įdarbinti, jie taip padirbėjo 2 ar 3 savaites, susirinko keliasdešimt tūkstančių ir viskas, jau jų intelektas ir išsilavinimas yra aukštesnis. Dabar ypatingai populiari internetiniai nusikaltimai ir pinigų išviliojimo būdai, dažniausiai per gmailą ir facebooką, kartais duomenis nulaužia arba apgaule išvilioja žmogaus duomenis. Dirbančiųjų pas mus įtariamųjų labai mažai, praktiškai visi nedirbantys. Nusikalstama veika galima sakyti, kai kuriems nusikaltėliams yra tarsi darbas, nes jie

iš to gyvena. Pavyzdžiui telefoniniai sukčiai, jie pakankamai dideles sumas uždirba, jie prašo po 5-8 tūkst. Tai įsivaizduokit kiek jie uždirba, jeigu jiems sekasi ir jie neįkliūna.

I: Kokia socialinė klasė žmonių, kurie yra linkę daryti nusikaltimus nuosavybei?

E2: Dažniausiai jie neturi lėšų, neturtingi, apskritai kiti neturi pastovios gyvenamosios vietos.

I: Būna tokių, kad iš aukšto socialinio sluoksnio žmonės padaro?

E2: Vagystes ir plėšimus tikrai ne, bet pasiturintys ir verslininkai dažniausiai daro sukčiavimus.

Aišku, kartais pasitaiko, kad turtinga moteris turinti savo firmą, nueina ir pavagia kvepalus, bet taip būna labai retai, čia pavieniai atvejai, žmogui tiesiog tuo metu atrodė, kad taip reikia elgtis, neaišku, kokie buvo jos motyvai.

I: Egzistuoja skirtumai tarp tų žmonių, kurie linkę daryti nusikaltimus nuosavybei ir tarp tų žmonių, kurie tokie nėra.

E2: Jeigu mes kalbame apie išvaizdą, tai manau, kad policijos pareigūnas 80 proc. gali atskirti žmogų, kuris jau yra kalėjęs ir kuris turi priklausomybę, tai yra vartojantis narkotines medžiagas ir nevartojantis narkotinių medžiagų. Žinoma, yra žmonių, kurie turi daug pinigų ir vartoja narkotikus, bet mes susiduriame savo darbe su tokiais, kurie vykdo vagystes, kurie yra žemiausio sluoksnio, kurie neturi pajamų, kuriuos ir skatina eiti vogti ar plėšti noras užsidirbti pinigų narkotinėms medžiagoms, nes jeigu pavogė pardavė, tai žiūrėk, nuvažiavo į taborą.

I: O jeigu kalbėtume apie žmones neturinčius priklausomybę?

E2: Sakyti, kad žmonės vagia, nes blogai gyvena, aš nedirščiau, tokių, kurie vagia, nes neturi, ką pavalgyti labai retai, kada susiduriame su tokias, dažniausiai tokius nusikaltimus padaro vaikai, kurie nori šokoladuko ar dar ko nors parduotuvėje, tie, kurie neturi priklausomybės, vagia dėl savo materialinės gerovės pagerinimo. Mes visada tik taip galvojame, kad žmogus neturėjo ko valgyti, tai dėl to ir vogė, bet taip iš tiesų nėra, nes neturime daug tokių atvejų, pasitaiko, bet taip būna labai retai. Tarkim, tie, kurie vagia iš parduotuvių, jie vagia tik gerus produktus, lašišą, brangią kavą, paskui juos praduoda, o tuo pinigus greičiausiai išleidžia alkoholiui ar narkotikams.

I: Kokią įtaką nedarbas turi nusikaltimams nuosavybei?

E2: Nemanau, kad tai turi didelę įtaką, nes tas kontingentas, kuris pakliūva pas mus, jie to darbo net ir nenori, jie taip įpratę, jie kelis kartus teisti, jie taip susiformavę savo gyvenimą, jų toks gyvenimo būdas tai tie to darbo ir neieško. Pati nedarbo situacija įtakoja turtinius – finansinius nusikaltimus, nes tos pačios firmos yra linkusios slėpti mokesčius, algas žmonėms mokėti vokeliuose, bet jau jeigu žmogus nėra linkęs nusikalsti, tai jis dėl to, kad neturi darbo labai retai eis vogti, jis tiesiog ieškos būdų kaip išgyventi, galbūt važiuos į užsienį, bet kad eiti vogti ar plėšikauti, retas žmogus, kuris yra nelinkęs nusikalsti tokio pragyvenimo būdo nesirinks, ieškos būdų kaip išgyventi, o tie patys mūsų įtariamieji, visada nurodo tokią priežastį, kad neturėjau ko valgyti, tai dėl to ir vogiau, bet mes tikrąsias priežastis žinome, kur tas turtas gautas neteisėtu būdu yra realizuojamas. Nedarbas

nėra pagrindinė priežastis turiniams nusikaltimams, žinoma, tai šiek tiek įtakoja, bet vėlgi tai yra kitos priežastys, tai priklauso nuo žmogaus asmenybės, jeigu tu esi linkęs vogti arba daryti kitą nusikalstamą veiką, tai kam tau tie darbai, kadangi tai yra lengvesnis būdas pragyventi arba užgyventi turtą. Ta pati narkotikų prekyba, tai didžiuliai pinigai, tai kam gi dirbti, jeigu gali tuo užsiimti ir uždirbti labai daug. O nedarbas, įtakoja tvarkingus, sąmoningus žmones, kadangi jie neturi pajamų, negali išlaikyti šeimos, pradeda galvoti kaip ką nors apgauti, kaip susukčiauti, sugudrauti, apsukti, bando surasti kažkokią tai landą.

I: Bet žmonės šiuo metu bando surasti tą landą?

E2: Taip bando, tikrai bando, ieško jos, bet jeigu normalus žmogus prarado darbą eilinis žmogus be jokių priklausomybių, jis tikrai neis vogti ir plėšti, jis tada bando sugudrauti, pasiimti paskolą, o paskui negalėti jos išmokėti. Žinoma, gali būti, kad per kuri laiką, kai žmogų apima visiškas beviltiškumas, jis gali įvykdyti ir nusikaltimą, bet ir tai labai retai, o tie kurie iš to gyvena, tai ar tu duosi jiems darbo, ar neduosi, jie vis tiek užsiims savo veikla. Nedarbo problema, kiti žmonės labai pasinaudoja, apgauna juos, žmogus, kuris neturi darbo labai greitai suvilioja, viskuo patiki ir pasitiki, patys matome, kiek moterų išveža ir parduoda.

I: Gal norėtumėte dar ką nors pridurti?

E2: Tai kad jau gal ne.

I: Ačiū Jums už pokalbį.

E2: Prašau.

EKSPERTAS E3

I: Kiek laiko dirbate šioje srityje?

E3: Darbo stažas 22 metai.

I: Kaip vertinate nedarbo situaciją Lietuvoje?

E3: Oi sunku pasakyti, manau, kad jis yra 50 procentų latentinis, o 50 procentų yra atspindys. Situacija yra labai bloga, oficialiai yra skelbiama, kad jis yra 17 – 18 procentų yra darbo biržoje, bet realiai jis gali būti 21 – 22. Kita vertus, ką čia ir vertinsi, žmogus neturi darbo, neturi pajamų, todėl kažkuri dalis bedarbių yra linkusi nusikalsti. Kuri dalis, mes nežinome.

I: Kokias Jūsų nuomone pasekmes skatina nedarbas?

E3: Paprastai, kai žmonės netenka darbo yra taip. Švedijoje yra išskirta pagrindinės nusikaltimų pasekmės yra tada, kai žmogus praranda darbą, kai jis vartoja alkoholį ir trečia, kai jis yra žemesnio intelekto lygio. Beabejo nedarbas jau nuo XVIII kelia labai daug problemų, dažniausiai tai sukelia alkoholizmą, žmogus jeigu turi šeimą, pradeda nešti įvairius daiktus ir juos pardavinėti, todėl kyla problemos šeimoje, vaiko nepriežiūra, nemokėjimas prisitaikyti prie tos socialinės terpės kurioje

žmogus buvo anksčiau, krenta į žemesnę terpę, tampa benamiu arba susiranda to paties plauko žmonių savo rate čia kalbu apie silpną žmogų, kuris ilgai neranda darbo arba neturi tinkamo išsilavinimo. Iš pradžių jis degraduoja, o vėliau paprastai yra įtraukiamas į nusikalstamą veiką, nes pradeda nuo smulkių dalykų, tokių kaip odekolonai ir/ar kažko kito, kalbu apie pačią silpniausiąją grandį. Vėliau jis miršta arba yra tiesiog užmušamas, pažiūrėkime kiek benamių sudega. Jeigu darbo neranda šiek tiek stipresni žmonės, nesugeba išvykti kažkur kitur arba Lietuvoje pakelti savo išsilavinimo lygio, jie kuria organizuotas grupuotes, kurios bando daryti protingesnius nusikaltimus. Tie protingesni nusikaltimai įvairūs gali būti, žemesnio sluoksnio nusikaltėliai gali būti orientuoti į smurtinio ir turtinio kombinuotus nusikaltimus, pavyzdžiui sužino kokią dieną mokamos pensijos, pastovi prie banko, paseka pensininką ir atima jo tris ar ten penkis šimtus litų. Bedarbystė būtent ir stumia į tai. Taip pat smurtas, alkoholizmas šeimoje.

I: Kaip vertinate nusikaltimų situaciją Lietuvoje?

E3: Tikrasis nusikaltimų skaičius yra keturis kartus didesnis negu yra registruojama, dėl ko taip yra? Dėl to, kad žmonės yra praradę pasitikėjimą, nes turtinių nusikaltimų yra išaiškinam tik 20 procentų, antras dalykas, kadangi didelę dalis turto yra drausta, tai žala padengiama be kreipimosi į teisėsaugą ir tai yra labai populiari visoje Europoje. Trečias ir pagrindinis dalykas yra tas, kad aukos bijo kreiptis į policiją, bijo liudyti teismuos, kadangi tai yra ilgas procesas ir nėra aišku kaip jis pasibaigs. Taip, kad ta situacija yra prasta, tačiau galime džiaugtis jog nėra tiek daug smurto kiek kitose valstybėse. Taip atrodo, kad pas mus daug, nes žiniasklaida labai išpučia visus įvykius, bet iš esmės smurtas pas mus lyginant su kitomis valstybėmis netgi su Skandinavija yra mažesnis. 80 procentų nusikaltimų yra vagystės ir tai nėra tokios vagystės, kad pavogtas vienas arba du milijonai, tai yra eiliniai veidrodėliai ir eilinės oro pagalvės nuo automobilių, kišenvagystės ir softliftingai – smulkios vagystės.

I: Gal galėtumėte apibūdinti bendrą nusikaltimų nuosavybei situaciją?

E3: 80 procentų nusikaltimų yra nuosavybei. Nuosavybę galima išskirti į vagystes ir sukčiavimą, sukčiavimas dažniausiai pasireiškia, kai stengiamasi pasisavinti arba susigrąžinti PVM iš mokesčių inspekcijos arba įsteigiant įmonę, pasinaudojama benamiu, jis paskiriamas direktoriumi, sudaroma labai daug kažkokių paslaugų, sutarčių, krovinių gabenimo ar kažkas panašaus ir, tada pinigai tiesiog pervedami, o žmonės, organizatoriai arba statybiniai juos pasiima. O direktorius – statybinis, kuris nieko nedaro, už juos ir atsėdi, ne praktiškai jį lengviausia surasti ir tada jis atsako, nes nežino organizatorių, o parsiduoda jis už labai nedidelius pinigus. Dabar labai suaktyvėję yra telefoniniai sukčiai, jų yra labai daug, Lietuvai didžiausias machinacijos daro įmonės apie 90 procentų, aš nekalbu apie tarptautines kompanijas, kurios saugo savo prestižą, moka atlyginimus vokeliuose, bet beabejo, tai yra latentinis reiškinys ir jį labai sunku išaiškinti. Per du metus kreipėsi tik vienas žmogus ir visa tai buvo paviešinta. Mes turime labai daug plėšimų ir kitą dalį sudaro vagystės iš

butų, bet tai jau organizuotas nusikalstamumas. Jie skiriasi nuo automobilių vagysčių, kurias dažniausiai atlieka bedarbiai ir narkomanai.

I: Kas jūsų nuomonę lemia nusikaltimų nuosavybei didėjimą?

E3: Šalyje egzistuojanti ekonominė padėtis, bendras individų supratimas apie gyvenimo tikslus, daugelis nori praturtėti neįdėdami į save nieko, žmonės labai skundžiasi, bet kita vertus, ką jie įdėjo į save? Su laiku nesimokė, nesistengė įsidarbinti ar padaryti karjeros. Antra, yra skurdas šeimoje, darbo netekimas, kai daugelis iš mūsų yra paėmęs paskolas, išpaudžia jį į kampa, dėl to turime didžiulį skyrybų skaičių. Turtinių nusikaltimų gausa, beabejo tiesiogiai priklauso nuo egzistuojančios ekonominės ir nedarbo situacijos. Jeigu tu legaliai užsidirbi pinigų ir patenkinti savo poreikius, tai beabejo tu neisi vogti, paprastas eilinis vagis per mėnesį užsidirbą 3000 – 4000 tūkstančius litų, čia jau kaip jam pasiseka, o tokių yra 50 procentų, manau, kad jeigu šiaip jis uždirbtų 3000 litų, tai jis neužsiimtų nusikalstama veika.

I: Jau minėjote, kad turtinius nusikaltimus dažniausiai daro priklausomybę turintys asmenys ir žmonės neturintys darbo. O koks dažniausiai jų amžius? Lytis?

E3: Sunku pasakyti, bet dažniausiai nuo 25 iki 35, vėliau jis prasimuša aukščiau, padaro kriminalinę karjera, tampa tik organizatoriumi. Apie 40 procentų turtinius nusikaltimus daro grįžę iš įkalinimo įstaigų, nemeta savo veiklos ir toliau dirba. Kas liečia plėšimus, tai dažniausiai nepilnamečiai, jie nenori vogti, bet tiesiog jiems įdomu pasipuikuoti ir ką nors primušti, o tada jau atimti mobilųjį ar pinigus ir tie patys narkomanai, jiems dozei reikia pinigų, jie yra blogiausi, nes trenkia strypu per galvą vietoj to, kad kitais koviniais veiksmais atliktų. Butų vagys kontingentas iki 40 metų. Parduotuvės dažniausiai vagiliauja vyresni, kam virš 40 metų, na ir nepilnamečiai.

I: O išsilavinimas?

E3: Dažniausiai tai vidurinis, profesinis, bet jeigu kalbame apie sukčiavimą, žmonės danai būna ir su aukštuoju, dažniau iš kolegijų.

I: Ar egzistuoja skirtumai tarp nusikaltėlių ir tarp tų, kurie nevykdo nusikaltimų?

E3: Visų pirma pasakysiu veiksnius kaip formuojasi nusikaltėlio asmenybė, sunki vaikystė, kartais būna, liguistas potraukis pinigams nuo pat mažens, jeigu vaikas mato, kad tėvas nuolat keičia automobilius kaip pirštines arba mama kiekviena diena perka suknele arba papuošalus, tai ir vaikus išsivysto šis potraukis, toliau skurdas šeimoje, nuolatinis nepriteklis, vaiko mąstymas suluošinamas, nes jis nuolat galvoja kaip čia praturtėti. Amžiumi beabejo nesiskiria, mąstymo būdu, skiriasi, jų gyvenimo tikslai, prioritetai, daugelis jų nesukuria šeimos, išsilavinimas jų žemesnis, darbo stažo praktiškai neturi arba dirbo labai prastai apmokamą darbą, labai gerai, kad atsivėrė Europos sąjungos sienos, nes didelė dalis nusikaltėlių išsikraustė, tačiau dabar jie jau vėl grįžta. Taip pat piktnaudžiavimas alkoholiu ir narkotinėmis priemonėmis, visuomeninė padėtis, pomėgiai. Pažiūrėkite juk, kur jie išleidžia gautus pinigus? Viskas yra nukreipta į pramogas, bet ne tas

pramogas, kad jūs mėgstate parodą, kiną ar gerą koncertą, jų pramoga yra išgerti, pasitūsinti, pasipuikuoti prieš draugus, kad gali nupirkti šampano butelį 1000 litų kainuojantį, tam reikia pasišvaistyti, o jie nori švaistyti. Noras išsiskirti iš kitų, mes visi to norime, bet pas mus norai su galimybėmis sutampa, o pas juos ne. Jie nori siekti siekti siekti, jie labai pavydi normaliems žmonėms, bet jau vieną kartą išokę jie jau nebegali, jų savęs vertinimas yra žymiai žemesnis.

I: Kodėl Jūs sakote, kad vieną kartą pabandęs jau nebegali išlipti iš viso to?

E3: Todėl, kad mūsų penitencinė sistema yra labai bloga, kalėjimas nėra auklėjimo priemonė pas mus, iš kalėjimo žmogus išeina tik geriau mokėdamas daryti nusikalstamas veikas, kaip neįkliūti policijos pareigūnams. Mūsų lietuvių mentalitetas yra labai blogas, mes neturime gerų tradicijų, mes nemylime kaimynų, nesame vieningi, čia vienintelė mūsų problema.

I: Koks yra pagrindinis nusikaltimų nuosavybei tikslas?

E3: Materialinės vertybės, tik tai tas. Net jeigu tu esi narkomanas tau reikia litų, tai yra pinigų, tau reikia dozės, vadinasi tu pavagi telefoną ir tada gauni tų pinigų.

I: Kokią įtaką nedarbas turi nusikalstamai žmogaus elgsenai?

E3: Tiesiog tai keičia požiūrį į aplinkos suvokimą, žmogus tikisi gauti. Kuo daugiau žmonių nedirba, tuo mažiau pagamina BVP, tuo prastesnė ekonomika ir tuo prastesnė visos valstybės materialinė padėtis. Antra imant atskirą individą, iš pradžių jis tikisi, gauna kažkokią tai pašalpą, žodžiu ieškosi legalių būdų kaip užsidirbti ir kaip išgyventi, vėliau kai žmogų apima neviltis, jis gali ryžtis, bet kam, net ir nužudymui. Taip, kad ta įtaką yra tiesioginė, tik žinoma šis procesas yra labai ilgas, tas procesas gali labai ilgai užtrukti, vat atsiranda kažkoks kurstytojas, tu neturi darbo, neturi to, neturi ano, ok, ateik aš tave priimsiu, kai tu netenki darbo, tu netenki draugų, nebeturi galimybės lankytis ten kur tu lankeisi, nebegali nueiti į restoraną ar išvažiuoti į kelionę, vadinasi, keičiasi tavo pomėgiai, keičiasi tavo visas gyvenimas, tu galbūt pradedi valgyti antros rūšies produktus, kurie mažiau kainuoja, tu pasidarai skolininkas valstybei, tu negali sau nieko leisti, atsiranda žmogus, kuris tau beieškant pasiūlo negaliai užsidirbti, iš pradžių dar gal ir bandai priešintis, bet paskui sutinki, o tas užmokestis dažnai gali būti ir labai mažas.

I: Ar prasidėjęs ekonominis nuosmukis ir padidėjęs nedirbančiųjų skaičius paskatino nusikaltimų nuosavybei padidėjimą?

E3: Manau, kad paskatino. Beabejo paskatino. Kodėl pas mus dabar tiek daug sukčiavimo atvejų? Žmogus pavyzdžiui neteko darbo, bankas išmetė jus iš namų, jums reikia surasti butą, jūs turite žmoną ir mažamečius vaikus, jus surenkate paskutines santaupas, ateinate su žmogumi pasirašote sutarti, pusei metų, kad gyvensite jo nuomajamame bute, sumokate už du mėnesius, paskui jūs žinote, kad pinigų neturėsite ir tiesiog gyvenate tame bute, nemokate jam, teismo procesai, kol išskeldina tuos žmones labai ilgi, gali tris ir keturis metus vykti jeigu tu turi mažamečių vaikų. Tai yra suplanuotas nusikaltimas, tai sukčiavimas, nes tu žinotai iš karto, kad nesugebėsi sumokėti.

Jeigu tu neturi pastovių pajamų, tai skatina nusikaltimų darymą. Kuo prastesnė tavo materialinė padėtis, tuo daugiau būdų tu surandi, kaip tuos pinigus pasidaryti. Tai gali pasireikšti visose sferose. Tu vertiesi nelegalia veikla, stengiesi surasti išeitį, valstybė kol kas neskatina darbo mažinimo, jeigu jus nueitumėte į darbo biržą, tai norėtumėte atleisti visas ten dirbančias moteris, nes jeigu jūs esate išsilavinusi, turite magistro laipsnį ir dar patirtį kokioje nors tarptautinėje kompanijoje, jums pasiūlys valytojos arba kasininkės darbą ir sakys, vat kaip čia gerai. Štai kaip valstybė mumis rūpinasi. Nejaugi jums neužteks 800 litų? Padėtis labai prasta, todėl manau, kad nedarbas tiesiogiai ir stipriai veikia nusikaltimus. Visur yra aiškinama, kad nusikalstamumas pas mus stabilizavosi, bet tai nėra tiesa, tiesiog jis nuėjo į pogrindį ir jį yra registruojama tiek kiek anksčiau, o jeigu registruotume visas nusikalstamas veikas, nusikalstamumas didėtų visa geometrine progresija.

I: Gal norėtumėte dar ką nors pridurti?

E3: Lyg ir viską jau pasakiau.

I: Ačiū Jums už pokalbį.

E3: Labai prašom, tikiuosi padėjau.

EKSPERTAS E4

I: Kiek laiko dirbate šioje srityje?

E4: Sistemoje dirbu jau 20 metų

I: Kaip vertinate nedarbo situaciją Lietuvoje šiuo metu?

E4: Kiek tenka susidurti ir girdėti, tai nedarbo problema šiuo metu egzistuoja, nedarbas didėja, nors iš aukštosios tribūnos ir deklaruojama, kad jis bus mažinamas ir mažėjimo tendencijos pastebimos, bet aš pasakyčiau, kad situacija vis dėl to yra labai prasta. Teko susidurti giminėje su tuo, žmogus norėdamas pasikeisti darbą daugiau nei pusę metų ieškojo, nes norėjo pasikeisti darbą, tai parodo, kad šiuo krizės laikotarpiu tai yra iš ties labai sudėtinga situacija. Nedarbo lygis yra labai aukštas šiuo metu.

I: O kokias pasekmes skatina nedarbas?

E4: Nedarbas skatina tiek ekonomines tiek ir socialines pasekmes. Dėl šalyje egzistuojančio nedarbo lygio, žmonės pasirenka galimybę emigruoti į kitas valstybes, be to, didėjantis nedarbas didina skurdo ir gyventojų socialinės atskirties riziką ir nusikalstamumą - dėl didėjančio nedarbo lygio, šalyje padidėja teisėtvarkos pažeidimų, o nusikaltimų skaičius didėja.

I: Kaip vertinate nusikaltimų situaciją Lietuvoje?

E4: Jeigu stebėti paskutinius 2- 3 metus Lietuvoje, aišku, yra vietovių kur nusikalstamumas yra fiksuojamos didėjimo tendencijos, bet jeigu kalbėti grynai apie Vilniaus apskritį, tai nusikalstamumas yra mažėjantis, jeigu palyginti, kiek veikų buvo registruojama 2008 metais, tai

dabar sumažėjo beveik 10 procentų, galiu tai teigti drąsiai. Jeigu paimti bendrą lyginamąjį metų laikotarpį ir lyginti metus tarkim 2009 ir 2010 tai jis mažėjantis, bet jeigu lygintume mėnesiais, tai galime fiksuoti didėjimą, tarkim sausį su sausiu. Bendra tendencija dabar yra mažėjimo, kaip buvo tikėtasi, kad krizės laikotarpiu nusikalstamumas labai stipriai išaugs, tai kažkaip atvirkščiai atsitiko, nes sumažėjo truputį. Čia mano subjektyvi nuomonė, kad iš asmenų linkusių daryti nusikaltimus neliko, nes jie krizės laikotarpiu išvyko į užsienį ir ta emigracija turėjo labai didelės įtakos nusikalstamumo mažėjimui.

I: Kokie nusikaltimai yra vykdomi dažniausiai?

E4: Pagrindė tai vagystės. Nemažai nusikaltimų susijusių su finansais, sukčiavimai, dokumentų klastojimai, tenka tirti netgi tokias bylas, kadangi prisidenginėja kaip gynybos būdu, kad asmenys pateikia suklastotus dokumentus. Žmonės įvairiais būdais bando išsisukti iš prievolių. Pačioje krizės pradžioje buvo prasidėję turto prievartavimo atvejai, kas jau senai buvo pamiršta, nuo 1995 metų tapo mažiau aktualu, bet jau šiame laikotarpyje vėl išlindo visi verslininkai, tai yra buvę nusikaltėliai, kurie reikalus vėl pradėjo tvarkyti po senovei, tai yra taip, kaip buvo tvarkoma prieš 20 metų, bando savo skolas tokiais būdais atgauti. Pagrindė turtinių nusikaltimų yra vagystės iš automobilių, nuo automobilių, kišenvagystės, pernai mūsų teritorijoje buvo šoktelėję vagystės iš gyvenamųjų patalpų, bet mes labai greitai į visa tai sureagavom, užkirtom kelią ir užkardėm iškart. Jeigu matome augimą, automatiškai jį bandome sustabdyti.

I: O kas jūsų manymu skatina nusikaltimų nuosavybei didėjimą?

E4: Turtinius nusikaltimus kas liečia, jeigu yra turintys priklausomybę asmenys, jie eina pro šalį, mašinoje pamato kokį nors daiktą ir jie nedvejodami vienu ar kitu būdu jį pasisavina ir nueina dozės. Tie asmenys daugumoje yra žinome, gaudomi ir sodinami. Negaliu teigti, kad krizė turėjo įtakos vagystėms, iš esmės tai buvo visada, tokie asmenys buvo ir bus. Visada buvo žmonių, kurie vogs, tai yra gyvenimo būdas. Jam paprasčiau nueiti ir pavogti, negu eiti dirbti, tuo labiau jeigu žmogus buvo teistas, nors yra įvairios reintegracijos į visuomenę programos, bet ne visi jomis naudojami. Asmenys grįžta iš laisvės atėmimo vietų į tą pačią aplinką, kuri jį supa, darbo nelabai jis ieško, nes turi įsitikinimą, kad jis teistas, niekas jo niekur dirbti nepriims, jis niekam nereikalingas, neturi jokios motyvacijos, darbinė patirties, tai kodėl jis turėtų ieškotis darbo, jam yra žymiai paprasčiau apvogti šalia esančią mašiną, tada nueina nusiperka buteliuką ir jam viskas labai gerai. Rimtesni turtiniai nusikaltimai reikalauja daugiau kvalifikacijos, vagies kvalifikacijos, tai vagystės iš patalpų, kur žmogus grynai specializuojasi šioje srityje, jis laikui bėgant įgauna įvairių įgūdžių. Narkomanas niekada neis į butą ir nevoks, nebent jau būtų langas atidarytas, o profesionalų vagių padarytus nusikaltimus labai sunku iširti, jie žino, kaip reikia dirbti, kaip nepalikti pėdsakų, stengiasi kuo mažiau apie save palikti įvairių žinučių. Su žaibiškomis vagystėmis labai sudėtinga, sunku jas atskleisti, per minutę per dvi apiplėšia ofisus, juvelyrines ir taip toliau, tai žmonės būtent

specializuojasi šioje srityje. Tai yra savotiškas jų darbas. Jie labai stipriai ruošiasi ir planuoja šios nusikaltimus.

I: O koks pagrindinis jų tikslas?

E4: Praturtėti. Lengvas praturtėjimas. Jūs įsivaizduokit, per dvi minutes išnešti iš parduotuvės turto už 30-50 tūkstančių, tai yra nemaži pinigai. Tai gyvenimo ir pragyvenimo būdas. Žmonės investuoja viską į savo tobulinimąsi šioje srityje.

I: Galbūt galėtumėte apibūdinti turtinius nusikaltimus darančio asmens portretą?

E4: Žinot aš pasakysiu, visi nusikaltėliai yra vienu veidu, aišku, aš dabar negražiai pasakysiu, bet tai protokolinis veidas, kai dirbi tokį darbą, tiesiog tų gali išvelgti ir matyti, kad jis gali daryti nusikaltimus.

I: Aš turėjau omenyje jų amžių, socialinę padėtį.

E4: Amžius įvairus. Būna netgi ir senukų, labai nustebau, aną dieną, suėmėme 64 metų senuką už plėšimą.

I: O dažniausiai tai vyrai ar moterys?

E4: Vyrai dažniau, bet yra ir moterų. Yra taip pat ir narkomanių, yra moteriškių labai gražių ir simpatišku.

I: Koks jų išsilavinimas dažniausiai?

E4: Pagrindinis. Aišku priklauso nuo pačio nusikaltimo. Sukčiavimus dažniausiai daro žmonės su aukštuoju išsilavinimu.

I: Dažniausiai tai dirbantys ar nedirbantys asmenys?

E4: Didesnis procentas nedirbančiųjų, bet būna nemažai ir dirbančiųjų. Labai populiarūs nusikaltimai šiuo metu su darbo pasiūla, kai siūlo darbą užsienyje. Surenka iš žmonių pinigus, o pasirodo firmos tokios net nėra. Didesnis procentas yra nedirbančiųjų, bet tai ne dėl to, kad jie nesuranda darbo, jie tiesiog jo net neieško, nes kam jiems dirbti jeigu paprasčiau yra pavogti. Kita problema, glūdi mūsų visuomenėje. Visuomenė tikrai nenori įdarbinti nei narkomanų, nei paleistų iš įkalinimo vietų asmenų. Darbdaviai nežino, ką jis iš tavęs gali pavogti, jie tiesiog nepasitiki ir įtariai į juos žiūri, dėl šios priežasties, retas, kuris priima į darbą tokį žmogų, kai šiuo metu gali rinktis ir priimti gerą bei perspektyvų darbuotoją. Jeigu asmuo kažką neša iš namų, tai yra labai didelė tikimybė, kad jis vogs ir iš įmonės. Antra, tai labai kenkia įmonės įvaizdžiui. Žmonės tie yra ligoniai, tai visuomenės problema, ne tik to žmogaus, ji turėtų juo labiau rūpintis, bet taip nėra. Tokie žmonės ir linkę daryti nusikaltimus, o kur jam dėtis? Jis galvoja ne apie tai, kaip pavogti ką nors ir pavalyti, bet kaip pavogti ką nors ir nusipirkti reikiamą dozę.

I: Ar egzistuoja kažkokie tai skirtumai tarp tų žmonių, kurie vykdo nusikaltimus nuosavybei ir tarp tų, kurie jų nevykdo?

E4: Jie negyvena pagal tam tikras visuomenėje numatytas dorovines nuostatas. Pavyzdžiui vieni žmonės netekę darbo, bando jo ieškoti, ieško teisėtų būdų, kaip užsidirbti, bet jau laikinai užsikabinti už ko nors, kad gauti kažkokias tai pajamas ir pamaitinti šeimą, o kiti tuo metu eina lengviausiu keliu. Būna tikrai tokių žmonių, kurie pavagia dešra parduotuvėje, bet vien dėl to, kad neturi, ko pavalgyti, pensininkų būna, kuriems neužtenka pensijos ant maisto, jie tiesiog parduotuvėje susigundo ir pasiima tą dešros gabalėlį. Tokio žmogaus iš ties gaila ir reikia jį bausti, tai būna labai gaila. O narkomanai, vagia tik tam, kad dozę nusipirkti, bet jie yra ligoniai, toks jų gyvenimo būdas tiesiog. Jie nebado kovoti su savo problemomis, o gyvena taip kaip gyvena.

I: O tų žmonių, kurie pavagia dešros gabalėlį šiuo metu padaugėjo?

E4: Taip, šiuo metu jų pasitaiko daugiau.

I: Kaip Jūs manote, kodėl?

E4: Nes pablogėjusi ekonominė situacija paskatino skurdą, žmonės nebeturi pinigų būtiniausiems savo poreikiams patenkinti, todėl kiti, kad išgyventų priversti eiti ir vogti. Bet žinoma, kiti būna vagia iš parduotuvių ir sako, kad neturi už ką valgyti, bet ką gi jie vagia? Prisirenka geriausių produktų ir dar konjako už 130 Lt, neima degtinės iki 10 Lt. Jie tikrai vagia ne dėl to, kad neturi ką valgyti, čia yra tik jų pasiteisinimas.

I: Koks pagrindinis nusikaltimų nuosavybei tikslas?

E4: Vienintelis tikslas yra praturtėjimas, pinigai ir pragyvenimas iš to. Pagrindinis dalykas yra pinigai. Žinoma yra kleptomanių, bet čia jau liga ir tokių yra tik vienetai, savo praktikoje su tokias tik penkias gal susidūriau. Tarp nepilnamečių dar gali būti paplitęs noras pasirodyti prieš draugus, kad yra labai drąsus, bet tarp suaugusiųjų tas tikrai nėra būdinga. Nepilnamečiai apskritai labai žiaurūs.

I: Kaip Jūs manote, kokią įtaką nedarbas turi nusikaltimams nuosavybei?

E4: Žinote, vėl gi tai yra prielaida, ne kiekvienas žmogus yra linkęs daryti nusikaltimus, jeigu jis yra išauklėtas ir save gerbiantis, jie neis daryti nusikaltimo, nepriklausomai nuo to ar jis turi darbą ar neturi, žmogus susiras išeitį ir ta išeitis, bus kitokia. Tie žmonės, kurie daro nusikaltimus nedirbo ir prieš tai, nedirba dabar ir aš abejoju ar jie dirbs apskritai, nes tai tiesiog yra gyvenimo būdas, tas nedarbas ir nedarbo lygis Lietuvoje šio metu, nemanau, kad turi didelę įtaką tam.

I: Kaip manote, ar darbo neturėjimas skatina imtis nusikalstamos veikos?

E4: Gal šiek tiek ir skatina. Žmogus, kuris pagautas darantis ar padaręs nusikaltimą, visada sakys, kad jis neturi darbo, neturi pajamų šaltinio, už tai jis ir daro nusikaltimą, bet kai panagrinėji jo istoriją ir matai, kad jis jau kokį 10 kartą teisiamas už turtinius nusikaltimus, tai nėra pasiteisinimas. Tai priklauso nuo žmogaus. Tie kurie daro nusikaltimus, tiesiog stengiasi lengvai praturtėti, nes jeigu jis nueina ir per 5 minutes apiplėšia arba apvagia žmogų, tai tik 5 min. darbo ir savaitė arba

dvi dienos gero gyvenimo, o jeigu darai didelius nusikaltimus? Tada jau uždirbi ir didelius pinigus. Kita kartą vėl eina ir vėl daro, o kam jam dirbti?

I: Gal norėtumėte dar ką nors pridurti?

E4: Nedarbo įtaka nusikalstamumo didėjimui mano nuomone, įtakos didelės neturi, nes anaipol šiuo metu nusikalstamumas netgi yra sumažėjęs, nedarbas sąlygojo, tai kad mūsų nusikaltėliai emigravo į užsienį ir ten dabar daro nusikaltimas veikas.

I: Ačiū už pokalbį.

E4: Prašom.

EKSPERTAS E5

I: Kiek laiko dirbate šioje srityje?

E5: 19 metų.

I: Kaip vertinate nedarbo situacija Lietuvoje?

E5: Mes tikrai netiriame šių dalykų, bet kiek matome iš žiniasklaidos ir statistikos departamento, tai, kad nedarbo lygis yra gana aukštas, jis labai sparčiai didėjo, dabar pastaruosius kelis mėnesius situacija nusistovėjo, bet kažkokia apčiuopiamo mažėjo nėra. Taigi su nedarbu situacija Lietuvoje yra labai sudėtinga. Žmonės seniau išeidavo iš darbo, susirasdavo kitą, o dabar jau stengiasi laikytis vienoje vietoje ir ją išsaugoti, darbo rinkoje situacija nėra gera ir nedarbo lygis labai aukštas.

I: O kokias pasekmes, anot Jūsų skatina nedarbas?

E5: Emigraciją, skurdą, turi įtakos ir kriminogeninei situacijai. Dabar procentų nepasakysiu, kiek turtinius nusikaltimus padariusių asmenų yra nedirbantys, bet didžioji dauguma turtinius nusikaltimus padaro nedirbantys asmenys.

I: Tai jūs manote, kad nedarbas skatina nusikalstamų veikų darymą?

E5: Vienareikšmiškai sunku atsakyti, sunku atsakyti nusikalstamumo didėjimo priežastis, mes labai buvome išsigandę, kad prasidėjus ekonominiam nuosmukiui ir įsisiūbuojant ekonominei krizei, kad nusikaltimų skaičius labai stipriai padidės, ir bus jų protrūkis, bet statistika nerodo to, netgi priešingai nusikalstamumas šiek tiek mažėja ir 2009 – 2010 metais nusikaltimų skaičius mažėja, ar todėl, kad gyventojų skaičius mažėja ir tai galima sieti su emigracija, ar tai susiję su nusikalstamų veikų latentiskumu, nėra aišku, nors kaip tik manyčiau, kad ypatingai šiuo metu, įvykių registravimo tvarka labai pažengė į priekį ir, kad kažkas būtų neužregistruojama, piktnaudžiaujama ir tokiu būdu didinamas latentiskumas, nėra tikimybės. Kad žmonės patys būtų nusivylę ir nesikreiptų, sunku pasakyti, nes daug žmonių draudžia savo turtą ir tada, kad gautų išmoką turi mums pranešti. Žmonės dažnai kreipiasi, kad žmonės neįkreiptų ir nusikalstamumas mažėtų, taip

irgi nėra. Nusikalstamumo lygis bent jau Vilniaus apskrityje ir mūsų komisariatais mažėja po keletą procentų. Net iki 10 procentų lyginant su 2010 metais yra sumažėjimas. Statistika taip rodo.

I: Kokie nusikaltimai yra įvykdomi dažniausiai?

E5: Pirmoje vietoje vagystės, plėšimai, sukčiavimo atvejų gana daug. Sukčiavimo atvejų daugėja ir jų skaičius didėja, dokumentų klastojimas. Labai daug telefoninių sukčių, internetinėje erdvėje nusikaltimų nuolat daugėja.

I: Jūs teigiate, kad labai išaugo sukčiavimo atvejų, o kas, Jūsų nuomone, paskatino jų didėjimą?

E5: Sunku atsakyti, bet tikriausiai sunki ekonominė situacija žmonių gyvenime, paskatina juos sukčiauti, taip jie prasimano pragyvenimo šaltinį. Taip pat ir žmonės kalti, jie labai patiklūs ir lengvai leidžiasi apmulkinami. Šoko būsenoje tiek vaikai, tiek suaugusieji atiduoda visas gyvenimo santaupas, o jų patiklumas sunkiai suvokimas. Mes tai netgi sakome, kad tai kvailumas, nors žinoma, taip sakyti negalima, bet kaip sako, kad beribėje du dalykai tai visata ir kvailumas, bet dėl visatos tai aš nesu tikras.

I: O asmenys, kurie daro turtinius nusikaltimus juos atlieka tam, kad pragyventų?

E5: Nepasakyčiau, kad vien tik dėl to, kad pragyventų, sukčiavimus žmonės daro su tuo tikslu, kad pralobtų, tarkim nusikaltimus daro žmonės, o ypatingai telefoniniai sukčiai, tie kurie patalpinti į įkalinimo įstaigą, tai jie ne tik pasipelnyti nori, bet tai yra tarsi jų laiko praleidimo būdas, bet sprendžiant pagal tai kokias sumas jie užvaldo, tai jos tikrai nėra skirtos pragyvenimui, ypatingai šiomis dienomis telefoniniai sukčiai labai suaktyvėjo, ten sumos eina tūkstančiais ir jeigu žmogus norėtų pragyventi ir darytų tuos nusikaltimus, kad nori tik prasimaitinimui ar reikia pinigų aprangai, tikrai nebūtų tokios didelės sumos ir kol jie nepagauti, stengiasi užsidirbti kiek įmanoma daugiau tų pinigų. Taigi apie pragyvenimą čia kalbėti jau nebegalime, tai yra praturtėjimas.

I: O kas, Jūsų nuomone, lemia tokią nusikaltimų nuosavybei tendenciją?

E5: Nes jie yra lengviausiai padaromi, gal dar tas mūsų visuomenės požiūris nuo sovietinių laikų susiformavęs, kad iš valdiško pavogti nėra nuodėmė ir reikia vogti kiek tik gali, nepagarba tai asmeninei nuosavybei giliai žmonių sąmonėse yra. Jie taip pat lengvai padaromi, už juos skiriamos santykinai nedidelės baudos, godumas užvaldo žmogų.

I: Kas labiausiai yra linkę vykdyti nusikaltimus nuosavybei?

E5: Didelė grupė priklausomybę turintys asmenys ir vartojantys narkotikus, ypatingai plėšimus, kurie daro, nes jie bet kokia kaina stengiasi narkotikų dozei uždirbti pinigų, tai jie daro brutalius plėšimus, nelabai suvokdami riziką pakliūti. Narkomanai yra labai didelė ir rimta problema.

I: O jeigu ne priklausomybę turintys asmenys?

E5: Dažniausiai turtiniai nusikaltimai yra įvykdomi suplanuotai ir apgalvoti, daugiau ar mažiau, bet apgalvotai, nors būna ir spontaniškai, pamatę ne vietoje kokį nors daiktą, paliktą ar padėtą nors tai

nėra žmogus linkęs nusikalsti ar vykdyti nusikaltimus, susigundo ir jį paima. Žinoma pirmoji nepalyginamai didesnė, kuri planuoja, galvoja ir vykdo tas nusikalstamas veikas.

E: Moterys dažniau ar vyrai?

E5: Vyrai dažniau, čia jau vienareikšmiškai, bet parduotuvėje spontaniškus dažnai padaro ir moterys, nes jos pamato kokius kvėpalus, grandinėlę ar dar kokią nors norimą prekę susigundo ir pavagia, bet nuiminėti nuo automobilio tam tikras detales ar magnetolas, tai vyrai beabejo daro, nes ten juk ir jėgos ir igūdžių specialių reikia. Dažniausiai jauno amžiaus pakliūna asmenys, nuo 18 iki 35 metų.

I: Koks dažniausiai jų išsilavinimas?

E5: Dažniausiai vidurinis.

I: O socialinė padėtis?

E5: Neišskirčiau, kad tik iš asocialių šeimų, bet žinoma, dažniausiai tai žemos socialinės klasės asmenys, tėvai jų dažniausiai turintys priklausomybę kokią nors. Jeigu kalbėti apie sukčiavimus, tai labai intelektualūs žmonės daro tokius nusikaltimus, tam reikia ir žinių ir tam tikro išsilavinimo.

I: Koks pagrindinis vykdomų nusikaltimų nuosavybei tikslas?

E5: Pagrindinis tikslas praturtėti, gauti pinigų, o tuos pinigus panaudoti pramogoms, pralošti kazino, nerūpestingam gyvenimui.

I: Ar egzistuoja skirtumai tarp žmonių, kurie yra linkę įvykdyti nusikaltimus nuosavybei ir tų, kurie nelinkę?

E5: Nemanau, kad egzistuoja kokie nors skirtumai, nes negalime garantuoti ir numatyti, kaip konkrečioje gyvenimo situacijoje pasielgs kiekvienas žmogus arba atsiradus kokiai nors didelei pagundai žmogus nepasinaudos ja, žmogus jau toks yra, kad sunku jį nuspėti, dažnai pasielgia neprognozuojamai. O kad kažkuo nusikaltėlis skirtusi nuo žmogaus, kuris nelinkęs nusikalsti nėra, aišku, tie kurie grįžta iš įkalinimo vietų, jau yra kitos priežastys ir kiti skirtumai jų, jiems sunku ir integruotis į visuomenę, jų jau ir eisena, ir žvilgsnis skiriasi nuo asmenų, kurie nėra kalėję. Bet šiaip, kad skirtusi žmogus kada nors pavogęs dviratį ar jo nepavogęs tai nėra.

I: Įvardijote, kad pagrindinis tikslas pinigai, o kokių dar tikslų siekia asmenys darydami nusikaltimus nuosavybei?

E5: Manau, kad tai pagrindinis tikslas, na žinoma, dar yra ir kleptomanai, kurie turi liguistą potraukį vogti ir nors save ir graužia dėl to, bet negali atsispirti tam norui, bet vis dėl to, pagrindinis tikslas – pinigai. Gali siekti pasipuikuoti prieš draugus, kad pavogei naujausią telefoną ar automobilį.

I: Kaip Jūs manote, kokią įtaką nedarbas turi nusikaltimams nuosavybei?

E5: Įtaka vis dėl to yra, nes dirbantis žmogus didelę laiko dalį skiria būtent jam ir jam lieka mažiau laiko kvailoms mintims, kurios ateina į galvą, o kai darbo neturi, tada pradedi galvoti kaip reikia prasimanyti pragyvenimui, tai manau, kad čia yra tiesioginis ryšys, nes praradus darbą jau

padaromas vienas žingsnelis į tą pusę ir žmogus pradeda ieškoti netgi ir nelegalių būdų kaip išgyventi, užsidirbti ir patenkinti savo poreikius. Nors, kad tai būtų tiesioginis akivaizdus ryšys taip negalima sakyti, nes jeigu žmogus neturi darbo, tai jis paprastai stengiasi jį susirasti, užsiregistruoja darbo biržoje ir laukia, kol jam fortūna nusišypsos, žmogus nesigriebia paprastai iš karto nusikalstamos veiklos, nes įvertina jos riziką. Darbas nėra pagrindinė priežastis, kodėl žmogus padaro nusikaltimą, bet tai yra vienas iš sąlygojančių veiksnių, paskatinančių nusikalsti.

I: Kaip manote, ar nedarbas skatina individus imtis nusikaltimų nuosavybei?

E5: Manau, jog skatina.

I: Kodėl jūs taip manote?

E5: Skatina, todėl, kad žmonėms reikia pragyventi.

I: Bet nusikaltimai yra dažniau įvykdomi dėl to, kad žmonės siekia pragyventi ar dėl to, kad siekia praturtėti?

E5: Tam, kad pragyventi yra padaromi dažniau nusižengimai ir smulkios vagystės, kada žmogus nori valgyti ir vagia maistą, pasitaiko tokių dalykų, bet tai labai reta nes jam reikia išgyventi, bet kai vagia didelėmis sumomis ar naujausio modelio automobilius, nepasakysi, kad čia tam, kad pragyventų, tam kad praturtėtų, pralobtų. Žmonės tiesiog tingi dirbti, neturi tiek gabumų ar sugebėjimų tam, kad užsidirbtų sąžiningu darbu, o čia daug intelekto ir ypatingų gebėjimų nereikalaujantis būdas uždirbti nemažus pinigus. Nusikalstama veika tai tarsi alternatyva darbui, esame susidūrę su tokiais atvejais ne kartą, žmogui galbūt 50 metų, jis užsiima automobilių vagystėmis ir jis atvirai sako, man 50 metų, aš niekada nesu niekur dirbęs, aš tikrai neisiu dirbti, nes kokį aš darbą surasiu be patirties ir išsilavinimo ir kokį atlyginimą aš už tą darbą gausiu? Tad beabejo, galima sakyti, kad tai alternatyva darbui.

I: Galbūt norėtumėte dar ką nors pridurti?

E5: Kad gal jau ne.

I: Ačiū Jums už pokalbį.

E5: Prašau.

EKSPERTAS E6

I: Kiek laiko dirbate šioje srityje?

E6: 17,5 metai, o nusikaltimų nuosavybei skyriuje 12 metų.

I: Kaip Jūs manote, kokia nedarbo situacija Lietuvoje šiuo metu?

E6: Sudėtinga ir sprendžiant iš tų duomenų, kuriuos pateikia žiniasklaida, nedarbo lygis yra labai didelis.

I: O kokias pasekmes skatina nedarbas?

E6: Viena iš pagrindinių pasekmių, emigracija, natūralu, kad žmogus ieško kelių kaip užsidirbti, kaip išgyventi, kaip išlaikyti šeimą. Iš dalies skatina ir nusikalstamumą, bet jeigu imti paskutinių metų nusikalstamumo kitimo rodiklius, negaliu sakyti, kad jis proporcingai augtų, nusikalstamumas mažėja, netgi per šių metų kelis mėnesius, nusikaltimų skaičius yra sumažėjęs Lietuvoje, nors nedarbas kaip matome vis dar auga.

I: O gal galėtumėte apibūdinti nusikaltimų situaciją Lietuvoje?

E6: Prieš sunkmetį buvo prognozuojama, kada pasaulį apėmė ekonominės ir finansinės problemos, pradėjo kilti nedarbas ir atsirado visos kitos problemos. Policijoje buvo prognozuojama, kad nusikaltimų skaičius pradės labai stipriai augti, bet kaip matome, to neįvyko ir nusikalstamumo augimas didelis nebuvo užfiksuotas, taip kažkuriuose srityse nusikaltimų skaičius padidėjo, kai kuriose sumažėjo, žinoma, išaugo ekonominių nusikaltimų, sukčiavimo atvejų, turto pasisavinimai bei iššvaistymai, jeigu kalbėtume apie vagystes ar plėšimus, tai jų skaičius sumažėjo.

I: Kas paskatino sukčiavimų išaugimą?

E6: Pablogėjusi ekonominė situacija įtakos turi, nes pablogėjo įmonių finansinė situacija, atsirado jų nestabilumas, laviravimas ant bankroto ribos, noras gauti lengvų pinigų, pasitaiko labai daug atvejų, kada sukčiuojama su draudimo bendrovėmis, ekonominė situacija čia daro didelę įtaką, nes įmonei iškyla grėsmė bankrotuoti arba išlikti, arba stabdyti veiklą, tai žinoma atsiranda tokių žmonių, kurie linksta į įvairius sukčiavimus, čia labai svarbi priežastis ekonominė situacija. Žinoma, nusikaltėliai, kurie užsiima savo nusikalstama veikla irgi tobulėja, jie vietoje nestovi, tie, kurie užsiima sukčiavimais, kurių čia pavadinkime kabutėse yra duona, jie tobulėja ir techninėmis priemonėmis, tiek prisitaiko prie rinkos ir visų pasirodžiusių naujovių. Jie prisitaiko ir suranda būdų kaip užvaldyti pinigus.

I: Jūs teigiate, jog tai tarsi jų duona.

E6: Taip, dalis tų sukčių užsiima būtent tuo ir tobulėja, tarkim imkime telefoninius sukčiavimus, kada pranešama senyvo amžiaus žmonės apie nelaimingą atsitikimą, tam, kad būtų išviloti pinigai. Sukčiai, kurie įtikinimo būdu sugeba išviloti pinigus nuolat tobulėja, kol mes jo nepagauname, kiekvieno bendravimo metu, jis mato savo plusus ir minusus, ir panaudoja tai bendraudami ir viliodami pinigus iš kitų žmonių. Psichologiškai jie yra labai stipriai pasikaustę, kaip įtakoti žmogų, kaip išviloti iš jo pinigus, kaip įtikinti žmogų, jie nuolat tobulėja.

I: Kokie žmonės paprastai daro nusikaltimus nuosavybei?

E6: Jeigu reikėtų nupaišyti nusikaltėlio portretą, nepavyktų man, nes matote nusikaltimų nuosavybei skirsnis yra labai platus, nes jų ratas labai didelis. Imant kiekvieną atskirą rūšį galima sudaryti vis naują portretą. Plėšimas yra labiau smurtinis nusikaltimas, nors pagrindinis tikslas vis dėl to yra siekis užvaldyti svetimą turtą. Plėšimus darantys asmenys yra linkę į smurtą, sukčiavimus

darantys asmenys į smurtą nėra linkę. Čia visiškai skirtingi portretai, o bendrą nusakyti labai sudėtinga.

I: O tai žmonės turintys priklausomybę?

E6: Labiausiai paplitusios yra vagystės, jos sudaro didžiąją dalį nusikaltimų, dažniausiai tai vagystės iš transporto priemonių ir parduotuvių, dauguma asmenų padarančių šiuos nusikaltimus yra priklausomi asmenys, ko nepasakysi apie sukčius, pas juos visai kiti kriterijai, jiems reikia jau visai kitų gabumų, dažniausiai asmenys yra priklausomi nuo narkotikų, tai jie linkę daryti nusikaltimus, ne tai, kad linkę, bet priversti, nes jų organizmas reikalauja eilinės dozės, o kai pinigų nėra, kito pajamų šaltinio nėra, tai jis eina ir ieško, ką galima būtų pavogti, apiplėšti, tam, kad būtų galima gauti dozę, jeigu narkomanas neturi iš kur gauti pinigų, iš šeimos ar draugų, tai labai didelė tikimybė, kad jis nusikals, nes kitaip organizmui labai sunku, kai yra psichologinė ir tuo labiau fizinė priklausomybė, kai prasideda visokie procesai organizme ir pagrindinis tikslas yra gauti narkotikų, tam, kad organizmas būtų sugražintas į įprastą būklę.

I: O kokio amžiaus dažniausiai yra asmenys, darantys nusikaltimus nuosavybei?

E6: Asmenų amžiaus rėmai gana platūs, paskutiniu metu dažniausiai nusikalsta jaunimas ir nepilnamečiai. Pastebime, kad būtent jie labiausiai linkę į smurtą, agresiją, gatvinius plėšimai, kai panaudojama fizinė jėga yra labiausiai paplitusi tarp nepilnamečių. Kalbant apie vagystes, tie rėmai labai platūs, o sukčiavimus susijusius su juridiniais asmenimis, buhalterijomis ir draudimais, tai asmenys apie 30- 40 metų, kalbant apie kitus turtinius nusikaltimus, taip pat dažniausiai padaro asmenys apie 30-40 metų. Nepilnamečiai iš šio konteksto jau iškrenta.

I: Dažniausiai tai vyrai ar moterys?

E6: Didžioji dauguma vyrai.

I: O koks dažniausiai būna išsilavinimas?

E6: Tai vėl gi kalbant apie primityvias vagystes ir plėšimus, tai žemiausio išsilavinimo būna arba apskritai jokio išsilavinimo neturi, o tie intelektualūs nusikaltimai jau reikalauja atitinkamo išsilavinimo, nors tarkim būna ir taip, kad susiduriame su tokiais sukčiautojais, kurie išsilavinimo universitetinio neturi, bet turi didelę savo patirtį, yra praėję gerą mokyklą ir turi savo specifinį išsilavinimą, tai dažniausiai asmenys, kurie yra buvę įkalinimo įstaigoje, kurie ten bendravę, žino visą aplinką ir viską yra perėję, laisvėje jie tuo pasinaudoja. Daugelis universitetinio išsilavinimo neturi, bet psichologinis jų pasiruošimas paprastai būna itin aukštas, kartais netgi nustembi, kad žmogus neturėdamas jokio finansinio ar juridinio išsilavinimo padaro kvalifikuotą nusikaltimą, kur ne kiekvienas finansininkas ar buhalteris supranta kaip ta machinacija padaryta. Čia yra gyvenimiška patirtis tiesiog. Dauguma nusikaltimų yra padaromi asmenų išėjusių iš įkalinimo įstaigų, tas pasitaisymas matote nėra tinkamas įkalinimo įstaigoje ir asmenys iš ten išėję paprastai vėl griebiasi savo veiklos ir grįžta ne po vieną kartą.

I: O kodėl jie imasi tos pačios veiklos?

E6: Daug veiksmų tai sąlygoja, jeigu kalbėtume apie narkotikus, jeigu jie laisvės atėmimo vietose didžioji dauguma atsikrato tos priklausomybės, tai išėję į laisvę jiems vėl atsiranda pagunda vartoti, tada automatiškai jie vėl pakliūna į tokį patį ratą, kad gauti narkotikų, reikia nusikalsti, taigi dalis jų grįžta prie seno gyvenimo, o kita dalis yra tokia – pas juos visa tai jau tarsi yra kraujyje, jie yra tokie, kad jau gyvenime nedirbs tikrai. Pas juos yra atitinkami savo rate supratimai, atitinkamos elgesio normos, kitaip sakant, toks jau jų gyvenimo būdas ir tik laiko klausimas kada jie vėl įklius, žinoma, jau kitą kartą jie darys kvalifikuotesnius nusikaltimus, bus atsargesni, bet vis teik užsiiminės neteisėta veikla. O įsiliejimas ir pritapimas į visuomenę, yra tokių žmonių, kurie pasitaiso ir nuo nusikaltimų atsiriboja, bet čia yra labai daug priežasčių kiekvieno asmens subjektyvių.

I: Koks pagrindinis nusikaltimų nuosavybei tikslas?

E6: Pagrindinis tikslas užvaldyti turtą ir gauti kažkokios tai materialinės naudos. Viskas yra nukreipta į turtą.

I: O kaip Jūs manote, kokią įtaką nedarbas turi nusikaltimams nuosavybei?

E6: Matome ką, kad nedarbas auga, o nusikaltimų skaičius vis dėl to mažėja, todėl sunku pasakyti, kad nedarbas turi didelę įtaką, yra asmenų, kurie tiesiog linkę daryti tuos nusikaltimus ir nepaisant to ar yra darbas, ar jo nėra, jie vis tiek juos daro. Jie tiesiog turi polinkį ir to negali įtakoti nei ekonominė situacija nei kiti veiksniai. Kažkiek tai įtakoja, bet labai mažą dalį, nes žmogus mąstantis, suvokiantis ir vertinantis savo poelgius, atsidūręs netgi ir labai sudėtingoje situacijoje nedarys nusikaltimo, na nebent bus labai jau ekstremalios sąlygos, kad būtų galima išgyventi, kad jis būtų priverstas, bet tai labai reti atvejai. Jeigu žmogus neturi polinkio, tai jis tikrai nedarys nusikaltimo, o nedarbas kad turėtų didelę reikšmę, tai abejoju, nes matome pagal statistiką, kad išties taip nėra.

I: Kaip Jūs manote, ar nedarbas skatina individus imtis nusikaltimų nuosavybei?

E6: Jeigu tas individas nenori jų turėti ir jis neieško tų galimybių, o yra linkęs nusikalsti, tai neskatina. O jeigu jis ir turės pastovias pajamas, bet bus linkęs nusikalsti, tai jis ir darys tas nusikalstamas veikas. O polinkį, kaip žinome, labai skatina priklausomybė, aplinka, įvairios asmeninės savybės, suvokimas, ką jis apskritai daro ir ko nori iš gyvenimo. Jeigu imtume sukčiavimus, kai įmonės vadovas turėdamas dideles pajamas vis tiek sukčiauja, nes nori turėti dar didesnes pajamas, tokia jau psichologija pas kai kuriuos žmones, kuo daugiau turi, tuo daugiau nori, tos visos finansinės machinacijos yra daromos ne dėl to, kad žmogus iš paskutinių neturi ką apsirengti, ką pavalgyti ar patenkinti kitų poreikių, bet jas daro tie žmonės, kurie paprastai yra neblogai apsirūpinę, bet nori dar geriau apsirūpinti. Poreikis ir noras lengvesniu keliu gauti dar didesnes pajamas yra labai didelis, o neiti sunkesniu ir teisėtu keliu. Dalis tų nusikaltimų, kuriuos aš

minėjau, nusikaltėliai eina juos daryti taip, kaip į darbą, nes čia yra jų gyvenimo būdas. Tie užkietėję vagys, kurie niekuomet neieškos galimybių įsidarbinti ir dirbti, ir legaliais būdais užsidirbti sau pajamas, čia galime pavadinti, kad yra jų darbas, bet, žinote, tokių nusikaltėlių nėra daug. O kita ir pati didžiausia dalis nusikalsta, nes jiems tiesiog reikia patenkinti savo priklausomybę narkotikams ir tokių nusikaltėlių nemažėja, o netgi daugėja, labai didelė dalis asmenų padariusių turtinius nusikaltimus yra įnikę į alkoholį ir narkotikus.

I: O daug būna atvejų, kada žmonės neturi ką valgyti ar patenkinti savo būtinausių poreikių ir dėl šios priežasties padaro nusikaltimus nuosavybei?

E6: Vienetai. Kai senyvo amžiaus žmogus prekybos centre pavagia ką nors iš maisto, tokių nusikaltimų yra labai mažai. O narkomanai, vagia tokius produktus ar daiktus, kuriuos nunešę į artimiausią prekybos kioską parduos ir už tai gaus pinigų, taip kad nusikaltimų skaičius iš to poreikio, kad žmogus negali išgyventi būna labai retas, peržengti tą ribą, normaliai ir sveikai maistančiam žmogui yra labai sunku, ne bent iš nevilties arba neturėjimo kitos išeitis. Ryšys tarp nedarbo ir nusikaltimų šioks toks egzistuoja, bet jis yra labai labai plonas, nors prasidėjus sunkmečiui buvo prognozuojama, kad nusikaltimų skaičius labai padidės, bet nepaisant ekonominio sunkmečio ir visų kitų problemų, policija labai intensyviai dirba, nusikaltimai yra išaiškinami, bylos keliauja į teismą, asmenys yra teisiami padarę nusikaltimus ir dalis keliauja į laisvės atėmimo vietas ir yra izoliuojami nuo visuomenės.

I: Gal dar norėtumėte ką nors pridurti?

E6: Jau ne.

I: Ačiū už pokalbį.

E6: Labai prašom.